

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σχολή Επιστημών της Αγωγής

Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης

Κατεύθυνση Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών:
«Κοινωνικές Νευροεπιστήμες, Κοινωνική Παιδαγωγική και Εκπαίδευση»

Διπλωματική Εργασία

Το ιστολόγιο «socialpedagogy.gr» ως κοινωνικο-παιδαγωγική
κοινότητα πρακτικής και μάθησης για εκπαιδευτικούς

Ελένη Κοντογιάννη

A.M. 216338

Επιβλέπουσα: Ελένη Σιάνου – Κύργιου, Καθηγήτρια Παν/μίου
Ιωαννίνων

Μέλη: Αγγελική Βουδούρη, Καθηγήτρια ΕΚΠΑ

Ηρώ Μυλωνάκου – Κεκέ, Καθηγήτρια ΕΚΠΑ

Αθήνα 2020

Στον Σπύρο

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία αφορά τη δημιουργία του ιστολογίου «socialpedagogy.gr», το οποίο σχεδιάστηκε με στόχο να λειτουργήσει ως μια κοινωνικο-παιδαγωγική διαδικτυακή κοινότητα πρακτικής και μάθησης για εκπαιδευτικούς που εργάζονται στην Ελλάδα, χωρίς περιορισμούς ως προς τη βαθμίδα εκπαίδευσης, την ειδικότητα ή το εργασιακό τους πλαίσιο. Της παρουσίασης του ιστολογίου προηγείται το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας, που περιλαμβάνει τις εφαρμογές της Κοινωνικής Πληροφορικής και, ειδικά, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τη λειτουργία διαδικτυακών κοινοτήτων πρακτικής και μάθησης μέσω αυτών. Στη συνέχεια, αναλύεται ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη του «socialpedagogy.gr», το οποίο επικεντρώνεται στην ανάγκη των εκπαιδευτικών που εργάζονται στην Ελλάδα για επιμόρφωση και υποστήριξη σε κοινωνικο-παιδαγωγικά ζητήματα, καθώς και η διαδικασία διάδοσης και αξιολόγησής του. Στο πλαίσιο αυτό, ακολουθεί η αναλυτική παρουσίαση έρευνας που διενεργήθηκε μετά από 2 μήνες επίσημης λειτουργίας του ιστολογίου, με την οποία καταγράφηκαν απόψεις και στάσεις εκπαιδευτικών – μελών του «socialpedagogy.gr», ώστε να αξιολογηθεί το ιστολόγιο ως προς τις λειτουργίες και τις δυνατότητές του να ανταποκριθεί στις ανάγκες μιας κοινωνικο-παιδαγωγικής κοινότητας πρακτικής και μάθησης. Η εργασία κλείνει με τα συμπεράσματα της έρευνας και με συγκεκριμένες προτάσεις για το μέλλον του «socialpedagogy.gr».

Λέξεις – κλειδιά: socialpedagogy.gr, Κοινωνική Πληροφορική, Κοινωνική Παιδαγωγική, μέσα κοινωνικής δικτύωσης, κοινότητες πρακτικής και μάθησης, κοινωνικο-παιδαγωγικά ζητήματα, εκπαιδευτικοί

Abstract

This diploma thesis is about the creation of the “socialpedagogy.gr” blog, which was designed as a socio-pedagogical online community of practice for teachers across Greece, with no regard for their teaching specialization, level or working context. The presentation of the blog is preceded by the theoretical segment of the assignment, which includes the use cases of Social Computing, and more specifically, those of social networks and the operation of online communities of practice. Next, the design and implementation of “socialpedagogy.gr” is analyzed, which focuses on the need for training and support for teachers working in Greece regarding socio-pedagogical issues, as well as the effort put into its spread, rating, and development. In this context, a presentation regarding the survey conducted in the first two months of *socialpedagogy.gr*'s operation follows, during which opinions of teachers were recorded, to evaluate the blog's features and its ability to meet the needs of a socio-pedagogical community of practice. The assignment is concluded with the survey's results and with specific suggestions for the future of “socialpedagogy.gr”.

Key words: socialpedagogy.gr, Social Computing, Social Pedagogy, social media, communities of practice, socio-pedagogical issues, teachers

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	3
Abstract	4
Εισαγωγή	7
1. Η νέα εποχή του διαδικτύου.....	11
1.1. Κοινωνική πληροφορική.....	11
1.1.1. Η ανάπτυξη του πεδίου	12
1.2. Εφαρμογές κοινωνικού λογισμικού	14
1.2.1. Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	15
1.2.2. Κατηγορίες μέσων κοινωνικής δικτύωσης.....	18
1.2.3. Καινοτομίες, κίνδυνοι και προοπτικές.....	21
2. Διαδικτυακά περιβάλλοντα μάθησης.....	26
2.1. Διά βίου και εξ αποστάσεως μάθηση.....	27
2.2. Ηλεκτρονική μάθηση	30
2.3. Διαδικτυακές κοινότητες πρακτικής και μάθησης	32
3. Διαδικτυακές κοινότητες πρακτικής και μάθησης για εκπαιδευτικούς.....	37
3.1. Εμπόδια και δυσκολίες.....	39
3.2. Κοινότητες μάθησης μέσω ιστολογίων	41
3.3. Ιστολόγια και επαγγελματική ανάπτυξη εκπαιδευτικών	43
3.4. Η ελληνική πραγματικότητα	44
4. Το «socialpedagogy.gr».....	47
4.1. Κοινωνική Παιδαγωγική.....	48
4.2. Σχεδιασμός του «socialpedagogy.gr»	50
4.3. Ανάπτυξη του «socialpedagogy.gr»	60
4.4. Διάδοση του «socialpedagogy.gr».....	68
5. Η έρευνα για το «socialpedagogy.gr».....	72
5.1. Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα	72
5.2. Σχεδιασμός και μεθοδολογία.....	74
5.3. Διεξαγωγή.....	76
5.4. Επεξεργασία και έλεγχος δεδομένων	76

5.5. Αποτελέσματα.....	77
5.6. Περιορισμοί.....	94
5.7. Συμπεράσματα	95
6. Το μέλλον του «socialpedagogy.gr»	98
BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	100
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	114
Παράρτημα 1: Κείμενο αρχικής σελίδας <i>socialpedagogy.gr</i>	114
Παράρτημα 2: Όροι χρήσης και κανόνες λειτουργίας του <i>socialpedagogy.gr</i>	115
Παράρτημα 3: Ερωτηματολόγιο έρευνας.....	116

Εισαγωγή

Η κυριαρχία των εφαρμογών του διαδικτύου στις ζωές των σημερινών ανθρώπων είναι πολυσυζητημένη και αδιαμφισβήτητη. Οφείλεται, κυρίως, στις τεράστιες δυνατότητες που παρέχουν σε κάθε χρήστη, ώστε να μπορεί να ενημερώνεται, να επικοινωνεί, να εκφράζεται, να δημιουργεί, να συνεργάζεται και να μαθαίνει, αναλαμβάνοντας, πλέον, πιο ενεργό ρόλο σε σχέση με παλαιότερα (Anastasiades & Kotsidis, 2013. Μπουλούτα, 2017).

Αυτή η νέα «σελίδα» του διαδικτύου, που έχει ονομαστεί «Web 2.0», και οι λεγόμενες «Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών» (ΤΠΕ), που τη συνοδεύουν, ταυτίζονται συχνά με τους όρους «κοινωνική πληροφορική» και «κοινωνικό λογισμικό», όχι μόνο επειδή έχουν εκτοξεύσει στα ύψη την κοινωνική αλληλεπίδραση, αλλά και επειδή αποτελούν πεδίο μελέτης του εκάστοτε κοινωνικού πλαισίου και της ανθρώπινης κοινωνικής δυναμικής (Parameswaran & Whinston, 2007. Wang, Carley, Zeng, & Mao, 2007. Αναστασιάδης, Κωτσίδης, & Μαρκάκης, 2017).

Επιπλέον, οι ΤΠΕ και, ειδικότερα, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ως εφαρμογές κοινωνικού λογισμικού, αναγνωρίζονται ως περιβάλλοντα τόσο κοινωνικής μάθησης, μέσα από τη δημιουργία κοινοτήτων (Kaplan & Haenlein, 2010) όπου τα άτομα μαθαίνουν και αναπτύσσονται μέσα από μια συνεχή διαδικασία τριβής, πρακτικής, διάδρασης και ανατροφοδότησης (Λιοναράκης et al., 2017. Lave & Wenger, 1991 στο: Κώστας & Σοφός, 2013. Preece, 2001) όσο και διά βίου μάθησης, εφόσον μπορούν να υποστηρίξουν την εξ αποστάσεως μάθηση σε όλα τα πλαίσιά της (Ellis, 2009. Μπουλούτα, 2017. Ophus & Abbitt, 2009. Parameswaran & Whinston, 2007. Σολομωνίδου, 2006).

Μάλιστα, αρκετές κατηγορίες μέσων κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο μιας κοινότητας πρακτικής και μάθησης (Αναστασιάδης & Κωτσίδης, 2017. Ellis, 2009. Kalagiakos & Ikonomidou, 2009. Παλαιγεωργίου, 2011. Τσιωτάκης & Τζιμογιάννης, 2012), στην οποία τα άτομα, μέσα σε ένα πλαίσιο κοινού «νοήματος», συλλογικής δημιουργικότητας και αμοιβαίας δέσμευσης, μοιράζονται γνώση για ένα αντικείμενο του ενδιαφέροντός τους, πάνω στο οποίο εμβαθύνουν και αποκτούν περαιτέρω δεξιότητες σε συνεχή βάση. (Wenger, 1998. Wenger, McDermott & Snyder, 2002 στο: Κώστας & Σοφός, 2013).

Ειδικά για έναν εκπαιδευτικό, η ένταξή του σε μια διαδικτυακή κοινότητα πρακτικής και μάθησης μπορεί να αποτελεί γι' αυτόν μια σημαντική και εύκολα προσβάσιμη πηγή άτυπης μάθησης και αυτοεπιμόρφωσης που τον οδηγεί στον κριτικό αναστοχασμό των μεθόδων και των πρακτικών του και στην επαγγελματική του ανάπτυξη (Jimoyiannis, Gravani & Karagiorgi, 2012. Yang, 2009). Μέσα από την αλληλεπίδραση και τη συνεργασία με συναδέλφους του, χωρίς περιορισμούς χρόνου, χώρου και χρήματος, του δίνεται η ευκαιρία για αναγνώριση των προσπαθειών του και το δικαίωμα να αισθάνεται περισσότερη ασφάλεια και αυτοπεποίθηση (Byington, 2011. Killeavy & Moloney, 2010).

Έτσι, μέσα από μια συνεχή υποστήριξη και επικαιροποίηση των γνώσεων και των πρακτικών του μέσω της διά βίου μάθησης ο εκπαιδευτικός μπορεί να βοηθηθεί στο να αντεπεξέρχεται στο δύσκολο έργο του, ειδικά στην κοινωνία του σήμερα, όπου οι προκλήσεις είναι πολλές (Αναστασιάδης & Κωτσίδης, 2017). Ο ρόλος του μέσα στη σχολική τάξη έχει διαφοροποιηθεί, λόγω και της ανάπτυξης των ΤΠΕ (Beetham & Sharpe, 2013. Jethro, Grace & Thomas, 2012). Επιπλέον, καλείται να «απαντήσει» στα σύγχρονα κοινωνικο-παιδαγωγικά προβλήματα, όπως είναι η περιθωριοποίηση και ο αποκλεισμός, τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις, ο ρατσισμός και η ξενοφοβία, η ενδοσχολική βία και ο εκφοβισμός, η σχολική διαρροή, τα ψυχοκοινωνικά προβλήματα στο οικογενειακό πλαίσιο, κ.ά. (Μυλωνάκου - Κεκέ, 2013). Αυτά απαιτούν περισσότερη εγρήγορση και συνεχή επικαιροποίηση των γνώσεων του εκπαιδευτικού, καθώς τόσο οι κοινωνικές συνθήκες όσο και το επιστημονικό πεδίο της Κοινωνικής Παιδαγωγικής παράγουν συνεχώς νέα δεδομένα.

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται το ιστολόγιο Κοινωνικής Παιδαγωγικής *socialpedagogy.gr* (<https://www.socialpedagogy.gr/>), το οποίο δημιουργήθηκε τον Απρίλιο του 2019 από εμάς. Η προσδοκία είναι να λειτουργήσει ως κοινότητα πρακτικής και μάθησης για εκπαιδευτικούς που εργάζονται στην Ελλάδα, σε μία προσπάθεια να καλυφθεί το κενό, που κατά τη γνώμη μας, υπάρχει μεταξύ της ακαδημαϊκής γνώσης που αφορά το συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο και της εκπαιδευτικής πρακτικής στη χώρα μας, αλλά, κυρίως, η ανάγκη των εκπαιδευτικών για επιμόρφωση και υποστήριξη σε κοινωνικο-παιδαγωγικά ζητήματα μέσω ενός διαδικτυακού εργαλείου που θα είναι προβάσιμο από όλους.

Η διαπίστωση αυτής της ανάγκης προέκυψε, κατά βάση, από την προσωπική μας εμπειρία. Ως εκπαιδευτικοί της πράξης αντιμετωπίζουμε ανέκαθεν το πρόβλημα της πλημμελούς κατάρτισής μας σε παιδαγωγικά θέματα, αφενός λόγω της ειδικότητάς μας και του προγράμματος σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής, από την οποία αποφοιτήσαμε πριν από πολλά χρόνια, αφετέρου από την έλλειψη ευκαιριών επιμόρφωσης, συμβουλευτικής και παρεχόμενου υλικού, ως εργαζόμενοι σε φορείς που δεν εποπτεύονται από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. Έτσι, η χρήση του διαδικτύου και των ΤΠΕ αποτελεί για εμάς σημαντική πηγή «άτυπης» επιμόρφωσης, υποστήριξης και άντλησης υλικού όσον αφορά παιδαγωγικά και άλλα εκπαιδευτικά ζητήματα.

Ωστόσο, κατά τη φοίτησή μας στο πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών του ΠΤΔΕ του ΕΚΠΑ, και συγκεκριμένα στην κατεύθυνση «Κοινωνικές Νευροεπιστήμες, Κοινωνική Παιδαγωγική και Εκπαίδευση», όπου γνωρίσαμε από κοντά την Κοινωνική Παιδαγωγική και μας γεννήθηκε η επιθυμία να τη μελετήσουμε σε βάθος και να την εντάξουμε στην πρακτική μας, αναζητήσαμε πολλές φορές πληροφορίες και υλικό στο διαδίκτυο. Συνειδητοποιήσαμε ότι δεν υπήρχαν ελληνικοί εκπαιδευτικοί ιστότοποι και διαδικτυακές κοινότητες, που να επικεντρώνονται στο συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο και στα ζητήματα που το απασχολούν και, μάλιστα, με παροχή ελεύθερης πρόσβασης σε όλους τους εκπαιδευτικούς, όποιο κι αν είναι το εργασιακό τους πλαίσιο, δημόσιο ή ιδιωτικό, τυπικής ή μη τυπικής εκπαίδευσης.

Έτσι, προχωρήσαμε στη δημιουργία του ιστολογίου *socialpedagogy.gr* (<https://www.socialpedagogy.gr/>), έχοντας ως όραμα και βασικό στόχο να λειτουργήσει ως μια κοινότητα πρακτικής και μάθησης για εκπαιδευτικούς που εργάζονται στην Ελλάδα. Μέσα από την αλληλεπίδραση, την αλληλοϋποστήριξη και την ανταλλαγή πρακτικών και υλικού μεταξύ τους ευελπιστούμε ότι αυτή η κοινότητα μπορεί να τους ενισχύσει σε επίπεδο επιμόρφωσης και επαγγελματικής ανάπτυξης, αλλά και να αποτελέσει σημείο αναφοράς για την Κοινωνική Παιδαγωγική και τα ζητήματα που την απασχολούν στην ελληνική πραγματικότητα.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν αναλύεται, καταρχάς, το θεωρητικό πλαίσιο που αφορά την εργασία μας. Αυτό σχετίζεται με τις εφαρμογές της Κοινωνικής Πληροφορικής και, κατ' επέκταση, των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης και τη λειτουργία τους ως διαδικτυακών περιβαλλόντων μάθησης και ως κοινοτήτων πρακτικής και μάθησης για

επαγγελματίες και, ειδικότερα, εκπαιδευτικούς. Στη συνέχεια, αναφέρεται λεπτομερώς η διαδικασία δημιουργίας του ιστολογίου *socialpedagogy.gr*, συμπεριλαμβανομένου του σχεδιασμού του, και παρουσιάζονται όλες οι λειτουργίες και οι δυνατότητές του, οι οποίες μπορούν, κατά την άποψή μας, να υποστηρίξουν μια κοινωνικο-παιδαγωγική κοινότητα πρακτικής και μάθησης για εκπαιδευτικούς. Έπειτα, περιγράφεται η -μέχρι στιγμής- διάδοση του ιστολογίου και η καταγραφή των αποτελεσμάτων της έρευνας αποδοχής που εκπονήσαμε για το *socialpedagogy.gr*, μέσω ερωτηματολογίου, με δείγμα μας τους εκπαιδευτικούς που είχαν εγγραφεί ως μέλη του μέχρι τα τέλη Οκτωβρίου του τρέχοντος έτους. Η εργασία μας κλείνει με συμπεράσματα και με τις προτάσεις μας όσον αφορά το μέλλον και την εξέλιξη του *socialpedagogy.gr*, στις οποίες περιλαμβάνεται και η «αναδοχή» του από επίσημους φορείς εκπαίδευσης, όπως το ΠΤΔΕ του ΕΚΠΑ και το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων.

1. Η νέα εποχή του διαδικτύου

Από τα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας και μετά ο Παγκόσμιος Ιστός έχει περάσει σε μια νέα εποχή. Από μέσο προβολής και μετάδοσης πληροφοριών, κυρίως για εμπορικούς λόγους, με ελάχιστες δυνατότητες για ενεργό συμμετοχή και δημιουργικότητα από την πλευρά του χρήστη, έχει πλέον μετατραπεί σε χώρο έκφρασης, επικοινωνίας και συνεργασίας, όπου η πληροφορία παράγεται και διακινείται από τους ίδιους τους χρήστες. Πρόκειται για τη λεγόμενη μετάβαση στο Web 2.0, έναν όρο που αναφέρθηκε για πρώτη φορά το 2004 από τους O'Reilly και Dougherty σε επιστημονικό συνέδριο και ενάμιση χρόνο αργότερα είχε πλέον καθιερωθεί (O'Reilly, 2007. Anastasiades & Kotsidis, 2013. Μπουλούτα, 2017).

Νέες υπηρεσίες και εφαρμογές έρχονται στο προσκήνιο, κάτω από την ομπρέλα του όρου «Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών» (ΤΠΕ, αγγλ. ICT¹) όπως ιστολόγια (blogs), wikis², κοινότητες κοινής χρήσης πολυμέσων³ (multimedia), ηλεκτρονικά δίκτυα επιχειρήσεων, κ.ά. Η κυριαρχία τους και ο διαρκώς αυξανόμενος αριθμός τους εκτοξεύουν στα ύψη τη διαδικτυακή κοινωνική αλληλεπίδραση, τη δημιουργικότητα και τη συλλογική δράση, καθώς και τον εμπλουτισμό της γνώσης γενικότερα, μέσα από την ανταλλαγή των πληροφοριών, φέρνοντας στη συζήτηση και άλλους όρους, που πολλές φορές ταυτίζονται με το «Web 2.0», όπως την «κοινωνική πληροφορική» και το «κοινωνικό λογισμικό» (Parameswaran & Whinston, 2007. Wang, Carley, Zeng, & Mao, 2007. Αναστασιάδης, Κωτσίδης, & Μαρκάκης, 2017).

1.1. Κοινωνική πληροφορική

Οι Parameswaran και Whinston (2007) ορίζουν την κοινωνική πληροφορική ως τη δυνατότητα που παρέχει το διαδίκτυο για αλληλεπίδραση και για ανταλλαγή πληροφοριών και πολυμέσων μεταξύ των χρηστών του. Οι Wang et al. (2007), αφού παραθέτουν μια ποικιλία προγενέστερων ορισμών, καταλήγουν στο ότι η κοινωνική πληροφορική και το κοινωνικό λογισμικό αφορούν τη μελέτη της κοινωνίας και της ανθρώπινης κοινωνικής δυναμικής μέσω του διαδικτύου, καθώς και τον σχεδιασμό και την εφαρμογή ΤΠΕ που λαμβάνουν υπόψη το εκάστοτε κοινωνικό πλαίσιο.

¹ Information and Communication Technology (<https://el.wiktionary.org/wiki/ICT>).

² Βλ. εδώ: <https://en.wikipedia.org/wiki/Wiki>

³ Βλ. εδώ: <https://en.wikipedia.org/wiki/Multimedia>).

Συγκεκριμένα, αναφέρουν ότι ο ορισμός τους «επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής της κοινωνικής πληροφορικής συμπεριλαμβάνοντας τις τεχνολογίες πληροφορικής που υποστηρίζουν και βοηθούν στην ανάλυση της κοινωνικής συμπεριφοράς και στη δημιουργία τεχνητών κοινωνικών παραγόντων». Από την πλευρά της, η Fallatah (2014, σελ. 10) προσθέτει ότι «η κοινωνική πληροφορική είναι ένας όρος που χρησιμοποιεί η επιστήμη των υπολογιστών για να αναφερθεί στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των οντοτήτων λογισμικού που περιλαμβάνουν κάθε είδους κοινωνική συμπεριφορά».

1.1.1. Η ανάπτυξη του πεδίου

Σύμφωνα με τους Wang et al. (2007) η ιδέα της κοινωνικής πληροφορικής εντοπίζεται πολλά χρόνια πριν, το 1945, σε ένα άρθρο του με τίτλο *As We May Think*. Ο συντάκτης του, Vannevar Bush, συλλαμβάνει ως ιδέα και παρουσιάζει το *memex*⁴, μια συσκευή απομνημόνευσης και επικοινωνίας που παραπέμπει σε προσωπικό υπολογιστή. Αναφέρεται σε όρους, οι οποίοι θα εφαρμοστούν και θα καθιερωθούν στην καθημερινή πρακτική της πληροφορικής πολλά χρόνια αργότερα, όπως:

- *Επέκταση* (αγγλ. *augmentation*), που ερμηνεύεται από τον Englebart ως «η αύξηση της ικανότητας ενός ανθρώπου να προσεγγίσει μια περίπλοκη και προβληματική κατάσταση, να κατανοήσει γρηγορότερα και καλύτερα τις ανάγκες του και να βρει λύσεις σε προβλήματα που πριν φαίνονταν άλυτα» (Allen, 2004).
- *Groupware*, που ορίζεται ως «εσκεμμένες ομαδικές διαδικασίες που υποστηρίζονται από λογισμικό» και άλλοι ορισμοί, πάντως, είναι παρόμοιοι, αφού τονίζουν την ομαδική διαδικασία και την υποστήριξή της από λογισμικό και τεχνολογίες (Wang et al., 2007).
- *Συνεργατικό έργο υποστηριζόμενο από υπολογιστή (CSCW*⁵): πρόκειται για έναν διεπιστημονικό ερευνητικό τομέα, που συνδυάζει την πληροφορική, την κοινωνιολογία και την ψυχολογία και εστιάζει στην υποστήριξη και στον συντονισμό των ομάδων ανθρώπων που συνεργάζονται στο περιβάλλον της δουλειάς τους (https://en.wikipedia.org/wiki/Computer-supported_cooperative_work).

⁴ Βλ. εδώ: <https://en.wikipedia.org/wiki/Memex>

⁵ Computer-Supported Collaborative Work (https://en.wikipedia.org/wiki/Computer-supported_cooperative_work).

Δύο δεκαετίες αργότερα, οι J.C.R. Licklider και Robert Taylor περιγράφουν και προτείνουν στο άρθρο τους *The Computer as a Communication Device* μεθόδους επικοινωνίας και συνεργασίας ατόμων και ομάδων μέσω υπολογιστή (Licklider & Taylor, 1968). Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Licklider διετέλεσε επικεφαλής της Υπηρεσίας Προηγμένων Ερευνητικών Προγραμμάτων (ARPA), η οποία οδήγησε το 1970 στην εφαρμογή του προκατόχου του Διαδικτύου, του ARPANET (Wang et al., 2007).

Παράλληλα επιχειρήθηκαν και άλλες εφαρμογές, όπως το NLS (oNLine System), μια έμπνευση του Doug Englebart, ως μια πρώτη επιτυχής εφαρμογή του υπερκειμένου (αγγλ. *hypertext*), ενός τρόπου οργάνωσης πληροφοριών που βρίσκονται σε μορφή κειμένου⁶, με χαρακτηριστικές καινοτομίες το «ποντίκι» και την τηλεδιάσκεψη με βίντεο. Ακολούθησε η «επεξεργασία κειμένου» από την εταιρεία IBM, που στην πορεία συμπεριέλαβε όλο τον εξοπλισμό για τη διαχείριση κειμένου και ονομάστηκε «αυτοματισμός γραφείου». Την αποτυχία αυτής της προσπάθειας διαδέχτηκε το «CSCW», που όμως δεν υιοθετήθηκε ποτέ εκτός των ορίων της ακαδημαϊκής κοινότητας (Allen, 2004).

Η πρώτη σημαντική εφαρμογή κοινωνικής πληροφορικής ήταν το Ηλεκτρονικό Σύστημα Ανταλλαγής Πληροφοριών EIES (Electronic Information Exchange System). Αποτελούσε ένα πρώιμο ηλεκτρονικό σύστημα ανακοινώσεων σε συνέδρια που επέτρεπε την επικοινωνία σε πραγματικό χρόνο, αλλά και την ασύγχρονη (https://en.wikipedia.org/wiki/Electronic_Information_Exchange_System) και τέθηκε σε εφαρμογή τη δεκαετία του 1970. Στη συνέχεια, κατά τις δεκαετίες του 1980 και 1990, χρησιμοποιήθηκε το «groupware», για να καταλήξει, ωστόσο, εργαλείο marketing και να δώσει τη σκυτάλη στον όρο «κοινωνικό λογισμικό», ο οποίος αρχίζει να αποκτά ευρεία αποδοχή και να ερμηνεύεται στο πλαίσιο της κοινωνικής πληροφορικής από το 2000 και μετά, με τη σημαντικότερη συμβολή του Clay Shirky (Allen, 2004).

Σχετικά με τον σκοπό των πρώτων εφαρμογών κοινωνικού λογισμικού οι Wang et al. αναφέρουν:

⁶ Βλ. εδώ: <https://en.wikipedia.org/wiki/Hypertext>

Οι πρώτες εφαρμογές κοινωνικού λογισμικού εστίαζαν σε δύο σημεία. Το ένα αφορούσε τα τεχνολογικά ζητήματα, τις διεπαφές⁷, την αποδοχή από τους χρήστες και τις κοινωνικές επιπτώσεις από την ομαδική συνεργασία και την επικοινωνία μέσω διαδικτύου. Το δεύτερο είχε να κάνει με τεχνικές, όπως η προσομοίωση, με στόχο την ευκολότερη μελέτη της κοινωνίας και τη δοκιμαστική εφαρμογή τακτικών και πολιτικών, προτού αυτές εφαρμοστούν στην πραγματική ζωή (Wang et al., 2007, σελ. 79).

1.2. Εφαρμογές κοινωνικού λογισμικού

Τα τελευταία χρόνια, το πεδίο εφαρμογής της κοινωνικής πληροφορικής έχει επεκταθεί σημαντικά και σε αυτό έχουν συμβάλει καθοριστικά η μεγάλη ανάπτυξη και επέκταση της ευρυζωνικής τηλεφωνίας⁸ και η συνεχής βελτίωση της τεχνολογίας των προσωπικών υπολογιστών. Σχεδόν όλοι οι κλάδοι που αφορούν την ανάπτυξη λογισμικού, είτε στο ερευνητικό είτε στο πρακτικό κομμάτι, έχουν επηρεαστεί καταλυτικά από αυτήν, καθώς έχουν συνειδητοποιήσει ότι αντιπροσωπεύει το παρόν και το μέλλον του Ιστού. Οι δυνατότητες που παρέχονται από τις εφαρμογές του κοινωνικού λογισμικού τόσο για την κοινωνία όσο και για την οικονομία, μέσω των επιχειρήσεων, είναι τεράστιες και επεκτείνονται συνεχώς (Parameswaran & Whinston, 2007).

Σύμφωνα με τους Wang et al. (2007), η κοινωνική πληροφορική στοχεύει στην ανάπτυξη κοινωνικού λογισμικού που θα κάνει ευκολότερη την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση (είτε μεταξύ ομάδων ανθρώπων είτε ανάμεσα σε ανθρώπους και υπολογιστές), θα οδηγήσει στη μηχανοργάνωση βασικών τομέων και αγαθών της ανθρώπινης κοινωνίας και θα προβλέπει τις επιπτώσεις που έχουν στα πολιτισμικά και κοινωνικά περιβάλλοντα οι αλλαγές πολιτικής και τεχνολογίας.

Οι ίδιοι διακρίνουν τέσσερις βασικούς τομείς εφαρμογής. Οι δύο από αυτούς αφορούν υπολογιστικά συστήματα εστιασμένα στην τεχνολογία και στις κοινωνικές θεωρίες, από τις οποίες καθοδηγούνται και κατευθύνονται. Πρόκειται, από τη μία, για υπηρεσίες και εργαλεία του Web 2.0, όπως τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τα οποία στοχεύουν στη δημιουργία κοινοτήτων και στην αποτελεσματική διαδικτυακή επικοινωνία μεταξύ

⁷ Βλ. εδώ: [https://en.wikipedia.org/wiki/Interface_\(computing\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Interface_(computing))

⁸ Βλ. εδώ: <https://en.wikipedia.org/wiki/Broadband>

των μελών τους και, από την άλλη, για λογισμικά ψυχαγωγίας, τα οποία ασχολούνται με την κατασκευή «οντοτήτων» τεχνητής νοημοσύνης που είναι σε θέση να αλληλεπιδράσουν με ανθρώπους-χρήστες. Τα άλλα δύο πεδία εφαρμογής αφορούν τις επιχειρήσεις και τον δημόσιο τομέα σε επίπεδο συστημάτων οικονομίας, υγείας, ψηφιακής διακυβέρνησης και πολιτικής, καθώς και σε επίπεδο πρόγνωσης, πρόληψης, αξιολόγησης και αντιμετώπισης σε ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων, για παράδειγμα από τον έλεγχο της αγοράς, έως την πολιτική προστασία σε μια φυσική καταστροφή ή την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας (Wang et al., 2007).

Προκειμένου να εξυπηρετήσουμε τον σκοπό της παρούσας εργασίας, παρακάτω θα εστιάσουμε στο πεδίο εφαρμογής της κοινωνικής πληροφορικής που αφορά τις υπηρεσίες και τα εργαλεία του Web 2.0, και, πιο συγκεκριμένα, στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

1.2.1. Μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Πριν προχωρήσουμε, κρίνουμε σκόπιμο εδώ να διευκρινίσουμε τους όρους *κοινωνικό δίκτυο* (*social network*), *κοινωνική δικτύωση* (*social networking*) και *μέσα κοινωνικής δικτύωσης* (*social media*), όπως εμείς τους λαμβάνουμε υπόψη στην παρούσα εργασία, καθώς στην αναζήτηση της βιβλιογραφίας διαπιστώσαμε σε πολλές περιπτώσεις αλληλοκάλυψη και σύγχυση μεταξύ των εννοιών.

Ως *κοινωνικό δίκτυο*, λοιπόν, ορίζεται κάθε δομή σχέσεων και αλληλεπιδράσεων, εντός ή εκτός διαδικτύου, η οποία αποτελείται από κόμβους και ακμές (Σχήμα 1), που παραπέμπουν αντίστοιχα στα άτομα ή τις ομάδες και στους τύπους σχέσεων ή αλληλεπιδράσεων που αναπτύσσουν, όπως είναι η φιλία, η επιδίωξη γνωριμίας, τα κοινά ενδιαφέροντα, οι κοινές αξίες και ιδέες κ.ά. (Γλέζου, Γρηγοριάδου & Κωνσταντίνου, 2010).

**Χάρη στο Facebook, συνδέεστε με τους
κοντινούς σας ανθρώπους και μοιράζεστε
πράγματα μαζί τους.**

Σχήμα 1. Χαρακτηριστική αναπαράσταση κοινωνικού δικτύου με κόμβους και ακμές στην αρχική σελίδα του Facebook (Πηγή: <https://facebook.com>).

Λέγοντας *κοινωνική δικτύωση* εννοούμε τη διαδικασία κατά την οποία ξεκινά να δημιουργείται μια διαδικτυακή κοινότητα μεταξύ γνωστών ή άγνωστων ατόμων που μοιράζονται κοινούς στόχους και ενδιαφέροντα (Μανούσου & Χαρτοφύλακα, 2011. Σωτηριάδου & Παπαδάκης, 2013).

Όταν αναφερόμαστε στον όρο *μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media)* εννοούμε τις διαδικτυακές υπηρεσίες και πλατφόρμες, που βασίζονται στο Διαδίκτυο και στο ιδεολογικό και τεχνολογικό υπόβαθρο του Web 2.0, οι οποίες επιτρέπουν σε μεμονωμένους χρήστες ή ομάδες χρηστών να δημιουργούν κοινότητες αλληλεπιδρώντας και επικοινωνώντας με άλλους χρήστες ή ομάδες (Kaplan & Haenlein, 2010). Με τη χρήση της λέξης «κοινωνικής» δηλώνεται η υπόσταση ενός κοινωνικού χώρου, που αξιοποιεί τα κοινωνικά δίκτυα και μπορεί να χρησιμοποιείται για κάθε σκοπό, προσωπικό, επαγγελματικό ή ψυχαγωγικό, ενώ με τη λέξη «μέσα» εννοούνται τα κοινωνικά και τα ψηφιακά δίκτυα, καθώς και οι ψηφιακές συσκευές, ως εργαλεία κοινωνικής αλληλεπίδρασης (Gikas & Grant, 2013).

Σύμφωνα με τον Mayfield:

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να γίνουν αντιληπτά σε γενικές γραμμές ως μια κατηγορία νέων διαδικτυακών μέσων που διαμορφώνονται σύμφωνα με τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- 1) *Συμμετοχή*: τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ενθαρρύνουν τη συμβολή και την ανατροφοδότηση από οποιονδήποτε ενδιαφερόμενο· στην πράξη, κάνουν δυσδιάκριτα τα όρια ανάμεσα στο μέσο επικοινωνίας και στο κοινό.
- 2) *Ανοικτότητα*: τα περισσότερα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι ανοιχτά στην ανάδραση και τη συμμετοχή, ενθαρρύνοντας την αξιολόγηση, τον σχολιασμό και τον διαμοιρασμό των πληροφοριών και παρουσιάζοντας ελάχιστα εμπόδια στην ελεύθερη πρόσβαση και την παραγωγή του περιεχομένου. [...]
- 3) *Συνομιλία*: σε αντίθεση με τα παραδοσιακά μέσα (που λειτουργούν ως μέσα μετάδοσης πληροφοριών προς το κοινό), τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης θεωρείται ότι ενθαρρύνουν σημαντικά την αμφίδρομη επικοινωνία.
- 4) *Κοινότητα*: τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επιτρέπουν στις κοινότητες των ατόμων να συγκροτηθούν γρήγορα και να επικοινωνήσουν αποτελεσματικά· οι κοινότητες μοιράζονται κοινά ενδιαφέροντα, όπως την αγάπη για τη φωτογραφία, ένα πολιτικό θέμα ή μια αγαπημένη τηλεοπτική εκπομπή.
- 5) *Συνδεσιμότητα*: οι περισσότερες κατηγορίες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης προάγουν τη συνδεσιμότητα, χρησιμοποιώντας links με άλλους ιστότοπους, πηγές και άτομα (Mayfield, 2008, σελ. 5).

Ως εργαλεία του Web 2.0, τα social media δίνουν τη δυνατότητα στους χρήστες κάθε ηλικίας, φύλου, εθνικότητας να τα χρησιμοποιούν χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία (Σωτηριάδου & Παπαδάκης, 2012). Μέσω αυτών μπορούν να δημιουργούν και να κοινοποιούν οι ίδιοι το περιεχόμενό τους με άμεσο τρόπο, χωρίς την παρέμβαση οργανισμών ή επιχειρήσεων. Λειτουργούν και ως μέσα μετάδοσης πληροφοριών, όμως η μεγάλη τους διαφορά με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι η δυνατότητα που δίνεται στους χρήστες να αντιδρούν, να σχολιάζουν και να ανταλλάσσουν απόψεις γύρω από την πληροφορία (Μπουλούτα, 2017).

Πιο αναλυτικά, σε μια πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης ένας χρήστης μπορεί να δημιουργήσει το ιδιωτικό ή δημόσιο προφίλ του και να ορίσει μια λίστα «φίλων» ή «ακολουθών», στα προφίλ των οποίων θα μπορεί να περιηγηθεί και με τους οποίους

θα μπορεί άμεσα να επικοινωνεί και να μοιράζεται ποικίλο ψηφιακό περιεχόμενο, όπως κείμενα, εικόνες, βίντεο κ.ά. (Boyd & Ellison, 2007. Μπουλούτα, 2017). Επίσης, μπορεί να επισημαίνει ιστοσελίδες που άπτονται των ενδιαφερόντων του, να συμμετέχει σε συζητήσεις, να σχολιάζει γεγονότα και, το σπουδαιότερο, να λαμβάνει συνεχή ανατροφοδότηση από τους άλλους χρήστες (Jones, 2009). Αυτά τα χαρακτηριστικά είναι που κάνουν τα μέσα αυτά να είναι ιδιαίτερα δημοφιλή και να προσελκύουν όλο και μεγαλύτερο αριθμό χρηστών. Ωστόσο, ο σκοπός για τον οποίο κάθε άτομο χρησιμοποιεί τα social media είναι πολυπαραγοντικός και εξαρτάται από τους προσωπικούς και επαγγελματικούς του στόχους. Αλλά και ο σκοπός κάθε μέσου δεν είναι απαραίτητα ίδιος με τα υπόλοιπα της κατηγορίας του (Μπουλούτα, 2017).

Βέβαια, ακόμη κι αν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αναπτύσσονται για διαφορετικούς σκοπούς και χρήσεις, ανάλογα με το πεδίο εφαρμογής τους, μοιράζονται κάποιους κοινούς στόχους, όπως επισημαίνει η Fallatah (2014). Αυτοί είναι:

- 1) Η δυνατότητα μαζικών συνδέσεων, ώστε να μπορούν να συνδεθούν πολλοί χρήστες, αλλά και να προσελκύουν νέες συνδέσεις.
- 2) Η παράλληλη υποστήριξη πολλών μεθόδων online αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας, όπως η συνομιλία φωνής και η ανταλλαγή άμεσων μηνυμάτων.
- 3) Η συνεργασία των χρηστών για την επίτευξη κοινών στόχων.
- 4) Η παροχή κινήτρου στους χρήστες να συμμετέχουν σε μια ομάδα ή κοινότητα που τους ταιριάζει και να συνεισφέρουν σε αυτή, ωφελώντας όλα τα μέλη.
- 5) Η ενίσχυση της δημιουργικότητας των χρηστών με τη δυνατότητα κοινής χρήση και ανταλλαγής του περιεχομένου που δημιουργούν οι ίδιοι (Fallatah, 2014).

1.2.2. Κατηγορίες μέσων κοινωνικής δικτύωσης

Η διάκριση των κατηγοριών των social media έχει επιχειρηθεί από αρκετούς ερευνητές και παρουσιάζει ποικιλία, λόγω της οπτικής γωνίας και των διαφορετικών κριτηρίων που θέτει ο καθένας. Επιπλέον, λόγω της ταχύτητας με την οποία οι υπηρεσίες του Web 2.0 εξαπλώνονται γεωγραφικά και της συνεχούς αύξησης της χρήσης τους, τα μέσα αυτά γίνονται όλο και περισσότερα σε αριθμό, πράγμα που συντείνει στην περιπλοκότητα της ταξινόμησής τους (Μπουλούτα, 2017). Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι δεν αντέχουν όλα τα μέσα στο πέρασμα του χρόνου, καθώς, όπως

είναι φυσικό, η επιβίωσή τους εξαρτάται από την προτίμηση των χρηστών σε αυτά (Leung, Law, Van Hoof & Buhalis, 2013).

Από τη δική του σκοπιά, ο Mayfield (2008) αναγνωρίζει ως κατηγορίες μέσων κοινωνικής δικτύωσης:

- 1) Τα κοινωνικά δίκτυα: π.χ. *Facebook, Ning*
- 2) Τα ιστολόγια (blogs): π.χ. *Blogger, WordPress*
- 3) Τις πλατφόρμες συνεργατικής συγγραφής (wikis): π.χ. *Wikipedia, Βικιλεξικό*
- 4) Τις πλατφόρμες podcasting⁹: π.χ. *iTunes, Spotify*
- 5) Τα διαδικτυακά forums¹⁰: π.χ. *ADSLgr.com*
- 6) Τις κοινότητες περιεχομένου¹¹: π.χ. *YouTube, Flickr*
- 7) Τα μικροϊστολόγια (microblogs): π.χ. *Twitter, Edmodo*

Από την άλλη, η Zhang (2010, όπως αναφέρεται στο Μανούσου & Χαρτοφύλακα, 2011) διακρίνει τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως εξής:

- 1) Κοινωνικά δίκτυα (social networks)
- 2) Ιστολόγια (blogging/micro-blogging)
- 3) Συνεργατικής συγγραφής (collaborative authoring)
- 4) Διαμοιρασμού πολυμέσων (multimedia sharing)
- 5) Κοινωνικής σελιδοσήμανσης (social bookmarking)¹²
- 6) Τηλεδιάσκεψης (web conference)
- 7) Ειδησεογραφικά (social news, news sites).

Οι Kaplan και Haenlein (2010) συμφωνούν μεν με τις τέσσερις πρώτες κατηγορίες της προηγούμενης, ωστόσο προσθέτουν τα εικονικά διαδικτυακά παιχνίδια και τους εικονικούς διαδικτυακούς κόσμους (virtual worlds).

Σε μια αρκετά αναλυτική κατηγοριοποίηση, η Bard (2010), ίσως λόγω του ότι προέρχεται από τον επιχειρηματικό χώρο, για τον οποίο η ανάπτυξη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης είναι ζωτικής σημασίας, διακρίνει δεκαπέντε διαφορετικές κατηγορίες αυτών, όπως φαίνεται παρακάτω στο Σχήμα 2:

⁹ Βλ. εδώ: <https://en.wikipedia.org/wiki/Podcast>

¹⁰ Βλ. εδώ: https://en.wikipedia.org/wiki/Internet_forum

¹¹ Ιστότοποι που περιέχουν πολυμέσα ή άλλο περιεχόμενο, με στόχο την ανταλλαγή και τον διαμοιρασμό τους (Αναστασιάδης & Κωτσίδης, 2017).

¹² Βλ. εδώ: https://en.wikipedia.org/wiki/Social_bookmarking

Σχήμα 2. Οι κατηγορίες των social media κατά την Bard (Πηγή: <http://www.mirnabard.com/2010/02/15-categories-of-social-media/>).

Σύμφωνα με την Greenhow (2011), σε γενικές γραμμές τα social media περιλαμβάνουν:

- 1) Ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης (π.χ. Facebook)
- 2) Ιστότοπους κοινής χρήσης πολυμέσων (π.χ. YouTube)
- 3) Εργαλεία δημιουργίας και δημοσίευσης (όπως τα wikis και τα blogs)
- 4) Ροές RSS¹³ για συσσωμάτωση και αναδημοσίευση
- 5) Εργαλεία αναδιάταξης περιεχομένου και αναδημοσίευσης.

Ο Τζικόπουλος (2013), από την πλευρά του, θέτει τέσσερα βασικά κριτήρια και κατηγοριοποιεί τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σε αντίστοιχες ενότητες:

- 1) Με βάση την κοινωνική δικτύωση (wikis, κοινωνικά δίκτυα, ιστολόγια - μικροϊστολόγια).
- 2) Με βάση το περιεχόμενο (βίντεο, φωτογραφίες, εικόνες, μουσική, αρχεία κειμένων, παρουσιάσεις).

¹³ Βλ. εδώ: <https://en.wikipedia.org/wiki/RSS>

- 3) Με βάση μία συγκεκριμένη λειτουργία (κοινωνική σελιδοσήμανση, ζωντανή μετάδοση, εκδηλώσεις, τοποθεσία).
- 4) Με βάση τα ενδιαφέροντα (ειδήσεις, αξιολογήσεις, αγορές).

Τέλος, η Minazzi (2015) θεωρεί ότι η διαφοροποίηση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης έγκειται στις δυνατότητες που δίνουν στους χρήστες να συμμετέχουν οπτικά, ακουστικά ή με φυσική παρουσία. Καταλήγει στο ότι «οι περισσότεροι μελετητές, στηριζόμενοι σε δύο βασικά κριτήρια, στις θεωρίες των μέσων μαζικής ενημέρωσης και στις κοινωνικές διεργασίες, διακρίνουν τις εξής κύριες κατηγορίες»:

- 1) Κοινωνικά δίκτυα (social networks)
- 2) Συνεργατικά έργα (collaborative projects)
- 3) Κοινότητες περιεχομένου (content communities)
- 4) Εικονικές κοινότητες (virtual communities)
- 5) Εικονικούς κόσμους (social worlds/virtual games)

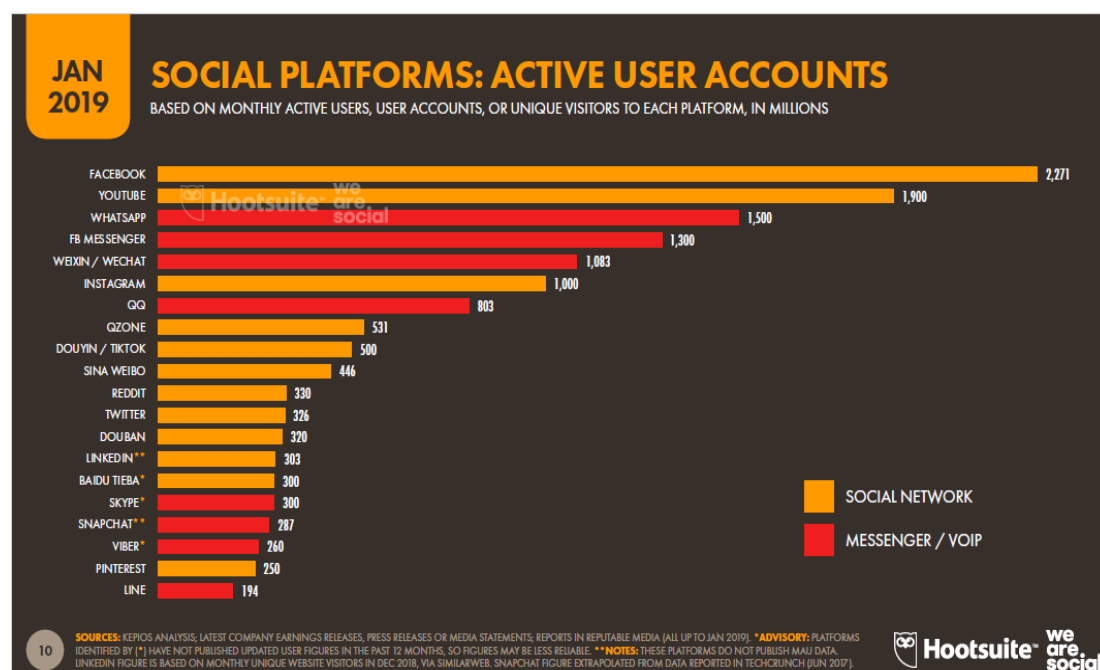
1.2.3. Καινοτομίες, κίνδυνοι και προοπτικές

Όπως προαναφέραμε, η σπουδαιότερη καινοτομία που έφερε το κοινωνικό λογισμικό, αλλάζοντας για πάντα τα μέχρι τότε δεδομένα, ήταν το ότι μετατόπισε τη δύναμη της πληροφορικής από τις εταιρείες στα χέρια των χρηστών, και μάλιστα χωρίς την προϋπόθεση υψηλού επιπέδου τεχνογνωσίας από μέρους τους. Πλέον, οι χρήστες μπορούν μέσω του διαδικτύου να διαχειρίζονται πληροφορίες, να εκφράζουν τη δημιουργικότητά τους, να καταθέτουν τη γνώση και τις εμπειρίες τους και να αλληλεπιδρούν με την κοινωνία και τους συνανθρώπους τους (Parameswaran & Whinston, 2007).

Το κοινωνικό λογισμικό, προβάλλοντας περισσότερο την κοινωνική πλευρά του παρά αυτή της πληροφορικής, επηρεάζει κυρίως την ίδια την κοινωνία και μπορεί να φέρει θετικά αποτελέσματα και σε διάφορους άλλους τομείς εκτός αυτού της τεχνολογικής ανάπτυξης: στην πολιτική, στα κοινωνικά ζητήματα, στην παγκοσμιοποίηση, στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, κ.ά. (Parameswaran & Whinston, 2007). Αλλά και η κοινωνία επηρεάζει τις ΤΠΕ· για να είναι αποδοτικές και αποτελεσματικές, είναι απαραίτητο να ενσωματώνουν κοινωνικές και ανθρωπολογικές θεωρίες και πρακτικές. Επιπλέον, ο σχεδιασμός τους ενισχύεται και από τις επιστήμες της ψυχολογίας, της οικονομίας και

του management, αποδεικνύοντας ότι πρόκειται για ένα διεπιστημονικό πεδίο (Wang et al., 2007).

Όλα αυτά εξηγούν και την τεράστια «έκρηξη» των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, την οποία ήταν δύσκολο να φανταστεί κανείς όταν πρωτοεμφανίστηκαν. Ο ρυθμός με τον οποίο εξαπλώθηκαν μέσα σε λίγα χρόνια και η τεράστια επιρροή που ασκούν στους χρήστες τους, τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο, πραγματικά εντυπωσιάζουν (Ngai et al., 2015). Σύμφωνα με πρόσφατα στατιστικά στοιχεία, 3,48 δισεκατομμύρια άνθρωποι χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης παγκοσμίως, με ρυθμό αύξησης +9% σε σχέση με το 2018. Στην Ελλάδα του 2019 οι χρήστες των social media είναι το 54% του πληθυσμού, δηλαδή 6 εκατομμύρια άνθρωποι (<https://wearesocial.com/global-digital-report-2019>). Παρακάτω στο Σχήμα 3 μπορούμε να δούμε το μερίδιο χρηστών που καταλαμβάνουν τα πιο δημοφιλή social media στην παγκόσμια κατανομή:

Σχήμα 3. Η κατανομή των χρηστών των πιο δημοφιλών social media παγκοσμίως (Πηγή: <https://wearesocial.com>).

Μέσα από τη δημιουργία online κοινοτήτων και την επαφή των χρηστών με άλλους που έχουν κοινά ή παρόμοια ενδιαφέροντα, η δικτύωση αυτού του είδους έχει στο επίκεντρό της την κοινωνικοποίηση και την αλληλεπίδραση και γι' αυτό δίνει έμφαση περισσότερο στις ομάδες παρά στο άτομο (Μπουλούτα, 2017). Ωστόσο, σαφώς

ενισχύονται η προσωπική έκφραση και η ανάπτυξη του κάθε χρήστη μέσα από την ενεργό συμμετοχή του και τη συνεργασία του με άλλα άτομα (Lambropoulos & Vivitsou, 2011). Άλλωστε, τα social media δεν υπηρετούν μόνο την αλληλεπίδραση και την ενημέρωση, αλλά λειτουργούν και ως φορείς παιδείας και διά βίου μάθησης, βοηθώντας στην κατάρτιση στερεοτύπων και προκαταλήψεων και στην εξάλειψη λανθασμένων και επικίνδυνων απόψεων και προθέσεων (Μπουλούτα, 2017).

Στο πλαίσιο της κοινωνικοποίησης, που όπως προαναφέραμε αποτελεί ζητούμενο, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν βοηθήσει πολλά άτομα να διευρύνουν τον κύκλο των «φίλων» τους και να ξεφύγουν από την απομόνωση, είτε αυτή οφείλεται στον τόπο που ζουν (γεωγραφική απομόνωση) είτε έχει να κάνει με κοινωνικούς ή φυσικούς περιορισμούς, π.χ. κάποιο πρόβλημα υγείας. Ωστόσο, δεν αναιρείται το γεγονός ότι σε μεγάλο βαθμό πρόκειται για εικονικούς φίλους, με τους οποίους δεν είναι εφικτό να «χτίσουν» πραγματικούς δεσμούς φιλίας και, επιπλέον, υπάρχει περίπτωση ο χρόνος που διαθέτουν στα social media να αποβεί επιζήμιος για τις σχέσεις τους με την οικογένειά τους και τους πραγματικούς φίλους τους. Και όχι μόνο αυτό, αλλά η καθημερινή πολύωρη χρήση των μέσων μπορεί να οδηγήσει στην παραμέληση καθηκόντων ή άλλων δραστηριοτήτων και σε σοβαρό εθισμό (Ngai et al., 2015).

Άλλο ζήτημα που προκύπτει για τους χρήστες είναι η πιθανή εμφάνιση διαταραχών άγχους και ψυχολογικών προβλημάτων για διάφορους λόγους, όπως, για παράδειγμα, για το ότι πρέπει να συντηρούν και να ανανεώνουν συνεχώς το προφίλ τους. Επίσης, το απόρρητο και η ασφάλεια των προσωπικών τους πληροφοριών και δεδομένων διακυβεύονται, καθώς ο κίνδυνος διαρροής είναι πάντα μεγάλος. (Ngai et al., 2015). Με το παραπάνω σχετίζεται το ακόμη πιο σοβαρό πρόβλημα του διαδικτυακού εκφοβισμού (*cyberbullying*), που πλήττει κυρίως παιδιά, εφήβους και νέους (Slonje, Smith, & Frisen, 2013) και αφορά τον εκφοβισμό, την απειλή, την ταπείνωση ή την παρενόχληση που δέχονται μέσω της χρήσης του διαδικτύου, κινητών τηλεφώνων είτε άλλων ψηφιακών τεχνολογιών από συνομηλίκους τους (<https://en.wikipedia.org/wiki/Cyberbullying>).

Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί και σε κάποιες άλλες αρνητικές πτυχές σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο, όπως είναι η αύξηση του ηλεκτρονικού εγκλήματος και των επιθέσεων από κακόβουλο λογισμικό, η δημιουργία συλλογικών προκαταλήψεων και ο αποκλεισμός των διαφορετικών απόψεων, η εμπορική εκμετάλλευση των

προσωπικών δεδομένων, κ.ά. Σημαντική είναι και η επιδείνωση του ψηφιακού χάσματος, που αφορά τις ανισότητες μεταξύ ατόμων με διαφορετική κοινωνική τάξη, εθνότητα ή φύλο ως προς την πρόσβαση και τη χρήση των νέων τεχνολογιών (Σιάνου - Κύργιου, 2010). Επιπλέον, οι εφαρμογές του κοινωνικού λογισμικού κατηγορούνται ότι συμβάλλουν στη δημιουργία και τη διάδοση μη επαληθευμένης και επιστημονικά τεκμηριωμένης γνώσης. Ωστόσο, κατά άλλους αυτό δεν ισχύει· θεωρούν πως η γνώση που παράγεται σε δημοφιλείς ιστότοπους, όπου πολλά μέλη συμβάλλουν συλλογικά στη δημιουργία και τη βελτίωση του περιεχομένου, τείνει να είναι καλύτερη από την ακαδημαϊκή (Parameswaran & Whinston, 2007).

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε και τις τεράστιες αλλαγές στο επίπεδο των οργανισμών και των επιχειρήσεων. Οι χρήστες-καταναλωτές μπορούν τώρα να αξιολογούν προϊόντα και υπηρεσίες και να εκφράζουν τις απόψεις τις προτάσεις τους για τυχόν αλλαγές, αποκτώντας μια συλλογική διαπραγματευτική ισχύ. Ακόμη και το ίδιο το λογισμικό που χρησιμοποιούν βρίσκεται σε μια διαδικασία συνεχούς βελτίωσης και καινοτομίας, με τη δική τους συμβολή και συμμετοχή, ώστε να είναι πιο «ελαφρύ» και εύχρηστο (Parameswaran & Whinston, 2007). Με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης παρέχονται πολλές ευκαιρίες για δραστηριοποίηση τόσο σε μεμονωμένα άτομα όσο και σε οργανισμούς, ανεξάρτητα από τη φυσική τους θέση. Έτσι, μπορούν να ξεκινήσουν μια καινούρια επιχείρηση ή να επεκτείνουν την ήδη υπάρχουσα, να αξιοποιήσουν τις εμπειρίες και τις συμβουλές των άλλων χρηστών, να μοιραστούν ιδέες και στρατηγικές (Ngai et al., 2015).

Ωστόσο, και σε αυτόν τον τομέα υπάρχουν πτυχές που χρειάζονται επαγρύπνιση και σωστή διαχείριση. Μία από αυτές είναι η πλοήγηση στα social media στους χώρους εργασίας από τους εργαζόμενους, η οποία μπορεί να αποβεί επιζήμια για την παραγωγικότητα. Μία άλλη είναι η επέκταση της τηλεργασίας, ως σύγχρονης μορφής εργασίας κατά την οποία οι εργαζόμενοι έχουν τη δυνατότητα να εργάζονται από οπουδήποτε και οποτεδήποτε μέσω διαδικτύου, χωρίς να είναι απαραίτητη η φυσική τους παρουσία σε συγκεκριμένο εργασιακό χώρο (<https://en.wikipedia.org/wiki/Telecommuting>). Η εφαρμογή της μπορεί να εξυπηρετεί σε κάποιες περιπτώσεις, όμως αποτελεί κίνδυνο για την οριοθέτηση της προσωπικής ζωής και του διαχωρισμού της από την επαγγελματική (Ngai et al., 2015).

Βέβαια, τόσο η ανάλυση της αμφίδρομης σχέσης ανάμεσα στις εφαρμογές του κοινωνικού λογισμικού και στην κοινωνία ή την οικονομία όσο και η αντιμετώπιση των κινδύνων αποτελούν σίγουρα πολύ ενδιαφέροντα πεδία για έρευνα από τους μελετητές, όχι μόνο όσον αφορά την ανάπτυξη και την εξέλιξη του πεδίου της κοινωνικής πληροφορικής, αλλά και των επιστημών που την πλαισιώνουν. Η ασφάλεια και το απόρρητο, η εμπιστοσύνη, η κοινωνική αποδοχή, η διαδικτυακή συμπεριφορά των χρηστών και τα κίνητρά τους για συνεργασία και μάθηση, το ψηφιακό χάσμα, η σχέση λογισμικού, κοινωνικών ομάδων και ατόμων, η μέτρηση της επιτυχίας και ο σχεδιασμός πιο αποτελεσματικών εργαλείων αναμφισβήτητα αποτελούν μόνο μερικά παραδείγματα από το σύνολο των πολύ χρήσιμων ερευνητικών ζητημάτων που μπορούν να μελετηθούν από τους επιστήμονες (Parameswaran & Whinston, 2007. Wang et al., 2007).

Παρακάτω θα εστιάσουμε στις μαθησιακές δυνατότητες που παρέχει το κοινωνικό λογισμικό, και ιδιαίτερα τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως κοινότητες πρακτικής και μάθησης, εφόσον αυτό εξυπηρετεί τον σκοπό της παρούσας εργασίας και της έρευνάς μας.

2. Διαδικτυακά περιβάλλοντα μάθησης

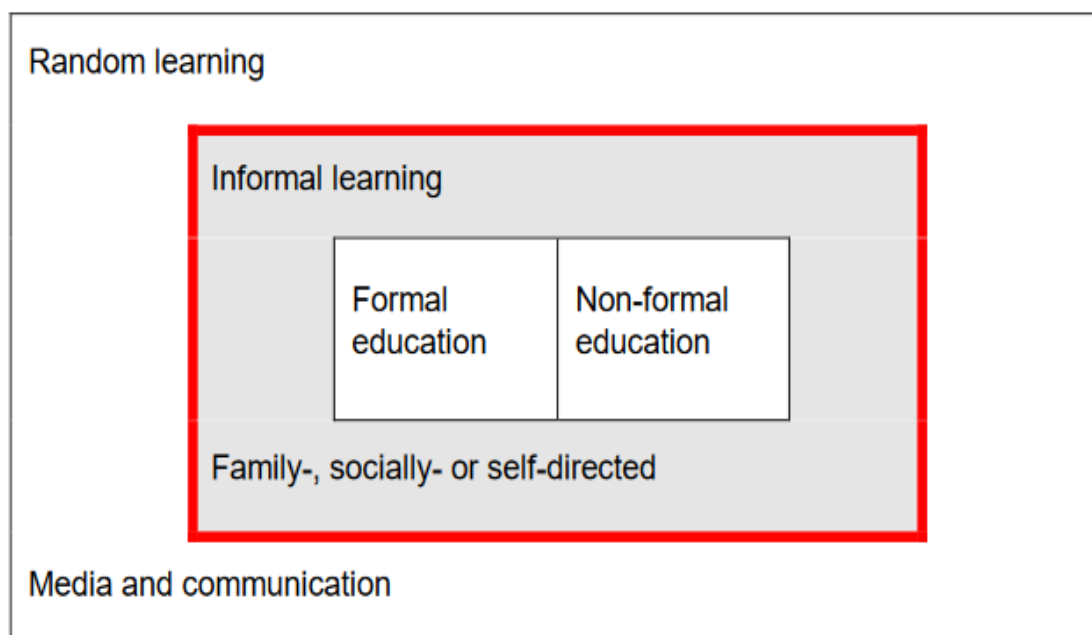
Για τον όρο «μάθηση» έχουν διατυπωθεί πολλοί ορισμοί. Διατυπώνοντας έναν από αυτούς, ο Lefrancois θεωρεί ότι η μάθηση αφορά τη διαδικασία απόκτησης γνώσεων, δεξιοτήτων, πεποιθήσεων, στάσεων, συμπεριφορών και στρατηγικών, δηλαδή την αλλαγή του γνωστικού δυναμικού και της συμπεριφοράς του ατόμου. Η αλλαγή αυτή προκύπτει μέσα από εμπειρίες που προέρχονται είτε από οργανωμένα εκπαιδευτικά συστήματα είτε από την αναζήτηση και την επεξεργασία τους από το ίδιο το άτομο (Lefrancois, 2000 στο: Μαχαιρίδου, 2011). Σύμφωνα με τον ορισμό του οργανισμού Cedefop¹⁴ (2014) «μάθηση» είναι η διαδικασία κατά την οποία το άτομο αφομοιώνει πληροφορίες, ιδέες και αξίες και με αυτόν τον τρόπο αποκτά γνώση, τεχνογνωσία, δεξιότητες ή/και ικανότητες.

Σε επίπεδο διάκρισης της μάθησης σε είδη, όταν λέμε *τυπική μάθηση (formal learning)* εννοούμε τη δομημένη μορφή εκπαίδευσης (όσον αφορά τους στόχους, τον χρόνο φοίτησης και τους τρόπους διδασκαλίας) που λαμβάνει το άτομο στα επίσημα εκπαιδευτικά ιδρύματα από τη νηπιακή του ηλικία και έως την απόκτηση κάποιου πιστοποιητικού ή πτυχίου. Στη *μη τυπική μάθηση (non formal learning)* συγκαταλέγονται όλες οι οργανωμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες με συγκεκριμένους στόχους για συγκεκριμένους εκπαιδευόμενους, που δεν παρέχονται από το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα ούτε αποδίδουν επίσημα πιστοποιητικά. Ωστόσο, οι δραστηριότητες αυτές μπορούν να λειτουργούν συμπληρωματικά προς αυτές της τυπικής μάθησης και προσφέρονται στο πλαίσιο της διασφάλισης του δικαιώματος της διά βίου μάθησης (*lifelong learning*) για όλους τους ανθρώπους. Τέλος, η *άτυπη μάθηση (informal learning)* περιλαμβάνει τη μάθηση που λαμβάνει συνειδητά το άτομο από τις δραστηριότητες και τα πλαίσια της καθημερινότητάς του, όπως την οικογένεια, την εργασία του κ.ά. (Eurostat, 2016. Μαχαιρίδου, 2011. Μπουλούτα, 2017).

Σύμφωνα με την Eurostat (2016), η μάθηση δεν προκύπτει μόνο συνειδητά και σκόπιμα, αλλά και με τυχαίους τρόπους, όπως, για παράδειγμα, από την έκθεση του ατόμου σε πληροφορίες που προέρχονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ή την καθημερινή επικοινωνία του με άλλα άτομα. Γι' αυτό και περιλαμβάνει τις περιπτώσεις αυτές στο πεδίο της μάθησης (Σχήμα 4) ως *τυχαία μάθηση (random/incidental*

¹⁴ Βλ. εδώ: <https://www.cedefop.europa.eu/el/about-cedefop>

learning), χωρίς, ωστόσο, αυτό το είδος μάθησης να είναι δυνατό να μελετηθεί στατιστικά, οπότε και αποκλείεται από την επιστημονική παρατήρηση.

Σχήμα 4. Το πεδίο εφαρμογής της μάθησης. (Πηγή: <https://ec.europa.eu/eurostat/>)

2.1. Διά βίου και εξ αποστάσεως μάθηση

Οι ταχύτατοι ρυθμοί με τους οποίους αναπτύσσεται πλέον ο κόσμος μας, και κατ' επέκταση η γνώση, απαιτούν εγρήγορση και προσαρμοστικότητα από την πλευρά του ανθρώπου που επιθυμεί να συμβαδίζει με αυτούς. Η τυπική μάθηση δεν αρκεί για να καλύψει τις ανάγκες του όσον αφορά την προσωπική και την επαγγελματική του ανάπτυξη, αν ο ίδιος δεν είναι ενεργός και δε βρίσκεται σε μία συνεχή και εθελοντική διαδικασία αναπροσαρμογής και επικαιροποίησης των γνώσεων και των δεξιοτήτων του. Με αυτόν τον τρόπο το άτομο βελτιώνεται ως προς την τεχνογνωσία, τις δεξιότητες, τις ικανότητες και, γενικά, τα εφόδια που του είναι απαραίτητα στην προσωπική, κοινωνική και επαγγελματική του ζωή. Αυτή ακριβώς η διαδικασία είναι που ονομάζεται *διά βίου μάθηση* (*lifelong learning*) και ενισχύει όχι μόνο τα άτομα, αλλά και τα κράτη ως προς τη δημοκρατική τους λειτουργία και τη βιωσιμότητά τους. (Cedefop, 2014. Commission of the European Communities, 2006. Unesco, 2002). Αυτή η οπτική της διά βίου μάθησης έχει τις ρίζες της στη θεωρία του ανθρώπινου

κεφαλαίου¹⁵, η οποία εκλαμβάνει την εκπαίδευση και την κατάρτιση των πολιτών ως επένδυση για τα κράτη τους (Σιάνου - Κύργιου, 2010).

Από την πληθώρα των ορισμών για τη διά βίου μάθηση, ας δούμε και αυτόν του Jarvis, ο οποίος είναι αρκετά αναλυτικός:

Διά βίου μάθηση είναι ο συνδυασμός των διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα σε όλη τη διάρκεια της ζωής, κατά τις οποίες ο άνθρωπος ως «όλο» -σώμα και ψυχή- αφού βιώσει κοινωνικές καταστάσεις, μετασχηματίζει το περιεχόμενό τους, έτσι όπως το αντιλαμβάνεται, γνωστικά, συναισθηματικά ή/και πρακτικά και, τελικά, το ενσωματώνει στο «βιογραφικό» του, πλέον ως ένα διαρκώς εξελισσόμενο (ή πιο έμπειρο) άτομο (Jarvis 2006, στο London, 2011, σελ. 4).

Η διά βίου μάθηση αφορά, κυρίως, τους ενήλικες και επιτυγχάνεται μέσω της τυπικής, της μη τυπικής και της άτυπης μάθησης σε μια συνεχή βάση και πολύ πέρα από τα όρια της «υποχρεωτικής» εκπαίδευσης (Μπουλούτα, 2017). Η εξάπλωση των ΤΠΕ και η συμμετοχική κουλτούρα που έχουν εισαγάγει έχουν «εκτοξεύσει» σε τέτοιο επίπεδο τις δυνατότητες για τη διά βίου μάθηση, ώστε αυτή να μη νοείται πλέον χωρίς αυτές τις τεχνολογίες (Dunlap & Lowenthal, 2011). Γι' αυτό και πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στην καταπολέμηση των ανισοτήτων και του αποκλεισμού των ατόμων που προέρχονται από χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα ως προς την πρόσβαση και τη χρήση των ΤΠΕ, που συνιστούν το λεγόμενο «ψηφιακό χάσμα» (Σιάνου - Κύργιου, 2010).

Σύμφωνα με έκθεση της Unesco για την εκπαίδευση στον 21^ο αιώνα, οι πυλώνες στους οποίους πρέπει να στηρίζεται η διά βίου μάθηση είναι τέσσερις: 1) μαθαίνω πώς να ζω με άλλους, 2) μαθαίνω πώς να μαθαίνω, 3) μαθαίνω πώς να κάνω και 4) μαθαίνω να «είμαι» (Delors et al., 1996). Το πεδίο της είναι τόσο ευρύ, ώστε και άλλοι όροι, όπως η εκπαίδευση, η συνεχιζόμενη εκπαίδευση¹⁶, η εκπαίδευση ενηλίκων, η συνεργατική μάθηση¹⁷, η επιμόρφωση και η εξ αποστάσεως εκπαίδευση να περιλαμβάνονται σε αυτήν (London, 2011. Μπουλούτα, 2017).

¹⁵ Βλ. εδώ: https://en.wikipedia.org/wiki/Human_capital

¹⁶ Βλ. εδώ: <https://bit.ly/2zarJWG>

¹⁷ Διαδικασία μάθησης κατά την οποία δύο ή περισσότερα άτομα μαθαίνουν ή προσπαθούν να μάθουν κάτι μαζί (Dillenbourg, 1999).

Ο όρος *εξ αποστάσεως εκπαίδευση (distance education and training)* χρησιμοποιείται ευρέως για να αποδώσει την προσπάθεια παροχής πρόσβασης στη μάθηση σε όσους είναι γεωγραφικά απομακρυσμένοι με τη χρήση έντυπων ή/και ηλεκτρονικών μέσων (Moore, 1990 στο: Moore, Dickson - Deane & Galyen, 2011). Αυτό που παρατηρείται στη βιβλιογραφία, περισσότερο στην ξένη, είναι ότι, ως συνώνυμο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, χρησιμοποιείται εναλλακτικά και ο όρος *εξ αποστάσεως μάθηση (distance learning)*. Ωστόσο, σύμφωνα με τους King, Young, Drivere - Richmond και Schrader (2001), υπάρχει διαφορά μεταξύ τους, καθώς η εξ αποστάσεως μάθηση αναφέρεται περισσότερο ως δυνατότητα, ενώ η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελεί δραστηριότητα που λαμβάνει χώρα μέσα στο πλαίσιο αυτής της δυνατότητας.

Χάρη στην καθοριστική συμβολή των νέων τεχνολογιών, η βασική καινοτομία που έφερε αρχικά η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ήταν το ότι δεν προϋποθέτει ο εκπαιδευτής και ο εκπαιδευόμενος να βρίσκονται ταυτόχρονα στο ίδιο μέρος, αλλά και το ότι η διδασκαλία και το εκπαιδευτικό υλικό μπορούν να παρέχονται σε διαφορετικούς χρόνους (*ασύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση*) και ρυθμούς (Moore et al., 2011). Αυτό συνέβαλε σημαντικά στην παροχή ίσων ευκαιριών σε όλους για μάθηση και εκπαίδευση, χωρίς περιορισμούς και απαγορεύσεις, και μάλιστα με μια ευέλικτη και πολυμορφική διαδικασία που είναι «ανοιχτή», συνεχής, προσβάσιμη και ανταποκρίνεται σε κάθε μαθησιακή ανάγκη. Έτσι, μεγάλος μέρος της πανεπιστημιακής κοινότητας προτιμά την *ανοιχτή μάθηση και εξ αποστάσεως εκπαίδευση (open learning and distance education)* ή την *ανοιχτή και εξ αποστάσεως μάθηση (open and distance learning)* ως πιο αντιπροσωπευτικούς όρους (Λιοναράκης, 2001. Λιοναράκης, 2006. Μπουλούτα, 2017).

Σε ένα τέτοιο πλαίσιο η μάθηση μπορεί, ανάλογα με την περίπτωση, να κατευθύνεται από διαφορετικές θεωρίες και στρατηγικές, να χρησιμοποιεί ποικίλους τρόπους οργάνωσης της διδασκαλίας και να θέτει διαφορετικούς στόχους για τους εκπαιδευόμενους (Berge & Collins, 1995). Επιπλέον, η συνεχής ανάπτυξη των εφαρμογών του διαδικτύου και των ΤΠΕ έχει οδηγήσει σε μια άλλη δυναμική, καθώς ακόμη και στην περίπτωση της ασύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης η διαδικασία μπορεί να μετατρέπεται σε σύγχρονη και άμεση, δίνοντας στους συμμετέχοντες τη δυνατότητα για επικοινωνία και αλληλεπίδραση και δημιουργώντας τους την αίσθηση ότι ανήκουν σε μια κοινότητα. (Anastasiades et al., 2010. Κόλλιας, 2006).

Γενικά, οι δυνατότητες και τα μέσα της ανοιχτής και εξ αποστάσεως μάθησης έχουν επεκταθεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε αυτή να περιλαμβάνει πολλά άλλα είδη μάθησης κάτω από την «ομπρέλα» της (Moore et al., 2011). Σε αυτά συγκαταλέγεται και η *ηλεκτρονική μάθηση*, που αποτελεί παράλληλα και το πιο χαρακτηριστικό μέσο για την υλοποίησή της.

2.2. Ηλεκτρονική μάθηση

Η προέλευση του όρου *ηλεκτρονική μάθηση (e-learning)*, κατά πάσα πιθανότητα, ανιχνεύεται στη δεκαετία του 1980 και μέχρι σήμερα έχουν διατυπωθεί πολλές ερμηνείες του. Για κάποιους ερευνητές σημαίνει την οργάνωση και τη διανομή εκπαιδευτικών οδηγιών και υλικού μέσω εφαρμογών του διαδικτύου (Nichols, 2003. Stahl, Koschmann & Suthers, 2006). Άλλοι προσθέτουν στους ορισμούς τους και τη χρήση επιπλέον ηλεκτρονικών μέσων, όπως της βιντεοκασέτας, του cd-rom, της δορυφορικής μετάδοσης και της διαδραστικής τηλεόρασης (Ellis, 2004 στο: Moore et al., 2011). Επιπλέον, με τη εκτενή χρήση κινητών συσκευών, όπως των «έξυπνων» τηλεφώνων (*smartphones*) και τάμπλετς, το e-learning έχει εξελιχθεί σε *m-learning (mobile learning)* με πολλές και ποικίλες δυνατότητες μάθησης (Monahan, McArdle & Bertolotto, 2008).

Ωστόσο, φαίνεται ότι οι ορισμοί που διατυπώνονται με βάση την τεχνολογία δεν είναι επαρκείς (Triacca, Bolchini, Botturi & Inversini, 2004), καθώς η ηλεκτρονική μάθηση δεν αφορά μόνο τα μέσα που χρησιμοποιεί, αλλά και τη μετουσίωση της εμπειρίας του ανθρώπου σε γνώση, που τον κάνει συμμετοχό στην κατασκευή και διαμόρφωσή της (Tavangarian, Leybold, Nölting, Röser & Voigt 2004). Επιπλέον, αφορά και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων του στις ίδιες τις ΤΠΕ (Berge & Collins, 1995). Έτσι, είναι απαραίτητο να συμπεριληφθεί στον ορισμό της ηλεκτρονικής μάθησης και η αλληλεπίδραση, ώστε να περιγράφεται πιο αντιπροσωπευτικά η μαθησιακή εμπειρία μέσω αυτής (Ellis, 2004 στο: Moore et al., 2011. Triacca et al., 2004).

Στο πλαίσιο αυτό, ο Cedefop (2014, σελ. 76) ορίζει την ηλεκτρονική μάθηση ως «μάθηση που υποστηρίζεται από τεχνολογίες της επικοινωνίας και των πληροφοριών» συμπληρώνοντας:

- Το e-learning δεν περιορίζεται στον ψηφιακό γραμματισμό (δηλαδή στην απόκτηση δεξιοτήτων στις ΤΠΕ). Μπορεί να περιλαμβάνει πολλαπλές μορφές

και υβριδικές μεθόδους: χρήση λογισμικού, διαδικτύου, cd-rom, ηλεκτρονικού μαθήματος ή οποιουδήποτε άλλου ηλεκτρονικού ή αλληλεπιδραστικού μέσου.

- Το e-learning μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο τόσο για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση όσο και για τη διά ζώσης εκπαίδευση (Cedefop, 2014, σελ. 76).

Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του Siemens (2004), υπάρχουν επτά είδη e-learning:

- 1) Τα μαθήματα μέσω τηλεδιάσκεψης (courses): πρόκειται για μια διαδικασία που έχει αρκετές ομοιότητες με την παραδοσιακή διδασκαλία και βασίζεται στην υπάρχουσα εκπαιδευτική ύλη και την κάλυψή της.
- 2) Η άτυπη μάθηση (informal learning): είναι η πιο διαδεδομένη και δυναμική μορφή μάθησης, καθώς αφορά την αναζήτηση πληροφοριών από το ίδιο το άτομο, κάτι που αποτελεί έμφυτη τάση κάθε ανθρώπου.
- 3) Η μικτή μάθηση (blended learning): αφορά τον συνδυασμό της παραδοσιακής, διά ζώσης διδασκαλίας με την ηλεκτρονική μάθηση, όπου η δεύτερη εμπλουτίζει, συνήθως, την πρώτη.
- 4) Οι διαδικτυακές κοινότητες (communities): σχηματίζονται γύρω από έναν συγκεκριμένο στόχο ή θέμα και σε αυτές η γνώση προκύπτει από την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση μεταξύ των χρηστών που τις απαρτίζουν.
- 5) Η διαχείριση της γνώσης (knowledge management): ασχολείται με την παραγωγή γνώσης μέσα από καθημερινές διαδικασίες και περιλαμβάνει τον εντοπισμό, την κατηγοριοποίηση και τη διακίνησή της σε διάφορες μορφές.
- 6) Η δικτυακή μάθηση (networked learning): μοιάζει με τις κοινότητες, ωστόσο, στα δίκτυα τα θέματα είναι περισσότερα από ένα και δεν ενδιαφέρει τόσο η γνώση, όσο η ίδια η διαδικασία της δικτύωσης.
- 7) Η εργασιοκεντρική μάθηση (work-based learning): εισάγει την πληροφορία και τη γνώση μόνο εκεί που είναι απαραίτητη και συνήθως συναντάται σε εφαρμογές υπολογιστών.

Από την άλλη, οι Salinas, Darder και De Benito (2015) προτείνουν, όσον αφορά την οριοθέτηση του ευρύτερου πεδίου της ηλεκτρονικής μάθησης, ότι πρέπει να μας ενδιαφέρουν οι εξής τρεις έννοιες: η *ηλεκτρονική μάθηση (e-learning)*, η *μικτή μάθηση (blended learning)* και η *κινητή μάθηση (mobile learning)*. Αυτές ενσωματώνουν και

αντικατοπτρίζουν τόσο τις τεχνολογικές εξελίξεις όσο και τις σύγχρονες τάσεις στην εκπαίδευση και τη μάθηση (Salinas, Darder & De Benito, 2015 στο: Μακρή & Βλαχόπουλος, 2017).

Πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι ως «ηλεκτρονική μάθηση» μεταφράζεται στα ελληνικά και ο όρος *online learning*. Ωστόσο, στη διεθνή βιβλιογραφία ορίζεται διαφορετικά και από τους περισσότερους νοείται ως «πρόσβαση στις μαθησιακές εμπειρίες μέσω της χρήσης κάποιας διαδικτυακής τεχνολογίας». Από κάποιους τονίζονται επιπλέον και οι δυνατότητες που παρέχει για διασύνδεση και αλληλεπίδραση, ενώ διατυπώνεται και η άποψη πως πρόκειται για μια νεότερη και βελτιωμένη έκδοση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (Moore et al., 2011).

2.3. Διαδικτυακές κοινότητες πρακτικής και μάθησης

Όπως τονίσαμε και προηγουμένως, οι εφαρμογές Web 2.0 δίνουν τη δυνατότητα στους χρήστες τους να δικτυώνονται με άλλα άτομα, με τα οποία έχουν κοινά ενδιαφέροντα και στόχους, και να αλληλεπιδρούν μαζί τους μέσα σε ένα πλαίσιο μοιράσματος, συνεργασίας και δημιουργικότητας. Έτσι, λειτουργούν ως μέλη μιας «κοινότητας» με την ευρύτερη έννοια του όρου, που σημαίνει ότι ανήκουν σε ένα σύνολο ανθρώπων με αρκετά κοινά χαρακτηριστικά, κοινό κώδικα επικοινωνίας, κοινές αρχές, αξίες, συμπεριφορές, πρακτικές και, σε μεγάλο βαθμό, συγκλίνουσες απόψεις. Ωστόσο, η κοινότητα αυτή αποτελεί παράλληλα και πεδίο διαπραγμάτευσης, συγκρούσεων και ζυμώσεων, κριτικής και επαίνου και, μέσα από μια συνεχή διαδικασία τριβής, πρακτικής, διάδρασης και ανατροφοδότησης, κάθε μέλος της έχει την ευκαιρία να μαθαίνει και να εξελίσσεται (Λιοναράκης et al., 2017. Lave & Wenger, 1991 στο: Κώστας & Σοφός, 2013. Preece, 2001).

Η δημιουργία και η λειτουργία κοινοτήτων στον διαδικτυακό χώρο αποδόθηκε από τον Rheingold (1993) με τον όρο *εικονικές κοινότητες* (*virtual communities*), εννοώντας τις κοινωνικο-πολιτιστικές συναναστροφές ικανού αριθμού ατόμων στο διαδίκτυο, οι οποίοι επικοινωνούν μεταξύ τους για μεγάλο χρονικό διάστημα και δημιουργούν δίκτυα ανθρώπινης αλληλεπίδρασης (Σάμψων, Χατζηνώτας, Καστραντάς & Καραμπιτέρης, 2004).

Με παρόμοιο νόημα η Preece (2001) χρησιμοποιεί την ορολογία *διαδικτυακή* (ή *ψηφιακή*) *κοινότητα* (*online community*) και εξηγεί γιατί την προτιμά:

Χρησιμοποιώ τον όρο «διαδικτυακή κοινότητα» για να εννοήσω κάθε εικονικό κοινωνικό χώρο όπου οι άνθρωποι συναντιούνται για να δώσουν και να λάβουν πληροφορίες ή υποστήριξη, να μάθουν ή να βρουν συντροφιά. Η κοινότητα μπορεί να είναι τοπική, εθνική, διεθνής, μικρή ή μεγάλη. Χρησιμοποιώ αυτόν τον όρο, επειδή είναι ο πιο ευρέως χρησιμοποιούμενος (Preece, 2001, σελ. 348).

Ωστόσο, ο Wenger (1998) μιλά για *κοινότητες πρακτικής* (*communities of practice*), εφόσον πρόκειται για κοινότητες ατόμων με αμοιβαία δέσμευση, κοινό εγχείρημα και κοινό «ρεπερτόριο» και πάνω απ' όλα με «νόημα», πράγμα που τις ξεχωρίζει από οποιοδήποτε άλλο είδος κοινότητας. Παράλληλα, οι κοινότητες αυτές είναι και *κοινότητες μάθησης* (*communities of learning*), από τη στιγμή που τα μέλη τους, σε ένα πλαίσιο συλλογικής δημιουργικότητας, μοιράζονται γνώση για ένα αντικείμενο του ενδιαφέροντός τους, πάνω στο οποίο εμβαθύνουν και αποκτούν περαιτέρω δεξιότητες σε συνεχή βάση. (Wenger, 1998. Wenger, McDermott & Snyder, 2002 στο: Κώστας & Σοφός, 2013). Δηλαδή πρόκειται για μια δυναμική διαδικασία παραγωγής γνώσης μέσα από τη δράση (Ρουσάκη & Κώστας, 2016). Επιπλέον, ο Wenger (1998) τονίζει ότι, ενώ μια εικονική κοινότητα αποτελεί ένα προσχεδιασμένο πλαίσιο, μια κοινότητα πρακτικής και μάθησης χρειάζεται χρόνο για να αναπτύξει τη δυναμική της και να αναδυθεί.

Σε μια διαδικτυακή κοινότητα πρακτικής και μάθησης απαιτούνται ένας ικανός αριθμός μελών, ένα κατάλληλο τεχνολογικό υπόβαθρο και ένα καθορισμένο πλαίσιο πολιτικής, όπως πρωτόκολλα και κανόνες (Preece, 2000 στο: Σάμψων et al., 2004). Επιπλέον, η αλληλεγγύη, ο αλληλοσεβασμός και η αλληλοεκτίμηση είναι πολύ σημαντικοί παράγοντες για την ενίσχυση του δυναμικού των μελών, τη δημιουργία δεσμών μεταξύ τους και την αποτελεσματική συνεργασία (Kilpatrick, Barratt & Jones, 2003. Τσιωτάκης & Τζιμογιάννης, 2012). Το ίδιο σημαντική είναι και η ύπαρξη κλίματος εμπιστοσύνης, γιατί ενισχύει στα μέλη το αίσθημα του «ανήκειν» και τα ενθαρρύνει ως προς την περαιτέρω συνεισφορά τους στη δημιουργία της γνώσης και την ανταλλαγή των πρακτικών τους (Χουρίδου & Μανούσου, 2017. Kling & Courtright, 2003). Για την ομαλή λειτουργία της είναι, επίσης, απαραίτητο ένα δημοκρατικό πλαίσιο, το οποίο συνδιαμορφώνουν όλα τα μέλη, με διάλογο, ελεύθερο διαμοιρασμό υλικού, υποστήριξη και κριτική, πάντοτε με στόχο τη βελτίωση της δουλειάς τους (Τσιωτάκης & Τζιμογιάννης, 2012).

Οι διαδικτυακές κοινότητες πρακτικής και μάθησης αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα εφαρμογής του κοινωνικού λογισμικού (Ρουσάκη & Κώστας, 2016) και είναι πρώτα απ' όλα χώροι κοινωνικής συναναστροφής (Χουρίδου & Μανούσου, 2017). Άλλωστε, σύμφωνα με τις κοινωνιοπολιτισμικές θεωρίες μάθησης, όπως αυτή του κοινωνικού εποικοδομισμού¹⁸, η γνώση αφομοιώνεται πρώτα στο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο (κοινωνική αλληλεπίδραση, ιστορικά γεγονότα, γλώσσα) και έπειτα κατακτάται σε ατομικό επίπεδο (Σολομωνίδου, 2006). Επιπλέον, σε μία κοινότητα πρακτικής και μάθησης ο τρόπος διαμονής, η ηλικία, η φυσική και η οικονομική κατάσταση δεν αποτελούν εμπόδια για τα μέλη, ώστε να συνευρίσκονται και να συνεργάζονται, μαθαίνοντας ο ένας από την εμπειρία του άλλου (Γλέζου et al., 2010). Ειδικά η εξοικονόμηση χρόνου και χρήματος αποτελεί πολύ σημαντικό κίνητρο για τη συμμετοχή σε μια τέτοια κοινότητα (Byington, 2011).

Αποτελούν, έτσι, οι κοινότητες πρακτικής και μάθησης εξαιρετικά περιβάλλοντα τόσο για την άτυπη όσο και για την τυπική εξ αποστάσεως μάθηση (Χουρίδου & Μανούσου, 2017) και μπορούν να καλύψουν τρεις βασικές ανάγκες της εκπαίδευσης: τη διά βίου μάθηση, την αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία και τη συνεργατική μάθηση (Ρουσάκη & Κώστας, 2016).

Στη *συνεργατική μάθηση* δύο ή περισσότερα άτομα μαθαίνουν ή προσπαθούν να μάθουν κάτι μαζί (Dillenbourg, 1999). Βέβαια, αυτή η παραδοχή μπορεί να επιδέχεται πολλές ερμηνείες:

- Ότι μπορεί να μιλάμε για ένα ζευγάρι, μια μικρή ομάδα (35 άτομα), μια σχολική τάξη (20-30 άτομα), μια κοινότητα (μερικές εκατοντάδες ή χιλιάδες άτομα) ή μια κοινωνία (αρκετές χιλιάδες ή εκατομμύρια άνθρωποι).
- Ότι το «να μάθουν κάτι» μπορεί να αφορά την παρακολούθηση μιας σειράς μαθημάτων, τη μελέτη του εκπαιδευτικού υλικού, την εκτέλεση δραστηριοτήτων μάθησης (π.χ. επίλυσης προβλημάτων), τη μάθηση από την πρακτική άσκηση στην εργασία, κ.ά.
- Ότι το «μαζί» μπορεί να επιτευχθεί με διαφορετικές μορφές αλληλεπίδρασης: διά ζώσης ή μέσω υπολογιστή, σύγχρονα ή ασύγχρονα, συχνά ή πιο σπάνια, στο πλαίσιο μιας πραγματικά κοινής προσπάθειας ή μέσω συστηματικής κατανομής των καθηκόντων (Dillenbourg, 1999).

¹⁸ Βλ. εδώ: [https://en.wikipedia.org/wiki/Constructivism_\(philosophy_of_education\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Constructivism_(philosophy_of_education))

Πάντως, σε όλα τα πλαίσια συνεργατικής μάθησης, όπως και στις κοινότητες πρακτικής και μάθησης, οι συμμετέχοντες είναι ενεργοί συν-διαμορφωτές της γνώσης και είναι υπεύθυνοι όχι μόνο για τη δική τους μάθηση, αλλά και της ομάδας τους. Η μάθηση στηρίζεται περισσότερο στην πρακτική εφαρμογή της γνώσης και στην ανταλλαγή των εμπειριών σε ένα περιβάλλον αλληλεξάρτησης και αμοιβαίας συνεισφοράς (Falkner & Munro, 2009. Wenger et al., 2002. Yang, 2009). Επιπλέον, μέσω και της αξιοποίησης των δεξιοτήτων της κριτικής σκέψης, όπως της θεώρησης, της ανάλυσης, της σύνθεσης, της αξιολόγησης, της εφαρμογής και της ανακατασκευής της πληροφορίας σε γνώση, το επίπεδο κοινής γνώσης που παράγεται στην κοινότητα μπορεί να είναι εξαιρετικά υψηλό (Draper, 2015).

Ειδικά όταν πρόκειται για συνεργασία και αλληλοϋποστήριξη μεταξύ ομοτίμων (*peer-to-peer learning*¹⁹) η μαθησιακή εμπειρία είναι ακόμα ποιοτικότερη (Λιοναράκης et al., 2017) και θεωρείται ιδανική (Trust, Krutka, & Carpenter, 2016). Μάλιστα, η Hara (2008), κάνοντας το ζήτημα ακόμη πιο συγκεκριμένο, θεωρεί ότι οι κοινότητες πρακτικής και μάθησης λειτουργούν καλύτερα όταν απαρτίζονται από συναδέλφους επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται σε έναν συγκεκριμένο τομέα (νομική, ιατρική, πληροφορική, εκπαίδευση) και προσπαθούν μέσω της ένταξής τους σε τέτοιες κοινότητες να γίνουν καλύτεροι στη δουλειά τους. Θεωρεί ότι η κοινή επαγγελματική τους ταυτότητα λειτουργεί στην πραγματικότητα σαν «κόλλα» που τους κρατάει ενωμένους (Hara, 2008).

Επιβάλλεται να συζητηθεί εδώ και η λειτουργία του *αναστοχασμού* μέσα σε μια κοινότητα πρακτικής και μάθησης, που είναι πολύ βασική. Ο αναστοχασμός αφορά μια διαδικασία που περιλαμβάνει τον «εσωτερικό» διάλογο, τον οποίο το άτομο πραγματοποιεί μέσω της σκέψης ή της γραφής, αλλά και τον «εξωτερικό» διάλογο και τον προβληματισμό του μαζί με άλλους. Έτσι, όταν σε μια κοινότητα πρακτικής και μάθησης κάθε μέλος αναστοχάζεται τις εμπειρίες του από την εφαρμογή της γνώσης στην πράξη, συμβάλλει όχι μόνο στη δική του βελτίωση και την αλλαγή της πρακτικής του, αλλά και όλων των άλλων μελών - επαγγελματιών του κλάδου του (Killeavy & Moloney, 2010).

¹⁹ Εκπαιδευτική πρακτική κατά την οποία οι εκπαιδευόμενοι αλληλεπιδρούν με άλλους εκπαιδευόμενους για την επίτευξη των εκπαιδευτικών στόχων (https://en.wikipedia.org/wiki/Peer_learning). Με λίγα λόγια σημαίνει «μαθαίνω από και μαζί με κάποιον άλλο» (Ρουσάκη & Κώστας, 2016, σελ. 506).

Μάλιστα, η Byington (2011) περιγράφει χαρακτηριστικά τη διαδικασία του αναστοχασμού σε μια τέτοια κοινότητα ως έναν κύκλο που δε σταματά:

Το κοινό υπόβαθρο της κοινότητας δίνει στα μέλη ευκαιρίες να αλληλεπιδρούν και να προβληματίζονται σχετικά με τις τρέχουσες πρακτικές. Οι σχέσεις διαμορφώνονται καθώς τα μέλη μοιράζονται και παίρνουν γνώση. Μόλις χτιστεί η εμπιστοσύνη ανάμεσα στα μέλη, η πρακτική ή ο καθιερωμένος τρόπος δουλειάς μπορεί να βελτιωθεί. Η γνώση που αποκτήθηκε εντός της κοινότητας ωθεί την ομάδα σε δράση. Ο κύκλος συνεχίζεται. Καθώς η πρακτική εξελίσσεται, τα μέλη επανεξετάζουν και ξεκαθαρίζουν τον αρχικό τους στόχο· η κοινότητα ενισχύεται και νέα σχέδια δράσης υλοποιούνται (Byington, 2011).

Επίσης, σημαντικό για μια κοινότητα πρακτικής και μάθησης επαγγελματιών είναι ότι τα μέλη της αναπτύσσουν, μέσα από την αλληλεπίδραση και τη συνεργασία, διαπροσωπικές σχέσεις που δε δημιουργούν δεσμούς μόνο μεταξύ τους, αλλά βοηθούν και στη συγκρότηση ενός «κοινωνικού κεφαλαίου²⁰», δηλαδή ενός είδους κοινωνικού ιστού - δικτύου με δεσμούς πιο γενικού χαρακτήρα. Επιπλέον, σε μια τέτοια κοινότητα αναπτύσσεται και ένα κεφάλαιο γνώσης, ένα κοινό αποθεματικό, που δημιουργείται από το σύνολο των ατομικών γνωστικών αποθεμάτων των μελών μέσα από τη συμμετοχή και τη συλλογική τους προσπάθεια (ITYE Διόφαντος, 2013).

Τέλος, καταλυτικός είναι και ο ρόλος του συντονιστή (ή των συντονιστών) μιας διαδικτυακής κοινότητας πρακτικής και μάθησης. Καλείται να διαμορφώσει το πλαίσιο επικοινωνίας, αλληλεπίδρασης και συνεργασίας μεταξύ των μελών, καθώς και να οργανώσει σωστά και αποτελεσματικά το μαθησιακό περιβάλλον της κοινότητας, παρέχοντας διαρκή τεχνική υποστήριξη, όταν αυτό απαιτείται (Τσιωτάκης & Τζιμογιάννης, 2012).

²⁰ Κοινωνικό κεφάλαιο είναι το σύνολο των πραγματικών ή συμβολικών πόρων οι οποίοι συνδέονται με πολλαπλά δίκτυα, που διατηρούνται στο χρόνο και συσχετίζονται με θεσμοθετημένες σχέσεις αμοιβαίας αποδοχής και αναγνώρισης (Bourdieu, 2018).

3. Διαδικτυακές κοινότητες πρακτικής και μάθησης για εκπαιδευτικούς

Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού είναι πολυδιάστατο και απαιτητικό. Για να μπορέσει να επιτελέσει επαρκώς το έργο του πρέπει να διαθέτει τον απαραίτητο «εξοπλισμό», όπως άριστη γνώση του αντικειμένου διδασκαλίας, διδακτικές δεξιότητες και ικανότητες, ευελιξία, εγρήγορση, έμπνευση, δημιουργικότητα, κ.ά. (Παπαναούμ, 2008). Συνεπώς, έχει ανάγκη για συνεχή υποστήριξη και επικαιροποίηση των γνώσεων και των πρακτικών του μέσω της διά βίου μάθησης, ειδικά στην κοινωνία του σήμερα, όπου οι προκλήσεις είναι πολλές (Αναστασιάδης & Κωτσίδης, 2017).

Λόγω της ανάπτυξης των ΤΠΕ, ο ρόλος του εκπαιδευτικού μέσα στη σχολική τάξη έχει διαφοροποιηθεί, καθώς δεν αποτελεί πλέον την «πηγή» της γνώσης, αλλά λειτουργεί στη μαθησιακή διαδικασία περισσότερο ως διαμεσολαβητής (Beetham & Sharpe, 2013. Jethro, Grace & Thomas, 2012). Επιπλέον, η παιδαγωγική επιστήμη παράγει συνεχώς νέα δεδομένα και για αρκετούς από τους εκπαιδευτικούς το χρονικό διάστημα που έχει μεσολαβήσει από τις βασικές σπουδές τους είναι μεγάλο, ενώ πολλές φορές η επαγγελματική τους ωρίμανση μπορεί να αποφέρει κόπωση, ματαίωση, έως και επαγγελματική εξουθένωση (burnout)²¹. Αλλά και οι νεότεροι στο επάγγελμα κινδυνεύουν από τέτοιες δυσάρεστες συναισθηματικές καταστάσεις, αφού πολλές φορές η πραγματικότητα της εκπαίδευσης, εντός και εκτός της σχολικής τάξης, «γκρεμίζει» τον ιδανικό κόσμο που οι ίδιοι έχουν πλάσει γι' αυτή (Jacobson, 2016).

Ειδικά στην Ελλάδα του 21^{ου} αιώνα οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές (οικονομική κρίση, πολυπολιτισμικότητα, προσφυγικό ζήτημα) έχουν δημιουργήσει επιπρόσθετες ανάγκες για εναλλακτικές μεθόδους διδασκαλίας και τρόπους επίλυσης πάγιων αλλά και νέων προβλημάτων. Εκτός από την έλλειψη υποδομών και προσωπικού και τα παρωχημένα αναλυτικά προγράμματα (OECD, 2018), καλείται να «απαντήσει» στα σύγχρονα κοινωνικο-παιδαγωγικά προβλήματα, όπως είναι η περιθωριοποίηση και ο αποκλεισμός, τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις, ο ρατσισμός και η ξενοφοβία, η ενδοσχολική βία και ο εκφοβισμός, η σχολική διαρροή, τα ψυχοκοινωνικά προβλήματα στο οικογενειακό πλαίσιο, κ.ά.

²¹ Βλ. εδώ: https://en.wikipedia.org/wiki/Occupational_burnout

(Μυλωνάκου - Κεκέ, 2013). Αυτά απαιτούν περισσότερη εγρήγορση και συνεχή επικαιροποίηση των γνώσεων του εκπαιδευτικού, καθώς τόσο οι κοινωνικές συνθήκες όσο και το επιστημονικό πεδίο της Κοινωνικής Παιδαγωγικής παράγουν συνεχώς νέα δεδομένα.

Οι εκπαιδευτικοί αισθάνονται πολλές φορές ανεπαρκείς και μόνοι στην αντιμετώπιση των παραπάνω προκλήσεων, εφόσον οι επίσημοι φορείς, τις περισσότερες φορές, επιδεικνύουν αργά αντανakλαστικά, οπότε η προσωπική αναζήτηση, η αυτοεπιμόρφωση και η επιδίωξη της επαγγελματικής ανάπτυξής τους με ίδια μέσα αποτελούν μονόδρομο γι' αυτούς (Καρράς & Οικονομίδης, 2015).

Όταν λέμε *επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού (teacher professional development)* εννοούμε την επαγγελματική του εξέλιξη μέσα από την ολοένα αυξανόμενη εμπειρία του και τη συστηματική αναθεώρηση της γνώσης και των πρακτικών του (Ρουσάκη & Κώστας, 2016). Πρόκειται για μια συνεχή διαδικασία που δεν ταυτίζεται με την επιμόρφωση και την καλλιέργεια δεξιοτήτων ούτε με τη στοχευμένη επιδίωξη της καριέρας, αλλά ξεπερνά τα όριά τους και πραγματώνεται με αποκλειστική ευθύνη του ίδιου του εκπαιδευτικού (Freeman, 1989. Mann, 2005). Θεωρείται βασικός παράγοντας για τη βελτίωση της διδασκαλίας και της μάθησης και μπορεί να προστατεύσει τους εκπαιδευτικούς ακόμη και από την επαγγελματική εξουθένωση (Trust, Krutka, & Carpenter, 2016).

Η επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού σχετίζεται άμεσα με τη λειτουργία του αναστοχασμού, και μάλιστα του *κριτικού αναστοχασμού*, σύμφωνα με τον Yang (2009), μέσα από τον οποίο οι εκπαιδευτικοί μαθαίνουν να αξιολογούν και να αμφισβητούν τις δικές τους πεποιθήσεις και πρακτικές διδασκαλίας και να αναλαμβάνουν την ευθύνη για τις αποφάσεις και τις πράξεις τους. Ο αναστοχασμός μπορεί να επιτευχθεί τόσο με την αυτο-αξιολόγηση όσο και την ανταλλαγή εμπειριών και απόψεων μεταξύ συναδέλφων. Ωστόσο, προϋποθέτει τον προβληματισμό από την πλευρά των εκπαιδευτικών, αλλά και την προθυμία τους να πραγματοποιούν αλλαγές, δοκιμάζοντας νέες μεθόδους και πρακτικές, προς όφελος των μαθητών τους (Crandall, 2000).

Η ένταξη των εκπαιδευτικών σε διαδικτυακές κοινότητες πρακτικής και μάθησης προτείνεται για την αυτοεπιμόρφωση και την επαγγελματική τους ανάπτυξη (Jimoyiannis, Gravani & Karagiorgi, 2012. Yang, 2009). Οι κοινότητες αυτές

θεωρούνται ως μια πολύ καλή εναλλακτική οδός για τον κριτικό αναστοχασμό τους (Yang, 2009) και ένας ευέλικτος και αποτελεσματικός τρόπος για την ανακάλυψη και κατανόηση νέων παιδαγωγικών πρακτικών και προσεγγίσεων (Χουρίδου & Μανούσου, 2017). Ως πηγές άτυπης μάθησης, οι κοινότητες αυτές μπορούν να υποστηρίξουν τους εκπαιδευτικούς, είτε είναι αρχάριοι είτε όχι, σε μια συνεχή βάση, καλύπτοντας πολλές φορές ένα μεγάλο ποσοστό της συνολικής γνώσης που θα αποκτούν ως εργαζόμενοι σε όλη την επαγγελματική τους πορεία (Macià & García, 2016).

Στις κοινότητες πρακτικής και μάθησης οι εκπαιδευτικοί μπορούν να συζητούν, να αναζητούν βοήθεια και υλικό, να μοιράζονται προβληματισμούς και να μαθαίνουν από τις εμπειρίες των συναδέλφων τους (Goodyear & Casey, 2015). Μέσω του αναστοχασμού μετασχηματίζουν τις στάσεις και τις αντιλήψεις τους και προβαίνουν σε αλλαγές, αφού πρώτα κατανοήσουν σε βάθος τη διδασκαλία τους και την αποτελεσματικότητά της (Killeavy & Moloney, 2010). Επίσης, τους δίνεται η δυνατότητα να συμβάλλουν καθοριστικά στην αλλαγή αντιλήψεων και στάσεων ολόκληρου του σχολικού περιβάλλοντος σε ζητήματα καίριας σημασίας, αλλά και στη δημιουργία ενός κοινού οράματος για τους εκπαιδευτικούς (Eaker & DuFour, 2009).

Επιπλέον, με τις ευκαιρίες που δίνονται στους εκπαιδευτικούς μέσω των κοινοτήτων μάθησης και πρακτικής για αλληλεπίδραση και συνεργασία με συναδέλφους τους, χωρίς περιορισμούς χρόνου, χώρου και χρήματος, εκείνοι βγαίνουν από την απομόνωση, αισθάνονται περισσότερη ασφάλεια και αυτοπεποίθηση και κινδυνεύουν λιγότερο από το burnout (Byington, 2011). Μέσα από την αναστοχαστική διαδικασία αισθάνονται ότι επικυρώνονται οι αξίες και τα ιδανικά τους, αναγνωρίζονται οι δεξιότητες και οι ικανότητές τους και γίνεται σεβαστή η διαφορετικότητά τους στο πώς αντιλαμβάνονται και εφαρμόζουν τη θεωρία στην πρακτική της τάξης (Killeavy & Moloney, 2010).

3.1. Εμπόδια και δυσκολίες

Βέβαια, όλα τα παραπάνω είναι ευνόητο ότι δεν μπορούν να επιτευχθούν χωρίς την εξοικείωση των εκπαιδευτικών με τις ΤΠΕ και τη θετική στάση απέναντί τους, που αποτελούν «κλειδιά» για τη διά βίου μάθηση και την επιμόρφωσή τους και τους είναι απαραίτητες, αν θέλουν να συμβαδίζουν με τις τεχνολογικές εξελίξεις στην εκπαίδευση

και να αναπτύσσουν νέες δεξιότητες διερεύνησης και εμβάθυνσης στη γνώση (Bocconi, Kampylis & Punie, 2013).

Ωστόσο, η καλή σχέση τους με τις νέες τεχνολογίες δεν πρέπει να θεωρείται δεδομένη, αφού σε πολλές περιπτώσεις οι εκπαιδευτικοί, αν και δηλώνουν θετική στάση, δεν αξιοποιούν στην πράξη τις ΤΠΕ. Φαίνεται ότι σε σημαντικό βαθμό δε διαθέτουν τις απαραίτητες υποδομές, δεξιότητες και γνώσεις για τη χρήση τους ή δεν αισθάνονται άνετα απέναντί τους, με αποτέλεσμα να κυριεύονται από αρνητικά συναισθήματα και «τεχνοφοβία» (Γιαβρίμης, Παπάνης, Νεοφώτιστος & Βαλκάνος, 2010. Gibson & Oberg, 2004. Σιάνου – Κύργιου, 2010. Τάσση, 2014).

Βασικοί παράγοντες που ευθύνονται γι' αυτήν τη στάση των εκπαιδευτικών αφορούν αντικειμενικά κριτήρια, όπως είναι η αρχική τους κατάρτιση, ο φόρτος εργασίας και η επιμόρφωσή τους στις ΤΠΕ (Γιαβρίμης et al, 2010. Τάσση, 2014). Ειδικά η τελευταία είναι καθοριστικής σημασίας, καθώς, ανάλογα με το εργασιακό πλαίσió τους, είναι συνήθως ελλιπής ή αναχρονιστική, ακόμα και παντελώς απύσχα (Γιαβρίμης et al., 2010. Τάσση, 2014). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι εκπαιδευτικοί να μην καταφέρνουν να συμβαδίζουν με τα σύγχρονα δεδομένα και να παρουσιάζονται ανεπαρκείς μπροστά στους μαθητές τους, οι οποίοι συχνά τους ξεπερνούν κατά πολύ σε τεχνολογική δεινότητα (Rosen, 2011. Τάσση, 2014).

Το χάσμα αυτό βαθαίνει, καθώς έχει προεκτάσεις που σχετίζονται και με άλλες παραμέτρους, όπως είναι η ηλικία, το φύλο, η οικονομική κατάσταση και η ειδικότητα και εκπαιδευτικών (Γιαβρίμης et al, 2010. Τάσση, 2014). Οι μεγαλύτερης ηλικίας εκπαιδευτικοί (< 55 ετών), οι γυναίκες, όσοι έχουν χαμηλά εισοδήματα και όσοι ανήκουν στις λεγόμενες «θεωρητικές» επιστήμες φαίνονται να επηρεάζονται περισσότερο από παράγοντες που τους κάνουν να υιοθετούν αρνητική στάση ή τους περιορίζουν στη χρήση των ΤΠΕ (Τάσση, 2014).

Σημαντικά, επίσης, είναι και αίτια που σχετίζονται με τον χαρακτήρα και την προσωπικότητα των εκπαιδευτικών, όπως το άγχος, ο φόβος, η ανασφάλεια και η έλλειψη αυτοπεποίθησης όσον αφορά τη χρήση του υπολογιστή και των νέων τεχνολογιών (Γιαβρίμης et al, 2010. Τάσση, 2014). Συν τοις άλλοις, παρεμποδίζονται από δικές τους στερεοτυπικές αντιλήψεις και από μειωμένη δεκτικότητα, που σχετίζεται με τη συνήθεια και την εμπειρία τους (Γιαβρίμης et al, 2010. Jarvis, 2009), αλλά και από την απροθυμία τους στο να παρακολουθούν και να εντάσσουν στη

δουλειά τους τα νέα δεδομένα, είτε επειδή βρίσκονται πολλά χρόνια στο επάγγελμα (Borg, 2001) είτε επειδή έχουν αποκτήσει μια «δημοσιοϋπαλληλική» στάση λόγω της απασχόλησής τους στον δημόσιο τομέα (Τάσση, 2014).

3.2. Κοινότητες μάθησης μέσω ιστολογίων

Επανερχόμαστε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για να εστιάσουμε στον ρόλο τους στη μάθηση. Ως εφαρμογές κοινωνικού λογισμικού, αναγνωρίζονται καταρχάς ως περιβάλλοντα κοινωνικής μάθησης και, κατ' επέκταση, θεωρείται ότι μπορούν να υποστηρίξουν τη διά βίου και την εξ αποστάσεως μάθηση σε όλα τα πλαίσιά της, τυπικά και άτυπα (Ellis, 2009. Μπουλούτα, 2017. Ophus & Abbitt, 2009. Parameswaran & Whinston, 2007. Σολομωνίδου, 2006). Επιπλέον, γνωρίζουμε, ήδη από τον ορισμό τους, ότι η αποστολή τους είναι η δημιουργία κοινοτήτων (Kaplan & Haenlein, 2010), πράγμα που σημαίνει ότι βασίζονται στην αλληλεπίδραση, τη συμμετοχή και τη συνεργασία ενός συνόλου ατόμων με πολλά κοινά μεταξύ τους, που μαθαίνουν και αναπτύσσονται μέσα από μια συνεχή διαδικασία τριβής, πρακτικής, διάδρασης και ανατροφοδότησης (Λιοναράκης et al., 2017. Lave & Wenger, 1991 στο: Κώστας & Σοφός, 2013. Preece, 2001).

Αρκετές κατηγορίες μέσων κοινωνικής δικτύωσης συμβάλλουν στη μαθησιακή διαδικασία και μπορούν να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο μιας κοινότητας μάθησης και πρακτικής. Πρόκειται για τα *ιστολόγια* και τα *μικρο-ιστολόγια*, τα *κοινωνικά δίκτυα*, τα *εργαλεία συνεργατικής συγγραφής (wikis)*, τις *κοινότητες περιεχομένου*, τις *ροές RSS*, τα *εργαλεία podcasting*, τα *εργαλεία ασύγχρονης και σύγχρονης επικοινωνίας (forums - chatrooms)*, τα *συστήματα διαχείρισης μάθησης (learning management systems)*²² και τους *εικονικούς κόσμους* (Αναστασιάδης & Κωτσίδης, 2017. Ellis, 2009. Kalagiakos & Ikonomidou, 2009. Παλαιγεωργίου, 2011. Τσιωτάκης & Τζιμογιάννης, 2012)

Εστιάζοντας στα *ιστολόγια (blogs)*, πράγμα που εξυπηρετεί την παρούσα εργασία, θα τα ορίζαμε ως ιστότοπους που μοιάζουν με ηλεκτρονικά περιοδικά ή προσωπικά ημερολόγια, στα οποία δημοσιεύουν ένας ή περισσότεροι συμμετέχοντες για ένα ή περισσότερα θέματα που τους ενδιαφέρουν. Οργανώνονται με αντίστροφη χρονολογική σειρά, δηλαδή η πιο πρόσφατη ανάρτηση εμφανίζεται ως πρώτη και ακολουθούν οι παλαιότερες. Επιπλέον, σε ένα blog μπορεί να περιλαμβάνονται

²² Βλ. εδώ: https://en.wikipedia.org/wiki/Learning_management_system

υπερσύνδεσμοι που οδηγούν σε άλλες πηγές πληροφοριών, εικόνες, βίντεο, χώροι για προσωπικές συνομιλίες (chatrooms) ή δημόσιες συζητήσεις (online forums) και ροές RSS (Αναστασιάδης & Κωτσίδης, 2017. Kalagiakos & Ikonomidou, 2009).

Τα ιστολόγια είναι ιδιαίτερα διαδεδομένα και δημοφιλή επειδή μπορούν να δημιουργούνται και να μορφοποιούνται εύκολα και με ελάχιστη τεχνογνωσία από την πλευρά του χρήστη μέσα από έτοιμες δωρεάν πλατφόρμες, όπως είναι το *Blogger* ή το *WordPress* (Efimova & Fielder, 2003. Kalagiakos & Ikonomidou, 2009). Η πρόσβαση σε αυτά υπάρχει ανά πάσα στιγμή, μέσω πληθώρας ηλεκτρονικών συσκευών που συνδέονται στο διαδίκτυο, και ενθαρρύνουν τους χρήστες τους στην αλληλεπίδραση και τη διάδραση (Αναστασιάδης & Κωτσίδης, 2017). Επίσης, επιτρέπουν στον διαχειριστή τους να προσκαλεί και να προσθέτει και άλλους συντάκτες ή διαχειριστές, οι οποίοι μπορούν να δημιουργούν και να δημοσιεύουν περιεχόμενο με ή χωρίς την έγκρισή του, καθώς και να ελέγχει τα δικαιώματα των χρηστών (Wang & Woo, 2008).

Ως εργαλεία ασύγχρονης επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης, τα ιστολόγια επιτρέπουν στους χρήστες να μελετούν το περιεχόμενο, να συζητούν και να σχολιάζουν στον δικό τους χρόνο και χωρίς πίεση. Επιπλέον, το περιεχόμενό τους είναι με τέτοιο τρόπο αρχειοθετημένο, ώστε τίποτα να μη χάνεται και ανά πάσα στιγμή ο χρήστης να μπορεί να ανατρέξει σε αυτό και να βρει αυτό που ψάχνει (Matheson, 2004). Επιπλέον, σε ένα ιστολόγιο η ανάρτηση περιεχομένου είναι μια εύκολη διαδικασία και υπάρχει δυνατότητα σχολιασμού των δημοσιεύσεων, ενεργοποιώντας τους χρήστες στην κριτική σκέψη και στην ελεύθερη έκφραση και ανταλλαγή απόψεων, έτσι ώστε μέσα από την αλληλεπίδραση και τη συνεργασία να παράγεται νέα γνώση (Byington, 2011. Μαχαιρίδου, 2011).

Ειδικότερα η ένταξη ενός online forum σε ιστολόγιο που έχει στόχο να λειτουργήσει ως κοινότητα πρακτικής και μάθησης ενισχύει τη δυνατότητα ευέλικτης ασύγχρονης επικοινωνίας μεταξύ των μελών με μηνύματα που αρχειοθετούνται και που μπορούν να περιλαμβάνουν την ανταλλαγή πολυμεσικών και άλλων αρχείων. Ένα forum μπορεί να περιέχει πολλές υποκατηγορίες και θέματα (ή «νήματα») συζητήσεων, στα οποία έχουν τη δυνατότητα να απαντούν όσα άτομα θέλουν. Επιπλέον, έχει το πλεονέκτημα, ότι ρυθμίζεται ανάλογα με τις ανάγκες της εκάστοτε κοινότητας και τις προδιαγραφές ασφαλείας και απορρήτου που θέτει ο διαχειριστής (ή οι διαχειριστές) της (https://en.wikipedia.org/wiki/Internet_forum).

Το ίδιο σημαντικές για μια κοινότητα πρακτικής και μάθησης μέσω ιστολογίου είναι και οι ροές RSS, καθώς αποτελούν έναν εύκολο, άμεσο και απλό τρόπο αποστολής ενημερώσεων και πληροφοριών για το περιεχόμενο του ιστολογίου στους εγγεγραμμένους χρήστες του. Οι ροές RSS (από τα αρχικά του *Rich Site Summary*) θεωρούνται γενικά από τα πιο δημοφιλή εργαλεία διανομής ειδήσεων και άλλου διαδικτυακού περιεχομένου, το οποίο οι χρήστες μπορούν να λαμβάνουν άμεσα στον υπολογιστή, το τάμπλετ ή το κινητό τους (<https://en.wikipedia.org/wiki/RSS>).

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά διευκολύνουν τις εκπαιδευτικές διαδικασίες και ιδίως την εξ αποστάσεως συνεργατική μάθηση (Wang & Woo, 2008), καθώς στον «χώρο» ενός ιστολογίου συναντιούνται άνθρωποι και ιδέες (Efimova, 2004) και δίνονται οι ευκαιρίες για διάδραση (Tor, 2012) και άμεση κοινοποίηση νέας γνώσης (Γκοτζαρίδης, Αντωνίου & Βερναδάκης, 2010), για διαρκή ενημέρωση και ανταλλαγή πληροφοριών, για προσωπική έκφραση και δημιουργικότητα, για κριτική σκέψη και αναστοχασμό και για ενίσχυση των δεξιοτήτων που αφορούν την επικοινωνία και τη συνεργασία (Μαχαιρίδου, 2011. Richardson, 2006).

Έτσι, στα ιστολόγια δημιουργούνται οι κατάλληλες διασυνδέσεις και συνθήκες για τον σχηματισμό αυτο-οργανωμένων κοινοτήτων μάθησης (Efimova & Fiedler, 2003. Kalagiakos & Ikononou, 2009. Trust, Krutka & Carpenter, 2016), μέσα στις οποίες οι συμμετέχοντες αισθάνονται έντονα ότι «ανήκουν», ότι είναι «σύμμαχοι» (Blood, 2002) και προσφέρουν ο ένας στον άλλο συνεχή ανατροφοδότηση και ενθάρρυνση (Tor, 2012). Μάλιστα, ο Yang (2009) διαπίστωσε τη δυναμική αυτή μελετώντας τα ιστολόγια μέσα από το πρίσμα του πώς αυτά προάγουν τον κριτικό αναστοχασμό και πώς εξυπηρετούν τη λειτουργία κοινοτήτων πρακτικής και μάθησης.

3.3. Ιστολόγια και επαγγελματική ανάπτυξη εκπαιδευτικών

Η επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών έχει συνδεθεί με τα ιστολόγια, κυρίως επειδή, ως τεχνολογικά μέσα, μπορούν άριστα να υποστηρίξουν τη διαδικασία του κριτικού αναστοχασμού και τη συνεργατικότητα (Brescia & Miller, 2006. Efimova & Fiedler, 2003. Makri & Kynigos, 2007). Μέσω των λειτουργιών του σχολιασμού και της συζήτησης, όταν περιλαμβάνεται στο ιστολόγιο forum ή chatroom, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να προσφέρουν, αλλά και να λάβουν υποστήριξη σε όλα τα επίπεδα. Η αλληλοκατανόηση, η συνεργασία, η εμπιστοσύνη και η αλληλεγγύη μεταξύ

συναδέλφων, και μάλιστα τη στιγμή που ένα σοβαρό πρόβλημα τους απασχολεί είναι πολύ σημαντικές γι' αυτούς (Deng & Yuen, 2011. Lansley, 1994), ειδικά όταν είναι νέοι στο επάγγελμα και διστάζουν να ζητήσουν βοήθεια σε μια επικοινωνία πρόσωπο με πρόσωπο (Yang, 2009).

Η πολυφωνία και η ποικιλία που μπορεί να αναπτυχθεί μέσα σε αυτά διεγείρει την κριτική σκέψη και οδηγεί τους εκπαιδευτικούς σε πιο συνειδητές αυτο-αξιολογήσεις σχετικά με την πρακτική τους. Επιπλέον, οι προτάσεις και οι συμβουλές των συναδέλφων τους, που έχουν ήδη δοκιμαστεί στις δικές τους πρακτικές, βοηθούν τους εκπαιδευτικούς στη λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων για τις στρατηγικές αλλαγές που πρέπει να εφαρμόσουν, στις οποίες προχωρούν καλύτερα προετοιμασμένοι και με μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση (Brandt, 2008. Efimova & Fiedler, 2003. Hiemstra, 2001. Moon, 1999).

Ωστόσο, η μειωμένη αίσθηση «κοινού σκοπού» σε ένα τέτοιο πλαίσιο επηρεάζει αρνητικά τα επίπεδα συμμετοχής, τη δέσμευση προς την κοινότητα και την αλληλοϋποστήριξη μεταξύ συναδέλφων εντός της κοινότητας των εκπαιδευτικών (Byington, 2011. Killeavy & Moloney, 2010). Επίσης, οι Killeavy & Moloney (2010) επισημαίνουν ότι τα ιστολόγια φαίνεται να μπορούν να υποστηρίξουν καλύτερα τον αναστοχασμό και την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών σε κοινότητες που ήδη προϋπάρχουν, εκτός του διαδικτύου, παρά σε κοινότητες που ξεκινούν να χτίζονται στο διαδίκτυο. Εξάιρεση αποτελούν οι περιπτώσεις όπου οι εκπαιδευτικοί έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε περιστάσεις διά ζώσης επικοινωνίας (Killeavy & Moloney, 2010).

3.4. Η ελληνική πραγματικότητα

Εστιάζοντας στην ελληνική πραγματικότητα και μετά από στοχευμένη αναζήτηση στο διαδίκτυο, εντοπίσαμε αρκετές διαδικτυακές κοινότητες για εκπαιδευτικούς μέσω ιστολογίων ή άλλων εργαλείων κοινωνικής δικτύωσης. Ωστόσο, να σημειώσουμε ότι κάποιες από αυτές δεν ήταν πλέον ενεργές κατά τη χρονική στιγμή της πιο πρόσφατης αναζήτησής μας (Οκτώβριος 2019), οπότε δεν τις λαμβάνουμε υπόψη, ενώ κάποιες άλλες έχουν περιορισμούς και προϋποθέσεις για να είναι προσβάσιμες. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις εξής:

- *Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο* (<https://www.sch.gr/>): αποτελεί το επίσημο δίκτυο του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων που διασυνδέει ηλεκτρονικά όλους τους εποπτευόμενους από αυτό φορείς (σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, φορείς δια βίου μάθησης, κλπ) και είναι προσβάσιμο μόνο από εκπαιδευτικούς, είτε μόνιμα διορισμένους είτε αναπληρωτές/ωρομισθίους, που εργάζονται σε δημόσια και ιδιωτικά σχολεία.
- *eTwinning* (<https://www.etwinning.net/>): πανευρωπαϊκή πλατφόρμα που απευθύνεται στο προσωπικό των σχολείων (εκπαιδευτικούς, διευθυντές, βιβλιοθηκάρχους, κλπ) και στοχεύει στη συνεργασία τους μέσω της χρήσης των ΤΠΕ, προσφέροντας παράλληλα ευκαιρίες για επαγγελματική ανάπτυξη μέσω διαδικτύου για εκπαιδευτικούς.
- *PDE: Η κοινότητα των εκπαιδευτικών* (<https://www.pde.gr/>): εκπαιδευτικό forum, που λειτουργεί από τον Δεκέμβριο του 2005, με σκοπό την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τον χώρο της εκπαίδευσης καθώς και την έγκυρη και έγκαιρη ενημέρωση με δελτία τύπου και διάφορες ανακοινώσεις από τους αρμόδιους φορείς.
- *Η Logo στην εκπαίδευση: Μια κοινότητα πρακτικής και μάθησης* (<http://logogreekworld.ning.com/>): κοινότητα πρακτικής και μάθησης με κύριο θέμα την παιδαγωγική αξιοποίηση της γλώσσας προγραμματισμού Logo σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.
- *Ανοιχτές Τεχνολογίες στην Εκπαίδευση* (<https://edu.ellak.gr/>): κοινότητα με στόχο την προώθηση και τη διάδοση του Ελεύθερου Λογισμικού / Λογισμικού Ανοικτού Κώδικα (ΕΛ/ΛΑΚ), το οποίο ο καθένας μπορεί ελεύθερα να χρησιμοποιεί, να αντιγράφει, να διανέμει και να τροποποιεί ανάλογα με τις ανάγκες του.
- *Ελληνική Πύλη Παιδείας* (<https://www.eduportal.gr/>): δικτυακός τόπος για εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων (αλλά και για γονείς και μαθητές) με αρθρογραφία, εκπαιδευτικό υλικό, συνδέσμους εκπαιδευτικού ενδιαφέροντος και δυνατότητα σχολιασμού από τα μέλη του.
- *E-paideia* (<http://www.e-paideia.net/>): εκπαιδευτική πύλη που απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς της προσχολικής, της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (αλλά και σε μαθητές, σε ερευνητές και σε γονείς), με στόχο την ενίσχυση της πρόσβασής τους σε πηγές πληροφόρησης και υλικό σχετικό με την

εκπαίδευση, καθώς και τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση και προσωπική ανάπτυξή τους.

- *Κοινότητα Εκπαιδευτικών Φυσικών Επιστημών Αν. Μακεδονίας - Θράκης* (<https://www.facebook.com/PE04EastMacedoniaThrace/>): σελίδα στο Facebook με στόχο τη συζήτηση και την ανταλλαγή απόψεων πάνω στη διδασκαλία και τη μάθηση των φυσικών επιστημών στη δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε ένα νέο ιστολόγιο, που δημιουργήθηκε πρόσφατα από εμάς, το οποίο ευελπιστούμε όχι απλά να προστεθεί στην παραπάνω λίστα ως μία ακόμη διαδικτυακή κοινότητα για εκπαιδευτικούς, αλλά να ξεχωρίσει για την πρωτοτυπία του θέματός του και, κυρίως, να συμβάλει αποτελεσματικά στην αντιμετώπιση των σοβαρών κοινωνικο-παιδαγωγικών ζητημάτων που απασχολούν έντονα τον εκπαιδευτικό στην Ελλάδα του σήμερα, σε όποιο πλαίσιο κι αν αυτός εργάζεται, μέσα από τη συνεχή επιμόρφωση και την επαγγελματική του ανάπτυξη. Όπως θα εξηγήσουμε αναλυτικότερα και παρακάτω, κάτι ανάλογο δεν προέκυψε από τα αποτελέσματα της αναζήτησής μας, οπότε η έλλειψή του ήταν μια πρόκληση για εμάς, ώστε να εμπνευστούμε και να προχωρήσουμε στην υλοποίησή του.

4. Το «socialpedagogy.gr»

Το ιστολόγιο *socialpedagogy.gr* άρχισε να δημιουργείται τον Απρίλιο του 2019, από εμάς, με σκοπό να λειτουργήσει ως μια διαδικτυακή κοινωνικο-παιδαγωγική κοινότητα πρακτικής και μάθησης για εκπαιδευτικούς που εργάζονται σε διάφορες δομές και πλαίσια εκπαίδευσης στην Ελλάδα, συνδέοντας παράλληλα την ακαδημαϊκή γνώση που παράγεται στο πεδίο της Κοινωνικής Παιδαγωγικής με την καθημερινότητα της εκπαιδευτικής πρακτικής.

Η ιδέα για τη δημιουργία του υπήρχε ήδη από το 2016 και προέκυψε στο πλαίσιο της φοίτησής μας στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Κοινωνικές Νευροεπιστήμες, Κοινωνική Παιδαγωγική και Εκπαίδευση». Αναζητώντας στο διαδίκτυο ιστότοπους και διαδικτυακές κοινότητες που να επικεντρώνονται στο επιστημονικό πεδίο της Κοινωνικής Παιδαγωγικής και στα ζητήματα που την απασχολούν, είχαμε από τότε διαπιστώσει ότι υπάρχουν μεν, αλλά, κυρίως, στην αγγλική γλώσσα και από φορείς του εξωτερικού, όπως τους βρετανικούς οργανισμούς *ThemPra Social Pedagogy* (<http://themptra.org.uk>), *Social Pedagogy Professional Association* (<http://sppa-uk.org>) και *Infed* (<http://infed.org>) και την αμερικανική ένωση *Social Pedagogy Association* (<https://socialpedagogy.org>). Όσον αφορά την Ελλάδα, τα αποτελέσματα της στοχευμένης αναζήτησής μας περιορίζονται στις ηλεκτρονικές τάξεις κάποιων πανεπιστημίων που έχουν ενταγμένο το μάθημα της Κοινωνικής Παιδαγωγικής στο πρόγραμμα σπουδών τους, όπως την «η-τάξη» του ΕΚΠΑ (<https://eclass.uoa.gr>) ή την πλατφόρμα τηλεεκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (<https://eclass.uth.gr>), που, ωστόσο, απευθύνονται αποκλειστικά σε φοιτητές και μόνο εκείνοι μπορούν να έχουν πρόσβαση στο περιεχόμενό τους.

Επιπλέον, λόγω της εργασιακής εμπειρίας μας σε φορέα μη τυπικής εκπαίδευσης (ΚΕΘΕΑ), που δεν εποπτεύεται από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, και μάλιστα με ειδικότητα διαφορετική από τις «καθαρά» παιδαγωγικές (προσχολικής/δημοτικής εκπαίδευσης), αντιμετωπίζουμε ως εκπαιδευτικοί στην πράξη το πρόβλημα της πλημμελούς συμβουλευτικής υποστήριξης αλλά και επιμόρφωσής μας, ειδικά σε παιδαγωγικά θέματα, η οποία, δυστυχώς, έρχεται να επιδεινώσει ένα πρόβλημα που έχει τις ρίζες του στα ακαδημαϊκά χρόνια και στα προγράμματα σπουδών των λεγόμενων «καθηγητικών» σχολών, που δε δίνουν έμφαση στην παιδαγωγική (Χατζηδήμου, 2003). Πολλές φορές, μάλιστα, τόσο τα πανεπιστήμια όσο και τα

επιμορφωτικά προγράμματα, την ταυτίζουν με τη διδακτική μεθοδολογία, που είναι κάτι εντελώς διαφορετικό και δεν είναι σε θέση να βοηθήσει τον εκπαιδευτικό σε ζητήματα που τον απασχολούν καθημερινά, όπως είναι η ψυχολογία των εκπαιδευομένων, η διαχείριση κρίσεων, οι μαθησιακές δυσκολίες, η πολυπολιτισμικότητα ή η ενδοσχολική βία (Ματθαίου, 2011). Έτσι, η ανάγκη επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών σε τέτοια θέματα, όπως την πρόληψη και αντιμετώπιση του ενδοσχολικού εκφοβισμού (Γιαννακοπούλου κ.ά., 2010. Λογιώτης, Μάλαμας & Παπατριανταφύλλου, 2015. Φελούκα & Αμανάκη, 2009) ή την συμπερίληψη της διαφορετικότητας (Alexiadou & Essex, 2016) είναι μεγάλη.

4.1. Κοινωνική Παιδαγωγική

Σε όλα τα παραπάνω έρχεται να «απαντήσει» το επιστημονικό πεδίο της Κοινωνικής Παιδαγωγικής, το οποίο, παρόλο που σε μερικά χρόνια θα συμπληρώσει δύο αιώνες ζωής και είναι πλέον επιστημονικά κατοχυρωμένο και ευρέως διαδεδομένο (Μυλωνάκου - Κεκέ, 2013), ενώ σε κάποιες χώρες της Ευρώπης, όπως π.χ. στη Γερμανία, αναγνωρίζεται ακόμη και ως επαγγελματική ειδικότητα (Μυλωνάκου - Κεκέ, 2013. Petrie et al., 2009), έχουμε διαπιστώσει, από την εμπειρία μας, ότι στην Ελλάδα παραμένει «άγνωστο» για πολλούς εκπαιδευτικούς της πράξης.

Πρόκειται για ένα διεπιστημονικό πεδίο που εξελίσσεται συνεχώς και διαμορφώνει τις στρατηγικές του «συνεκτιμώντας κοινωνικές, ψυχολογικές, γνωστικές, πολιτισμικές, οικονομικές, πολιτικές, τεχνολογικές, ιστορικές και γεωγραφικές παραμέτρους» (Μυλωνάκου - Κεκέ, 2013, σελ. 23) και «οραματίζεται να εκπαιδεύσει τα άτομα και τις ομάδες να αγωνίζονται, προκειμένου να επιδιώκουν καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους την προσωπική τους πολύπλευρη ανάπτυξη» και «την κοινωνική πρόοδο και ευημερία [...] αναλαμβάνοντας ουσιαστική ατομική και συλλογική/συνεργατική δράση» (Μυλωνάκου - Κεκέ, 2013, σελ. 25).

Η Κοινωνική Παιδαγωγική διέπεται από ανθρωπιστικές αξίες και αρχές, δίνοντας προτεραιότητα και έμφαση στα δυνατά σημεία κάθε ατόμου, στην ομαλή ένταξη όλων των ανθρώπων στην κοινωνία και στην πρόληψη των κοινωνικών προβλημάτων (Holthoff & Eichsteller, 2009). Εξ ορισμού ασχολείται με την κοινωνικο-πολιτική διάσταση της εκπαίδευσης και αναλαμβάνει όχι μόνο προληπτικό αλλά και

παρεμβατικό ρόλο στα πλέον σύγχρονα και φλέγοντα κοινωνικο-παιδαγωγικά προβλήματα. Αυτά αφορούν (Μυλωνάκου - Κεκέ, 2013):

- Την έλλειψη στόχων και εσωτερικών κινήτρων των παιδιών
- Τις προκαταλήψεις και τις στερεοτυπικές αντιλήψεις
- Τις διακρίσεις παιδιών και την αντιμετώπιση της ετερότητας
- Την περιθωριοποίηση και στον αποκλεισμό παιδιών μέσα και έξω από το σχολείο
- Τον ενδοσχολικό εκφοβισμό
- Τη βία
- Τις αδικαιολόγητες απουσίες από το σχολείο
- Τη σχολική διαρροή
- Την παραβατικότητα των ενηλίκων
- Τα ψυχοκοινωνικά προβλήματα στην οικογένεια
- Την παραμέληση των παιδιών
- Την κοινωνική μειονεξία
- Την κοινωνική περιθωριοποίηση
- Τον κοινωνικό αποκλεισμό
- Την αντικοινωνική συμπεριφορά, γενικά (Μυλωνάκου - Κεκέ, 2013, σελ. 108).

Συν τοις άλλοις, η Κοινωνική Παιδαγωγική βασίζεται στη συνεχή αλληλεπίδραση μεταξύ θεωρίας - πράξης και στον κριτικό αναστοχασμό, με στόχο να τροφοδοτείται διαρκώς με νέα γνώση σε επιστημολογικό και μεθοδολογικό επίπεδο, αλλά και να τροφοδοτεί την πρακτική των εκπαιδευτικών (Μυλωνάκου - Κεκέ, 2013). Αυτή η διαδικασία, όπως έχουμε προαναφέρει, αφορά άμεσα την επιμόρφωση και την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών και μπορεί να υποστηριχτεί σε μια διαδικτυακή κοινότητα πρακτικής και μάθησης για εκπαιδευτικούς (Yang, 2009) με εύελκτο και αποτελεσματικό τρόπο (Χουρίδου & Μανούσου, 2017).

Στις κοινότητες πρακτικής και μάθησης δίνεται η δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να ανακαλύπτει νέες παιδαγωγικές προσεγγίσεις (Χουρίδου & Μανούσου, 2017) συζητώντας με συναδέλφους του και ανταλλάσσοντας μαζί τους υλικό, προβληματισμούς και εμπειρίες (Goodyear & Casey, 2015). Έτσι, μπορεί να αναστοχάζεται σχετικά με την πρακτική του και να προβαίνει σε αλλαγές,

συμβάλλοντας καθοριστικά στη βελτίωση του σχολικού -και κατ' επέκταση του κοινωνικού- περιβάλλοντος και στην εκπλήρωση ενός κοινού οράματος (Eaker & DuFour, 2009. Killeavy & Moloney, 2010).

Τα παραπάνω αποτελούν χαρακτηριστικά του «κοινωνικού» παιδαγωγού και αφορούν κάθε εκπαιδευτικό πλαίσιο στο οποίο μπορεί να εργαστεί και κάθε πτυχή της επαγγελματικής του πορείας μέχρι το τέλος της (Petrie et al., 2009). Υποστηρίζουμε σθεναρά ότι κάθε εκπαιδευτικός πρέπει να «βλέπει» το λειτούργημά του μέσα από το ολιστικό πρίσμα της Κοινωνικής Παιδαγωγικής, πόσω μάλλον στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα της κρίσης.

Η Μυλωνάκου - Κεκέ (2013) αναφέρει χαρακτηριστικά:

Στην εποχή της πολυπλοκότητας, της αβεβαιότητας, της ασάφειας, της σύγχυσης και της αυξανόμενης ανασφάλειας που δημιουργεί μία κρίση, που δεν είναι μόνο οικονομική ή πολιτική αλλά και ιδεολογική και κυρίως ηθική και αξιακή, η Κοινωνική Παιδαγωγική καλείται να ισχυροποιήσει το ρόλο της (Μυλωνάκου - Κεκέ, 2013, σελ. 25).

Επομένως, η επιλογή μας να αναπτύξουμε στην παρούσα χρονική στιγμή ένα ψηφιακό εργαλείο Κοινωνικής Παιδαγωγικής, με την προοπτική να δημιουργηθεί μέσω αυτού μια ελληνική διαδικτυακή κοινωνικο-παιδαγωγική κοινότητα πρακτικής και μάθησης, που θα είναι ανοιχτή για όλους και θα διασυνδέσει όσους εκπαιδευτικούς το επιθυμούν, χωρίς εμπόδια και περιορισμούς, τόσο με συναδέλφους τους όσο και με την ακαδημαϊκή κοινότητα, και θα ενισχύσει την επιμόρφωση και την επαγγελματική τους ανάπτυξη, αποτέλεσε και αποτελεί για εμάς μια αναγκαία «πρόκληση», ένα όραμα, που ελπίζουμε να εκπληρωθεί.

4.2. Σχεδιασμός του «socialpedagogy.gr»

Η οικοδόμηση και η εδραίωση μιας επιτυχημένης κοινότητας πρακτικής και μάθησης ξεκινά με τον σαφή καθορισμό του οράματος και των στόχων της (Booth, 2012. Jones & Preece, 2006) και αυτό το πρώτο βήμα για τη δημιουργία του *socialpedagogy.gr* είχε ήδη πραγματοποιηθεί στη σκέψη μας από το 2016. Ωστόσο, έπρεπε να προχωρήσουμε αρκετά προσεκτικά στον λεπτομερή σχεδιασμό και στην ανάπτυξη ενός κατάλληλου διαδικτυακού περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο αυτή η κοινότητα θα μπορεί να

λειτουργήσει αποτελεσματικά, προβλέποντας παράλληλα και διαδικασίες αξιολόγησης σχετικά με το αν και πώς δημιουργείται αξία για τους εκπαιδευτικούς μέσα από τη συμμετοχή τους και το πόσο καλά εξυπηρετούνται οι στόχοι που έχουν εξ αρχής τεθεί (U.S. Department of Education, 2014).

Έτσι, με οδηγό μας έρευνα του Υπουργείου Παιδείας των ΗΠΑ (U.S. Department of Education, 2014) με θέμα τον αποτελεσματικό σχεδιασμό κοινοτήτων πρακτικής και μάθησης για εκπαιδευτικούς, προχωρήσαμε στην ανάπτυξη του *socialpedagogy.gr* με βάση τις απαντήσεις που είχαμε να δώσουμε στους παρακάτω επτά άξονες ερωτημάτων - κλειδιών:

1) Ερωτήματα - κλειδιά που αφορούν τον σκοπό και τους βασικούς στόχους του *socialpedagogy.gr*, όπως:

- *Ποιος είναι ο σκοπός του socialpedagogy.gr; Ποια προβλήματα θα προσπαθήσει να επιλύσει;*

Το *socialpedagogy.gr* έχει ως σκοπό να ενισχύσει και να προβάλλει περισσότερο στην ελληνική εκπαιδευτική κοινότητα το επιστημονικό πεδίο της Κοινωνικής Παιδαγωγικής και να το συνδέσει περισσότερο με την καθημερινή εκπαιδευτική πρακτική στην Ελλάδα.

Επιπλέον, σκοπεύει να λειτουργήσει ως μια κοινωνικο-παιδαγωγική διαδικτυακή κοινότητα πρακτικής και μάθησης για εκπαιδευτικούς, μέσω της οποίας οι εκπαιδευτικοί θα μπορούν να λαμβάνουν, χωρίς εμπόδια και περιορισμούς, επιμόρφωση και υποστήριξη στην επίλυση των κοινωνικοπαιδαγωγικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν στη δουλειά τους και να ενισχύονται ως προς την επαγγελματική τους ανάπτυξη.

- *Ποιοι θα είναι οι αποδέκτες; Θα εστιάσουμε σε μια συγκεκριμένη ομάδα ή σε ένα πιο ετερογενές δίκτυο εκπαιδευτικών; Το πεδίο εφαρμογής θα είναι εθνικό ή παγκόσμιο;*

Το *socialpedagogy.gr* θα απευθύνεται σε υποψήφιους ή εν ενεργεία εκπαιδευτικούς στην Ελλάδα ή αλλού, χωρίς περιορισμούς ως προς τη βαθμίδα εκπαίδευσης, το εργασιακό πλαίσιο ή την ειδικότητά τους. Ωστόσο, δεν αποκλείεται από τη χρήση του ιστολογίου οποιοσδήποτε ενδιαφέρεται για

θέματα Κοινωνικής Παιδαγωγικής. Ο περιορισμός του έγκειται στο ότι, τουλάχιστον σε πρώτη φάση, θα είναι διαθέσιμο μόνο στα ελληνικά.

- *Τι διαφοροποιεί το socialpedagogy.gr από υπάρχουσες διαδικτυακές κοινότητες για εκπαιδευτικούς; Τι ξεχωριστό διαθέτει που θα προσδώσει αξία στους εκπαιδευτικούς και δεν το διαθέτουν άλλες διαδικτυακές κοινότητες και δίκτυα; Τι θα παροτρύνει τους εκπαιδευτικούς να συμμετάσχουν ενεργά στην κοινότητα;*

Δεν υπάρχει καμία διαδικτυακή κοινότητα πρακτικής και μάθησης για εκπαιδευτικούς στην Ελλάδα που να έχει στο επίκεντρό της την Κοινωνική Παιδαγωγική και την αντιμετώπιση των κοινωνικο-παιδαγωγικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν στη δουλειά τους.

Επιπλέον, απευθύνεται σε όλες τις ειδικότητες εκπαιδευτικών, είτε εργάζονται σε τυπικές δομές εκπαίδευσης είτε όχι, προσπαθώντας να καλύψει κενά που προκύπτουν από ελλιπή επιμόρφωση ή/και μειωμένες ευκαιρίες επικοινωνίας, αλληλεπίδρασης και ανταλλαγής εμπειριών και υλικού με άλλους εκπαιδευτικούς.

- *Πώς θα συμμετέχουν οι χρήστες; Σε τι είδους δραστηριότητες και αλληλεπιδράσεις αναμένεται να εμπλακούν; Ποιοι θα είναι οι όροι και οι κανόνες λειτουργίας τους οποίους πρέπει να τηρούν;*

Οι χρήστες θα μπορούν απλώς να περιηγούνται ή, αφού εγγραφούν ως μέλη, να συμμετέχουν με αναρτήσεις, σχόλια και συζητήσεις για κοινωνικο-παιδαγωγικά ζητήματα. Αυτές οι ενέργειες προϋποθέτουν την αποδοχή από μέρους τους των όρων και των κανόνων λειτουργίας του socialpedagogy.gr (βλ. Παράρτημα 2), οι οποίοι θα είναι αναρτημένοι σε εμφανές σημείο στον ιστότοπο.

- *Πόσο χρόνο είναι πιθανό να μπορούν και να θέλουν να αφιερώσουν τα μέλη στο socialpedagogy.gr; Θα είναι αρκετός για την επίτευξη του σκοπού και των βασικών στόχων της κοινότητας;*

Στόχος μας είναι το socialpedagogy.gr να μην αποτελεί χώρο με οργανωμένες επιμορφωτικές δράσεις ούτε να απαιτεί συγκεκριμένη δέσμευση και συμμετοχή από τα μέλη, ώστε να μην αισθάνονται πίεση για την εκπλήρωση μιας ακόμα «υποχρέωσης». Ως εκ τούτου, οποιαδήποτε συμμετοχή και συμβολή τους στον δικό τους χρόνο θεωρούμε ότι θα είναι αρκετή και πολύτιμη για την κοινότητα.

2) Ερωτήματα - κλειδιά που αφορούν τη διαχείριση του *socialpedagogy.gr* και τα εμπλεκόμενα/ενδιαφερόμενα μέρη, όπως:

- *Ποιος/ποιοι θα είναι ο/οι διαχειριστής/ές της κοινότητας; Ποιος θα είναι ο ρόλος του/τους; Τα μέλη της κοινότητας θα έχουν τη δυνατότητα να εμπλέκονται και να παίρνουν πρωτοβουλίες ως προς τη διαχείριση του socialpedagogy.gr;*

Αρχικά, και για πρακτικούς λόγους, τη διαχείριση της κοινότητας θα την αναλάβουμε εμείς. Λόγω του ότι είμαστε οι δημιουργοί και οι εμπνευστές του ιστολογίου, αναπόφευκτα ο χαρακτήρας του θα είναι σε πρώτη φάση, εκτός από θεματοκεντρικός, και προσωποκεντρικός. Ο ρόλος μας θα είναι να οργανώνουμε το υλικό, να απαντάμε μέσω email σε οποιαδήποτε απορία ή παρατήρηση των μελών, να εγκρίνουμε τα σχόλια και τις αναρτήσεις πριν δημοσιευτούν από τα μέλη και να επεμβαίνουμε σε περιπτώσεις όπου παραβιάζονται οι όροι και οι κανόνες λειτουργίας της κοινότητας.

Ωστόσο, στόχος μας είναι στο ιστολόγιο να επικρατήσει σταδιακά ο θεματοκεντρικός χαρακτήρας του, δηλαδή η εστίαση στην Κοινωνική Παιδαγωγική, με ίσες ευκαιρίες για συμμετοχή και τη συμβολή όλων των μελών. Έτσι, θα ενθαρρύνουμε σταδιακά τα μέλη σε πρωτοβουλίες που θα άπτονται στα «καθήκοντα» του διαχειριστή, ώστε να αναλάβουν πιο ενεργό ρόλο σε αυτό το κομμάτι. Για παράδειγμα, να μπορούν να προτείνουν και να υλοποιούν βελτιώσεις ως προς την οργάνωση του ιστολογίου ή να επισημαίνουν και να αντιμετωπίζουν περιπτώσεις παραβίασης των όρων και των κανόνων λειτουργίας διαγράφοντας περιεχόμενο.

- *Θα χρειαστεί η συμβολή φορέων ή/και χορηγών; Ποιους φορείς ή/και χορηγούς αφορούν οι δραστηριότητες της κοινότητας και πώς μπορούν αυτοί να εμπλακούν με οποιοδήποτε τρόπο;*

Σε πρώτη φάση δεν είναι απαραίτητη η συμβολή φορέων ή χορηγών. Ωστόσο, στις μελλοντικές προτάσεις μας θεωρούμε σκόπιμο να συμπεριλάβουμε την εμπλοκή και τη χορηγία φορέων, όπως του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του ΕΚΠΑ και του Πανελλήνιου Σχολικού Δικτύου (Sch.gr). Άλλωστε, ένας από τους βασικούς στόχους αυτής της προσπάθειας είναι και η σύνδεση της ακαδημαϊκής κοινότητας με την καθημερινή εκπαιδευτική πρακτική.

3) Ερωτήματα - κλειδιά που αφορούν την τεχνολογία που θα χρησιμοποιηθεί στο *socialpedagogy.gr* και την ψηφιακή ετοιμότητα των χρηστών του, όπως:

- *Ποιο ψηφιακό εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης θα υποστηρίξει καλύτερα το όραμά μας; Ποιες ανάγκες για επικοινωνία, ανταλλαγή υλικού, συνεργασία και οικοδόμηση σχέσεων πρέπει να μπορεί να εκπληρώσει και πώς;*

Θεωρούμε ότι το ιστολόγιο είναι το κατάλληλο εργαλείο για την περίπτωσή μας, βασιζόμενοι στα χαρακτηριστικά του εκείνα που μπορούν να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες μιας κοινότητας πρακτικής και μάθησης. Το περιεχόμενο ενός ιστολογίου είναι αρχειοθετημένο και δε χάνεται, είναι εύκολο ως προς την πρόσβαση και τη χρήση και μπορεί να περιλαμβάνει μια ποικιλία διαφορετικών λειτουργιών και μέσων, όπως την ανάρτηση άρθρων για ανάγνωση, τη χρήση εικόνων και βίντεο, χώρους για προσωπικές συνομιλίες (chatrooms) ή δημόσιες συζητήσεις (forums) και ροές RSS.

- *Ποιοι οικονομικοί και χρονικοί περιορισμοί θα επηρεάσουν τη λειτουργία του socialpedagogy.gr; Ποιος είναι ο προϋπολογισμός που απαιτείται και ποιο το χρονικό πλαίσιο εφαρμογής;*

Η υπηρεσία που θα χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή του ιστολογίου (WordPress) παρέχεται δωρεάν, ωστόσο η κατοχύρωση και διατήρηση του domain name (*socialpedagogy.gr*) απαιτεί ένα κόστος 25 - 30 ευρώ ανά δύο έτη. Σε πρώτη φάση, θα καλύψουμε εμείς αυτό το κόστος.

Επίσης, είναι απαραίτητη, τουλάχιστον το πρώτο χρονικό διάστημα, η δική μας ισχυρή δέσμευση ως προς τον χρόνο που πρέπει να αφιερώσουμε και τις δυνάμεις που πρέπει να καταβάλουμε στη διαχείριση του ιστολογίου και την διάδοσή του με στόχο την προσέλκυση μελών.

- *Ποιο είναι το επίπεδο άνεσης της διαχειρίστριας και των μελών ως προς τη χρήση της συγκεκριμένης τεχνολογίας; Θα επηρεάσει αυτός ο παράγοντας τις αντιλήψεις και τις στάσεις των μελών της κοινότητας σχετικά με την αξία και τη χρησιμότητά της; Θα επηρεάσει τη μετατροπή τους από χρήστες σε μέλη;*

Η επιλογή του ιστολογίου ως κατάλληλου μέσου κοινωνικής δικτύωσης έγινε, εκτός των προαναφερθέντων χαρακτηριστικών, και με βάση την ευκολία κατασκευής και διαχείρισής του μέσω έτοιμης πλατφόρμας, χωρίς την απαίτηση υψηλού επιπέδου τεχνογνωσίας. Εμείς, από τον ρόλο μας, θεωρούμε

ότι διαθέτουμε ένα ικανοποιητικό βασικό επίπεδο τεχνογνωσίας, το οποίο αναμένουμε να ενισχυθεί με την ενασχόλησή μας με τη δημιουργία του ιστολογίου και τη διαχείρισή του.

Ωστόσο, αναμένουμε ότι το επίπεδο εξοικείωσης των υποψήφιων μελών με τη χρήση των ΤΠΕ θα είναι ένας σημαντικός παράγοντας για τη συμμετοχή τους και τις αντιλήψεις - στάσεις τους σχετικά με την αξία και τη χρησιμότητα του *socialpedagogy.gr*. Αυτομάτως αυτό θα περιορίσει, κατά τη γνώμη μας, τον αριθμό των χρηστών που θα μετατραπούν, τελικά, σε ενεργά μέλη, χωρίς να αποκλείεται ότι οι απλοί επισκέπτες θα λαμβάνουν οφέλη έστω και από την περιήγησή τους στο ιστολόγιο.

- *Ποια θέματα τεχνολογίας ενδέχεται να προκύψουν και να χρήζουν αντιμετώπισης; Πώς θα επιλύονται;*

Είναι πιθανό να προκύψουν διάφορα τεχνικά προβλήματα κατά τη λειτουργία του ιστολογίου, όπως και σε κάθε διαδικτυακό εργαλείο, άλλωστε. Για την αντιμετώπισή τους προσανατολιζόμαστε σε δύο λύσεις: στο να ανατρέχουμε είτε στο μενού «Βοήθεια» που παρέχει η υπηρεσία WordPress είτε σε τεχνικό σύμβουλο, ο οποίος είναι συγγενικό μας πρόσωπο και δηλώνει διαθέσιμος να μας υποστηρίξει ανά πάσα στιγμή εθελοντικά και χωρίς κανένα κόστος.

4) Ερωτήματα - κλειδιά που αφορούν το υλικό που θα περιλαμβάνεται στο *socialpedagogy.gr*, όπως:

- *Τι είδους υλικό αφορά τους στόχους και τις αξίες του *socialpedagogy.gr*; Ποιο υλικό θα περιλαμβάνεται και ποιος θα είναι ο ρόλος του; Πρόκειται για ένα μέσο με το οποίο οι χρήστες θα μαθαίνουν ο ένας από τον άλλο ή θα είναι αυτοσκοπός;*

Το *socialpedagogy.gr* θα περιλαμβάνει άρθρα, πηγές, αρχεία, βίντεο, links, εργασίες κ.ά., που θα σχετίζονται με την Κοινωνική Παιδαγωγική και τα ζητήματα με τα οποία ασχολείται. Το υλικό αυτό θα εμπλουτίζεται συνεχώς από τα μέλη, τα οποία είτε θα έχουν την εμπειρία της εφαρμογής του υλικού αυτού στην πράξη είτε θα το προτείνουν ζητώντας γνώμες και συμβουλές από τα άλλα μέλη μέσω σχολίων και συζητήσεων.

Στόχος του *socialpedagogy.gr* είναι τα μέλη να μαθαίνουν ο ένας από τον άλλο, οπότε το υλικό δε θα αποτελεί σε καμία περίπτωση αυτοσκοπό, αλλά βασικό παράγοντα μάθησης και βελτίωσης της πρακτικής των εκπαιδευτικών.

- *Ποιος/ποιοι θα είναι υπεύθυνος/οι για τη συγκέντρωση του υλικού; Από πού θα προέρχεται το υλικό;*

Για το υλικό θα είμαστε, αρχικά, υπεύθυνες εμείς από τον ρόλο της διαχείρισης. Δηλαδή, θα φροντίζουμε για τη συγκέντρωση και την κατηγοριοποίησή του και θα εγκρίνουμε τις σχετικές αναρτήσεις των μελών, προτού αυτές δημοσιευτούν. Στην πορεία στοχεύουμε στη μεγαλύτερη εμπλοκή των μελών σε αυτή τη διαδικασία.

Το υλικό μπορεί να προέρχεται από τα μέλη της κοινότητας, από άλλους ιστότοπους, από εμπλεκόμενους φορείς ή/και χορηγούς, ή από τον συνδυασμό όλων αυτών.

- *Πώς θα οργανωθεί το υλικό ώστε να είναι εύκολη η πρόσβαση σε αυτό; Θα υπάρχουν προκαθορισμένες κατηγορίες ή αυτές θα προκύψουν με την πάροδο του χρόνου; Ποιοι θα εμπλέκονται στην κατηγοριοποίηση;*

Σε πρώτη φάση το υλικό θα είναι ήδη οργανωμένο από εμάς σε κατηγορίες, οι οποίες θα είναι σαφείς και ορατές στο κύριο μενού του ιστολογίου. Αναμένουμε, ωστόσο, ότι θα χρειάζεται να αναθεωρούνται οι κατηγορίες ανά τακτά χρονικά διαστήματα, καθώς το υλικό θα εμπλουτίζεται και θα εμφανίζει μεγαλύτερη ποικιλία.

Τα μέλη του *socialpedagogy.gr* θα έχουν ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση των κατηγοριών, όπως και σε κάθε ζήτημα που αφορά την κοινότητα, καθώς θα καταστήσουμε σαφές στο εισαγωγικό μας κείμενο ότι θα είναι ευπρόσδεκτη οποιαδήποτε ιδέα, πρόταση ή παρατήρησή τους.

- *Πώς θα ελέγχεται η ποιότητα του υλικού; Πρέπει να πληρούνται ορισμένα κριτήρια; Τα μέλη της κοινότητας θα έχουν λόγο στον καθορισμό και τον έλεγχο της ποιότητας και αν ναι πώς;*

Η ποιότητα του υλικού που θα αναρτάται από τα μέλη και θα αποτελεί δική τους πνευματική ιδιοκτησία δε θα καθορίζεται από συγκεκριμένα κριτήρια, καθώς θεωρούμε ότι κάθε συνεισφορά έχει την αξία της και δεν πρέπει να υπάρχει κανενός είδους «φίλτρο». Άλλωστε, δεν ταιριάζουν όλες οι μέθοδοι και οι πρακτικές σε όλους και γνωρίζουμε ότι υπάρχουν πολλές παράμετροι που καθιστούν την κάθε περίπτωση μοναδική.

Ωστόσο, όπως ρητά θα αναφέρεται και στους όρους και τους κανόνες λειτουργίας του *socialpedagogy.gr*, τα μέλη θα πρέπει να αποφεύγουν την ανάρτηση υλικού που δεν τους ανήκει χωρίς την αναφορά της πηγής του. Επίσης, δε θα πρέπει να προσβάλλονται με οποιοδήποτε τρόπο τα πνευματικά δικαιώματα ή η προσωπικότητα άλλων ατόμων, πράγμα που θα οδηγεί στη διαγραφή αναρτήσεων ή, ακόμα, και μελών.

Τα μέλη θα έχουν σημαντικό ρόλο στον έλεγχο, στον εντοπισμό και στην αναφορά τέτοιων περιστατικών, πράγμα που θα αναφέρεται με σαφήνεια στο κείμενο καλωσορίσματος.

5) Ερωτήματα - κλειδιά που αφορούν την προστασία του ιδιωτικού απορρήτου και των πνευματικών δικαιωμάτων, όπως:

- *Πώς θα ρυθμιστούν ζητήματα σχετικά με το ιδιωτικό απόρρητο και τα πνευματικά δικαιώματα; Πόσο άνετα και ασφαλή θα αισθάνονται τα μέλη να μοιραστούν το υλικό, τις εμπειρίες και τις πρακτικές τους σε δημόσιες αναρτήσεις, συζητήσεις και σχόλια και πώς αυτό μπορεί να εξασφαλιστεί;*

Ως προς το ιδιωτικό απόρρητο θα φροντίσουμε να θέσουμε συγκεκριμένους όρους και κανόνες λειτουργίας, τους οποίους θα υποχρεούνται να αποδεχτούν όλα τα μέλη που θα εγγράφονται. Εξάλλου, το προφίλ που θα δημιουργούν τα μέλη δε θα είναι υποχρεωτικά ενδεικτικό ως προς τα πραγματικά τους στοιχεία, καθώς θα μπορούν να δραστηριοποιούνται στον ιστότοπο με το όνομα χρήστη (username) της επιλογής τους. Σε πρώτη φάση, επίσης, έχουμε αποφασίσει να μη χρησιμοποιήσουμε cookies²³ τρίτων παρόχων.

Όσον αφορά τα πνευματικά δικαιώματα για το υλικό, τις εμπειρίες και τις πρακτικές που θα μοιράζονται τα μέλη στο *socialpedagogy.gr*, επίσης θα τεθούν συγκεκριμένοι όροι και κανόνες λειτουργίας, αλλά θα εφαρμοστεί και ένα σύνολο τυποποιημένων αδειών πνευματικών δικαιωμάτων, όπως, για παράδειγμα, οι άδειες *Creative Commons 4.0*.

6) Ερωτήματα - κλειδιά που αφορούν την προσέλκυση μελών στο *socialpedagogy.gr*, όπως:

²³ Βλ. εδώ: https://el.wikipedia.org/wiki/HTTP_cookies

- *Πώς θα διαφημιστεί η κοινότητά μας; Ποιοι διάδυλοι επικοινωνίας είναι διαθέσιμοι και είναι πιθανόν να κάνουν τους εκπαιδευτικούς να συμμετάσχουν; Ποια υπάρχοντα κοινωνικά δίκτυα των δυνητικών μελών μπορούν να αξιοποιηθούν;*

Η διάδοση του ιστολογίου θα επιχειρηθεί με τους εξής τρόπους:

- Με προφορική διά ζώσης ή τηλεφωνική επικοινωνία με συναδέλφους, φίλους, γνωστούς ζητώντας τους βοήθεια στη διάδοσή του.
 - Με αποστολή προσωπικών μηνυμάτων προς το δίκτυο των επαφών μας μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (email) και των εφαρμογών *Viber* και *Messenger*, όπου θα ζητάμε να κοινοποιήσουν κι αυτοί με τη σειρά τους το ιστολόγιο στο δικό τους δίκτυο επαφών.
 - Με κοινοποιήσεις μέσω των προσωπικών μας λογαριασμών στα κοινωνικά δίκτυα *Facebook* και *LinkedIn*.
 - Με επαφές με άλλους bloggers, των οποίων τα ιστολόγια ασχολούνται με εκπαιδευτικά θέματα, με στόχο να τους ενημερώσουμε για το *socialpedagogy.gr* και να ζητήσουμε συνεργασία και υποστήριξη.
- *Πώς θα επικοινωνήσουμε αποτελεσματικά τον σκοπό της κοινότητας με τα νέα μέλη; Ποιοι θα είναι οι τρόποι που θα βοηθήσουν τα δυνητικά μέλη να καταλάβουν γιατί θα ωφεληθούν από τη συμμετοχή τους στην κοινότητα;*

Ο σκοπός του *socialpedagogy.gr* θα αναφέρεται ρητά στο κείμενο της αρχικής σελίδας του. Επιπλέον, θα φροντίσουμε να έχουμε ήδη ανεβάσει υλικό και περιεχόμενο δομημένο σε κατηγορίες έτσι ώστε κατά την περιήγησή του το δυνητικό μέλος να έχει μια σαφή εικόνα για το ιστολόγιο.

- *Πώς θα μετατρέπουμε τους χρήστες σε μέλη; Θα είναι εύκολη η πρόσβαση στην διαδικτυακή κοινότητα; Θα είναι εύκολος ο τρόπος με τον οποίο θα εγγράφονται;*

Οι χρήστες θα πρέπει να εγγράφονται ως μέλη, αν θέλουν να σχολιάζουν, να αναρτούν ή να συμμετέχουν σε συζητήσεις. Η πρόσβαση σε αυτές τις λειτουργίες θεωρούμε ότι θα είναι εύκολη, εφόσον θα επιλέξουμε έναν απλό σχεδιασμό και ένα κατανοητό μενού.

Η εγγραφή θα απαιτεί μια διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (email), ένα όνομα χρήστη (username) και έναν μυστικό κωδικό, που θα ορίζεται από το μέλος. Επιπλέον, θα απαιτείται επιβεβαίωση της εγγραφής μέσω μηνύματος στη

διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που θα δηλώνει το μέλος, ώστε να αποφευχθούν εγγραφές από κακόβουλα bots²⁴ ή λογαριασμούς spam²⁵.

Βέβαια, όλα τα παραπάνω απαιτούν ένα βασικό επίπεδο εξοικείωσης με τις ΤΠΕ, πράγμα που υποθέτουμε ότι ίσως αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα για τα δυνητικά μέλη που έχουν μεν θετική στάση απέναντι στο *socialpedagogy.gr*, ωστόσο δε διαθέτουν τις σχετικές δεξιότητες.

- *Πόσο μεγάλη μπορεί και πρέπει να είναι η κοινότητα; Πόσα μέλη μπορούν να την υποστηρίξουν ώστε να εξυπηρετήσει αποτελεσματικά τον σκοπό της; Υπάρχει περιορισμός;*

Αυτό είναι ένα ζήτημα που δε θα μας απασχολήσει σε πρώτη φάση. Θεωρούμε πως δεν υπάρχει περιορισμός, αφού για εμάς θα είναι σημαντική οποιαδήποτε συμμετοχή και συνεισφορά.

Ωστόσο, αντιλαμβανόμαστε ότι η κοινότητα θα παράγει περισσότερο ποιοτικά αποτελέσματα, αν σε αυτή συμμετέχει όσο το δυνατό μεγαλύτερος αριθμός ενεργών μελών, πράγμα που θα εξασφαλίσει πολυφωνία και ποικιλία απόψεων και εμπειριών. Άλλωστε, το ψηφιακό εργαλείο που θα χρησιμοποιήσουμε μπορεί να υποστηρίξει άνετα τη λειτουργία μιας πολυμελούς κοινότητας, χωρίς τα προβλήματα που θα προέκυπταν σε μια διά ζώσης κοινότητα.

7) Ερωτήματα - κλειδιά που αφορούν την αξιολόγηση του *socialpedagogy.gr*, όπως:

- *Τι σημαίνει για εμάς «επιτυχία» της κοινότητας; Πόσο γρήγορα μπορεί να επιτύχει τους στόχους της; Είναι αυτό σημαντικό για τη συνέχιση της λειτουργίας της;*

Επιτυχία για την κοινότητα θεωρούμε ότι θα είναι η ενεργός συμμετοχή και η αλληλεπίδραση όσο το δυνατό περισσότερων μελών, αλλά και η θετική ανατροφοδότηση που θα λαμβάνουμε από αυτά μέσα από τα σχόλια και τις συζητήσεις τους σε σχέση με το υλικό και τις πρακτικές που θα προτείνονται στο *socialpedagogy.gr*. Αυτό είναι και το ζητούμενο σε μια κοινότητα πρακτικής και μάθησης. Ωστόσο, δε θα πρέπει να παραβλέψουμε και τα οφέλη που μπορεί να αποκομίζουν οι εκπαιδευτικοί και μόνο από την περιηγήσή τους

²⁴ Βλ. εδώ: https://en.wikipedia.org/wiki/Internet_bot

²⁵ Βλ. εδώ: https://en.wikipedia.org/wiki/Spam_in_blogs

στο ιστολόγιο, χωρίς απαραίτητα να εγγράφονται ως μέλη ή να κάνουν «αισθητή» την παρουσία τους.

Το πόσο γρήγορα μπορεί να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι δεν μπορούμε να το γνωρίζουμε, ωστόσο αυτό μπορεί να αποτελέσει μία ένδειξη για την αποδοχή ή μη του ιστολογίου από την εκπαιδευτική κοινότητα και πρέπει να το αξιολογήσουμε.

- *Πώς η επιτυχία μπορεί να μετρηθεί και σε ποια στάδια; Ποια δεδομένα είναι πιθανό να δώσουν πληροφορίες σχετικά με τη δραστηριότητα της κοινότητας και πώς θα επηρεάσουν το μέλλον της;*

Κατά την άποψή μας, η επιτυχία στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν μπορεί να μετρηθεί με «νούμερα», εννοώντας ότι στόχος μας δεν είναι απλώς ένας μεγάλος αριθμός μελών και συμμετοχών. Μια διαδικτυακή κοινότητα πρακτικής και μάθησης χωρίς δομημένες και χρονικά οριοθετημένες επιμορφωτικές δράσεις, όπως είναι το *socialpedagogy.gr*, μπορεί να μετρήσει την επιτυχία της μέσα από την ανατροφοδότηση και τον αναστοχασμό των μελών σχετικά με το αν και πώς βιώνουν την αλληλεπίδραση και την αλληλοϋποστήριξη, αλλά και όσον αφορά την αποτελεσματικότητα των πρακτικών και του υλικού που προτείνονται στην κοινότητα.

Ωστόσο, προγραμματίζουμε να διερευνήσουμε άμεσα, σε ένα πρώτο επίπεδο ανταπόκρισης/αντίδρασης, το πώς θα αξιολογήσουν το *socialpedagogy.gr* ως προς τον σχεδιασμό, τον σκοπό, το περιεχόμενο και τη λειτουργικότητά του οι εκπαιδευτικοί που θα εγγραφούν ως μέλη του μέσα στους πρώτους 2 μήνες από την επίσημη λειτουργία του. Αντιλαμβανόμαστε ότι η ενδεχόμενη θετική στάση των συμμετεχόντων σε αυτό το στάδιο δε θα αποτελεί κατ' ανάγκη εγγύηση για την επίτευξη των στόχων της κοινότητας, ωστόσο τα αποτελέσματα της αξιολόγησης μπορούν να είναι πολύ βοηθητικά για την περαιτέρω ανάπτυξη και βελτίωση του *socialpedagogy.gr*.

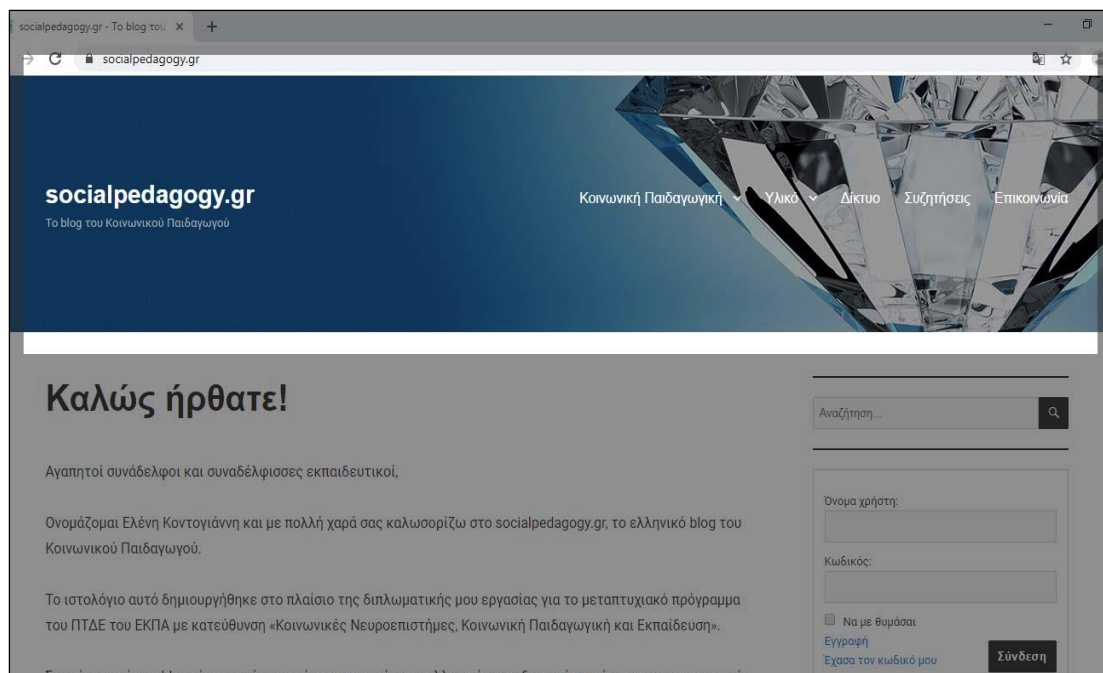
4.3. Ανάπτυξη του «socialpedagogy.gr»

Μετά τον σχεδιασμό προχωρήσαμε στην ανάπτυξη του *socialpedagogy.gr*, το οποίο δημιουργήσαμε μέσω της πλατφόρμας WordPress (<https://wordpress.com>) στις αρχές Απριλίου του τρέχοντος έτους. Προηγουμένως, είχαμε φροντίσει να κατοχυρώσουμε

το domain name «socialpedagogy.gr» μέσω της υπηρεσίας *Papaki* (<https://www.papaki.com/el>). Το ιστολόγιο δημοσιεύτηκε στο διαδίκτυο δοκιμαστικά στα μέσα Απριλίου στη διαδικτυακή διεύθυνση <https://www.socialpedagogy.gr> και για χρονικό διάστημα τριών μηνών πραγματοποιούσαμε εμπλουτισμό του περιεχομένου με υλικό και συνεχείς δοκιμές και βελτιώσεις των λειτουργιών του. Η συστηματική διάδοση και κοινοποίησή του με σκοπό την προσέλκυση χρηστών ξεκίνησε τον Αύγουστο του 2019, ωστόσο σε αυτή τη διαδικασία θα αναφερθούμε αναλυτικά σε άλλο κεφάλαιο.

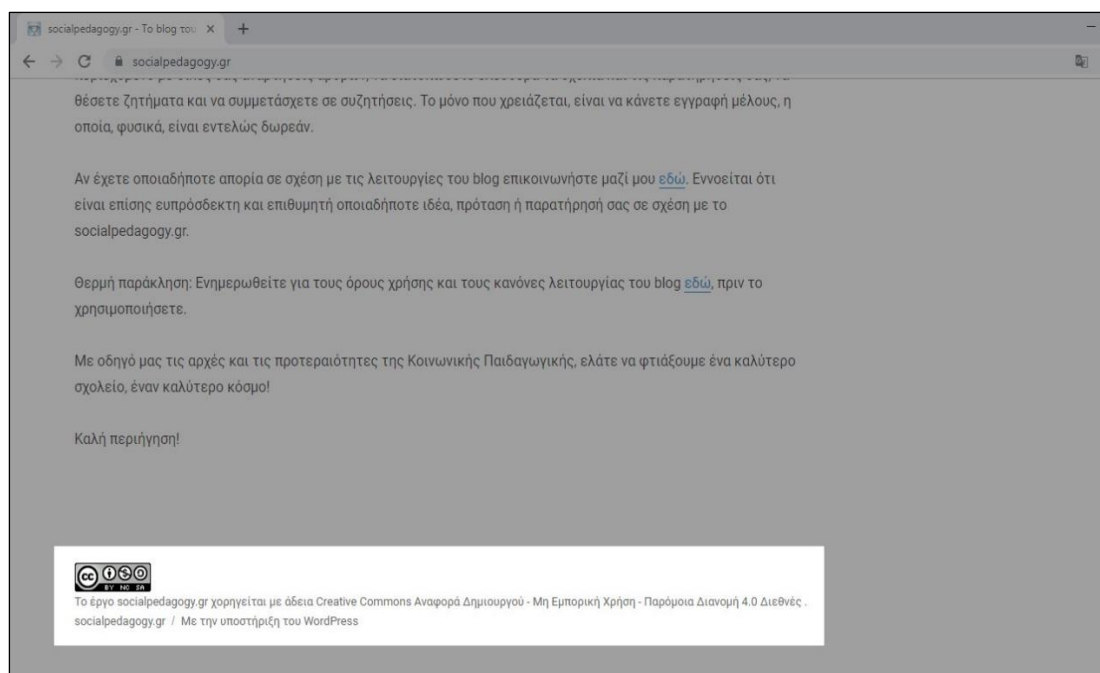
Για την κεφαλίδα του *socialpedagogy.gr*, που εμφανίζεται σε κάθε σελίδα και είναι το πρώτο πράγμα που αντικρίζει ο χρήστης όταν επισκέπτεται το ιστολόγιο, επιλέξαμε τη φωτογραφία ενός διαμαντιού (Σχήμα 5). Αυτό παραπέμπει στο «Διαμάντι» του οργανισμού *ThemPra*, το οποίο αποτελεί χαρακτηριστικό μοντέλο Κοινωνικής Παιδαγωγικής (<http://www.thempra.org.uk/social-pedagogy/key-concepts-in-social-pedagogy/thempras-diamond-model/>).

Κατά τους Eichsteller & Holthoff (2012), οι οποίοι εμπνεύστηκαν το μοντέλο, το διαμάντι συμβολίζει μια από τις πιο θεμελιώδεις αρχές της κοινωνικής παιδαγωγικής: όλοι οι άνθρωποι είμαστε «διαμάντια» και έχουμε το δικαίωμα να μας δίνεται η δυνατότητα να «λάμπουμε». Εδώ ακριβώς έρχεται να παρέμβει η Κοινωνική Παιδαγωγική και να συμβάλει στην πράξη, θέτοντας για τον κάθε άνθρωπο τέσσερις βασικούς στόχους που συνδέονται στενά μεταξύ τους: την ευημερία και την ευτυχία του, την ολιστική μάθηση, την παιδαγωγική σχέση και την ενδυνάμωσή του. Χρησιμοποιώντας την έρευνα, αλλά και θεωρίες και έννοιες από άλλες επιστήμες, το πεδίο της Κοινωνικής Παιδαγωγικής εξασφαλίζει μια ολιστική προοπτική προς την κατεύθυνση της υλοποίησης αυτών των στόχων, που είναι περισσότερο δυναμική και δημιουργική παρά μηχανιστική και αυτοματοποιημένη. (<http://www.thempra.org.uk/social-pedagogy/key-concepts-in-social-pedagogy/thempras-diamond-model/>).

Σχήμα 5. Η κεφαλίδα του *socialpedagogy.gr*.

Στο υποσέλιδο όλων των σελίδων τοποθετήσαμε σήμανση για την εφαρμογή των αδειών *Creative Commons 4.0* (Σχήμα 6), οι οποίες επιτρέπουν στους δημιουργούς να διανέμουν το έργο τους ελεύθερα στο κοινό. Οι εν λόγω άδειες ποικίλλουν και ο εκάστοτε δημιουργός έχει τη δυνατότητα να επιλέξει εκείνη που ανταποκρίνεται καλύτερα στις ανάγκες του (<https://creativecommons.ellak.gr>). Για τις ανάγκες και τον σκοπό του *socialpedagogy.gr* εμείς επιλέξαμε την έκδοση «Αναφορά Δημιουργού - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 4.0 (CC-BY-NC-SA)», η οποία επιτρέπει στους χρήστες να κάνουν διασκευές, να τροποποιούν και να δημιουργούν παράγωγα του περιεχομένου του ιστολογίου, χωρίς όμως να τα διαθέτουν για εμπορικούς σκοπούς και υπό την προϋπόθεση ότι πάντα θα κάνουν αναφορά στην πηγή και στον δημιουργό και θα αναδιαθέτουν το περιεχόμενο με τους ίδιους ακριβώς όρους (<https://creativecommons.org/use-remix/cc-licenses/#by-nc-sa>).

Σχήμα 6. Το υποσέλιδο του *socialpedagogy.gr*.

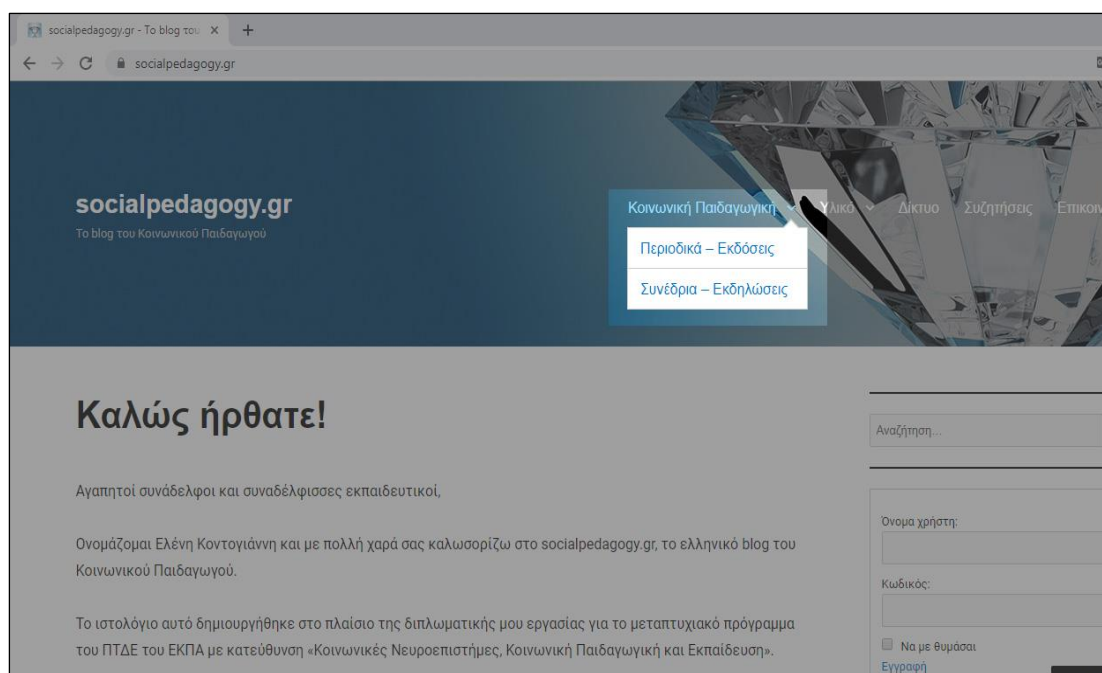
Στο κυρίως περιεχόμενο της αρχικής σελίδας προσθέσαμε κείμενο καλωσορίσματος, στο οποίο εξηγούμε τον σκοπό και τις λειτουργίες του ιστολογίου, καλώντας τους εκπαιδευτικούς που ενδιαφέρονται για τα κοινωνικοπαιδαγωγικά ζητήματα, να περιηγηθούν και, αν το επιθυμούν, να εγγραφούν και να συμμετέχουν στην κοινότητα με δημοσιεύσεις, σχόλια ή συμμετοχή σε συζητήσεις (Βλ. Παράρτημα 1).

Στο κύριο μενού του *socialpedagogy.gr* περιλάβαμε τις εξής κατηγορίες:

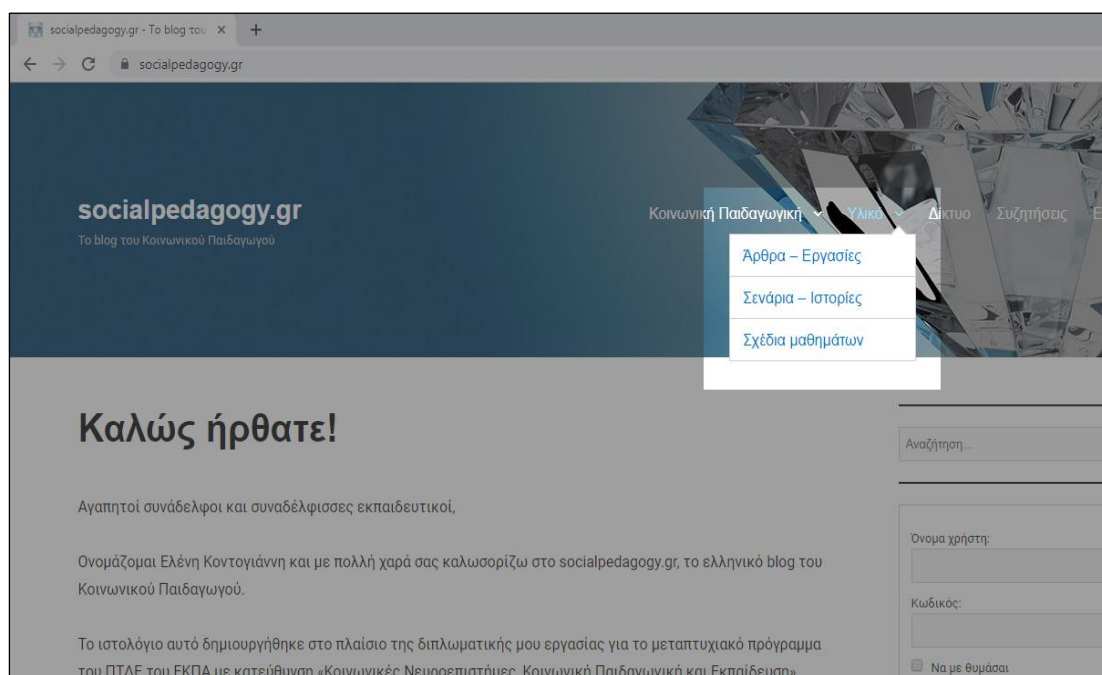
- **Κοινωνική Παιδαγωγική**: μέσω της κατηγορίας αυτής και των υποκατηγοριών της (Σχήμα 7) ο χρήστης μπορεί να βρει άρθρα μελών με γενικές πληροφορίες για την Κοινωνική Παιδαγωγική και ενημερώσεις για περιοδικά, εκδόσεις, συνέδρια και εκδηλώσεις που αφορούν το επιστημονικό πεδίο της.
- **Υλικό**: εδώ βρίσκεται συγκεντρωμένο όλο το εκπαιδευτικό υλικό που μπορούν να μοιραστούν μεταξύ τους τα μέλη του *socialpedagogy.gr*, είτε αυτό είναι πρωτότυπο είτε προέρχεται από άλλους ιστότοπους (σε μορφή υπερσυνδέσμων), το οποίο είναι καταναμημένο σε επιμέρους κατηγορίες (Σχήμα 8).
- **Δίκτυο**: στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται άρθρα με συνδέσμους και πληροφορίες για υπηρεσίες στις οποίες μπορεί να απευθυνθεί ο εκπαιδευτικός στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει ένα κοινωνικο-παιδαγωγικό πρόβλημα.
- **Συζητήσεις**: πρόκειται για χώρο συζητήσεων (forum), στον οποίο κάθε εγγεγραμμένο μέλος μπορεί να «ανοίξει» έναν διάλογο με άλλα μέλη για ένα

κοινωνικο-παιδαγωγικό θέμα ή να συμμετάσχει σε έναν προϋπάρχοντα διάλογο (Σχήμα 9).

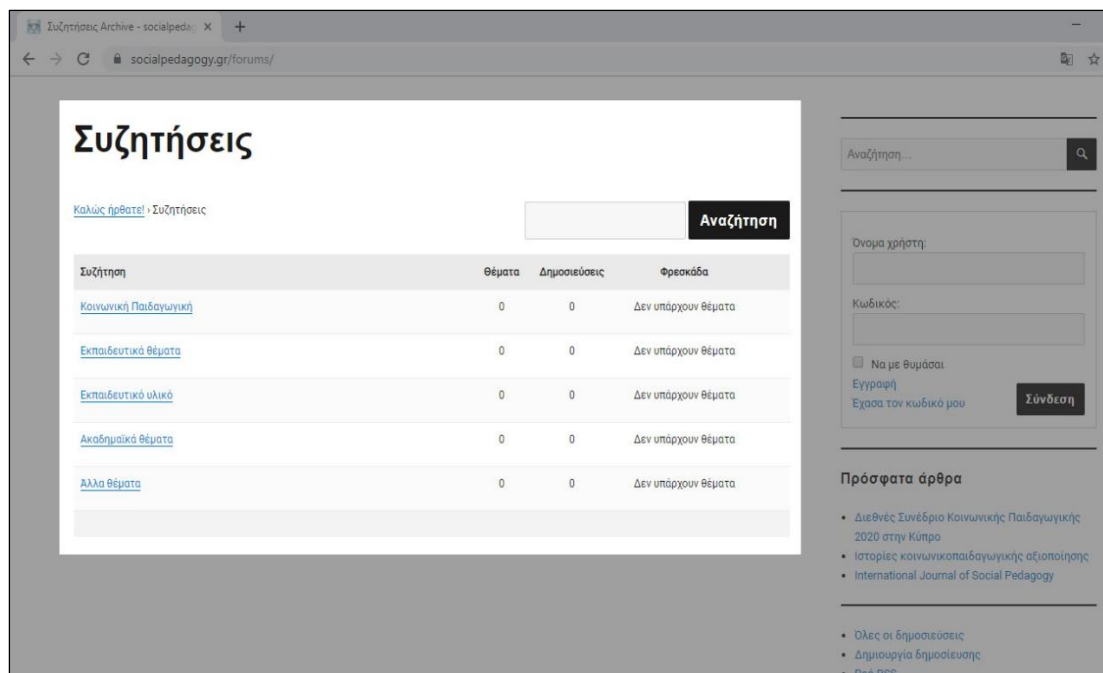
- **Επικοινωνία:** στη σελίδα αυτή παρέχονται τα στοιχεία επικοινωνίας της διαχειρίστριας, ώστε οι χρήστες να επικοινωνούν μαζί της για οποιαδήποτε πρόταση, παρατήρηση ή απορία σχετικά με το *socialpedagogy.gr* (Σχήμα 10).

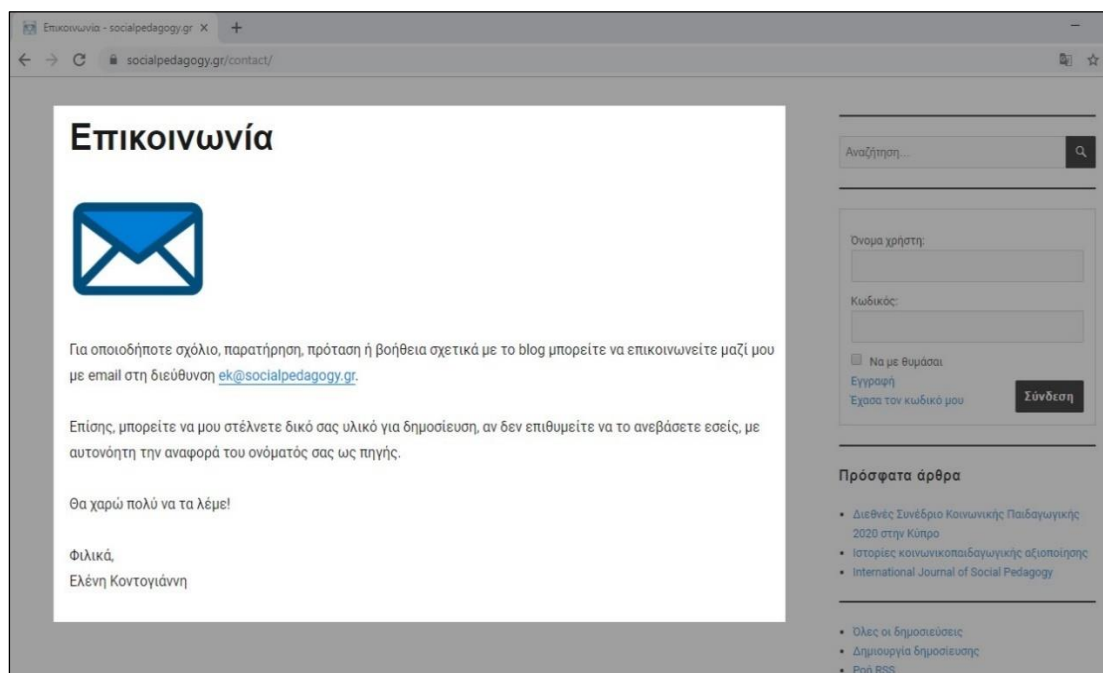
Σχήμα 7. Το υπομενού της κατηγορίας «Κοινωνική Παιδαγωγική» στο *socialpedagogy.gr*.

Σχήμα 8. Το υπομενού της κατηγορίας «Υλικό» στο *socialpedagogy.gr*.

Σχήμα 9. Η σελίδα της κατηγορίας «Συζητήσεις» στο socialpedagogy.gr.

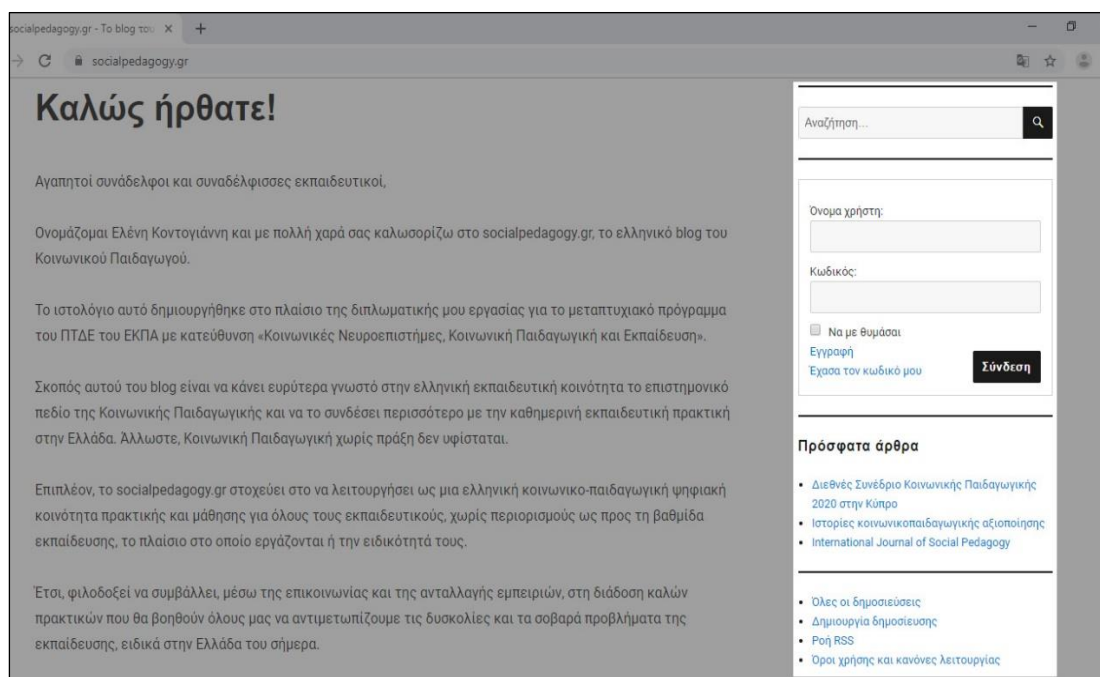

Σχήμα 10. Η σελίδα της κατηγορίας «Επικοινωνία» στο socialpedagogy.gr.

Στο πλευρικό μενού του socialpedagogy.gr, που βρίσκεται στα δεξιά, περιλάβαμε (Σχήμα 11):

- Μπάρα αναζήτησης για εύρεση περιεχομένου εντός του ιστολογίου.
- Φόρμα σύνδεσης και συνδέσμους για εγγραφή και ανάκτηση του κωδικού πρόσβασης (συνθηματικού) του χρήστη.

- Κατηγορία «Πρόσφατα άρθρα», η οποία παρουσιάζει τα άρθρα με χρονολογική σειρά δημοσίευσης, τοποθετώντας στην κορυφή το πιο πρόσφατο.
- Σύνδεσμο για την εμφάνιση όλων των άρθρων σε ένα σημείο και με χρονολογική σειρά δημοσίευσης.
- Σύνδεσμο για τη δημιουργία νέας δημοσίευσης από τα εγγεγραμμένα μέλη.
- Σύνδεσμο ροής RSS.
- Σύνδεσμο που παραπέμπει στη σελίδα που αναγράφει τους όρους χρήσης και τους κανόνες λειτουργίας του *socialpedagogy.gr* (Βλ. Παράρτημα 2).

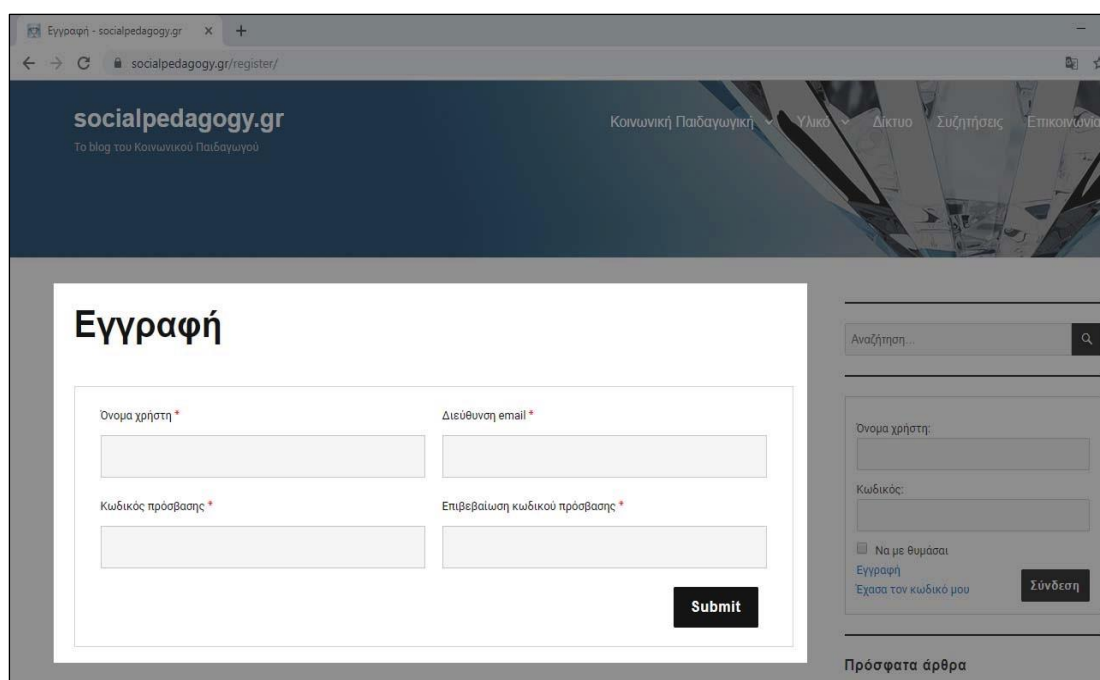

Σχήμα 11. Το πλευρικό μενού του *socialpedagogy.gr*.

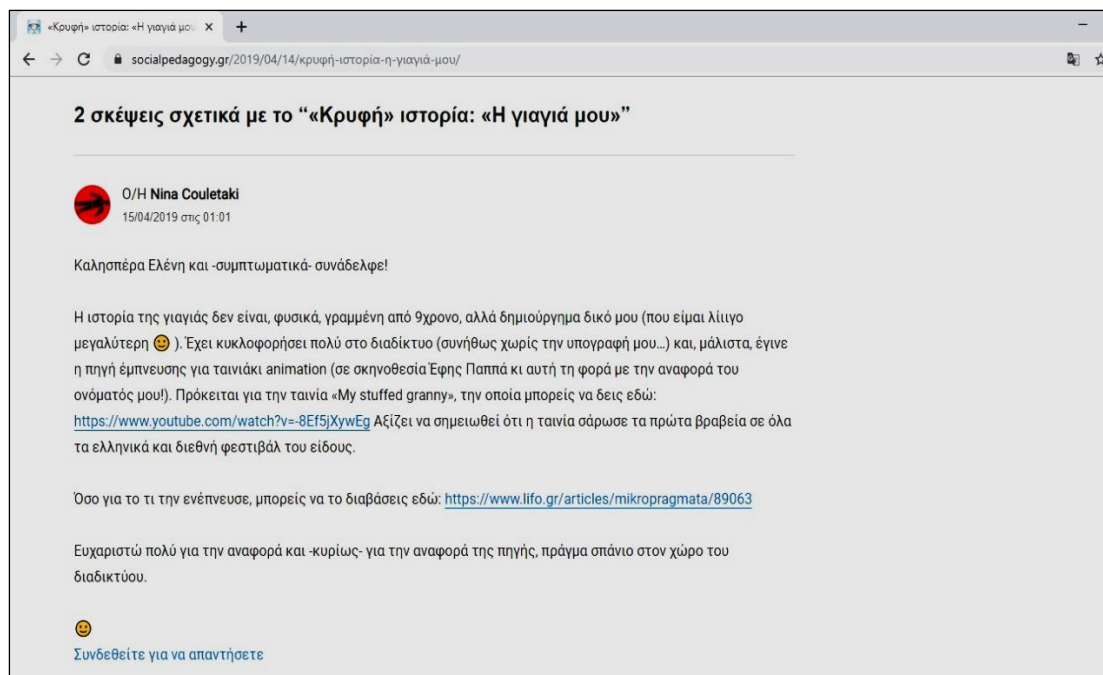
Η διαδικασία εγγραφής απαιτεί τον ορισμό ενός ονόματος χρήστη (username) και ενός ισχυρού κωδικού πρόσβασης, ώστε να διασφαλίζεται περισσότερο το προφίλ τους (Σχήμα 12). Παράλληλα, το υποψήφιο μέλος πρέπει να δηλώσει μια διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (email) στην οποία του αποστέλλεται αυτόματα από το σύστημα email επιβεβαίωσης της εγγραφής. Στη συνέχεια, ο χρήστης πρέπει να μεταβεί στο email του και να επιβεβαιώσει την εγγραφή του. Να σημειώσουμε εδώ ότι η διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που δηλώνεται από το μέλος είναι χρήσιμη και για τη λειτουργία ανάκτησης του κωδικού πρόσβασης (συνθηματικού), σε περίπτωση που τον χάσει, καθώς και για τη λήψη ειδοποιήσεων για ό,τι νεότερο υπάρχει στο *socialpedagogy.gr*.

Η δυνατότητα των μελών να αναρτούν τις δικές τους δημοσιεύσεις είναι μια λειτουργία την οποία θεωρήσαμε απαραίτητη να συμπεριλάβουμε στο ιστολόγιο, καθώς, όπως έχουμε προαναφέρει, στόχος μιας κοινότητας πρακτικής και μάθησης είναι όλα τα μέλη της να μπορούν ελεύθερα να μοιράζονται το υλικό και τις πρακτικές τους. Επιπλέον, ήδη από τον σχεδιασμό μας είχαμε καταστήσει σαφές ότι βασική επιδίωξή μας είναι η όσο το δυνατό μεγαλύτερη εμπλοκή και συμμετοχή των μελών στην περαιτέρω διαμόρφωση του *socialpedagogy.gr* και σταδιακά στη συν-διαχείρισή του.

Επίσης, να σημειώσουμε εδώ ότι κάτω από κάθε ανάρτηση δίνεται η δυνατότητα στα εγγεγραμμένα μέλη να διατυπώνουν τα σχόλια και τις παρατηρήσεις τους (Σχήμα 13), πράγμα που θεωρούμε ότι εξασφαλίζει τη διαδικασία της ανατροφοδότησης και διευκολύνει τον αναστοχασμό των εκπαιδευτικών σε σχέση με το υλικό και τις πρακτικές που μοιράζονται ή/και εφαρμόζουν.

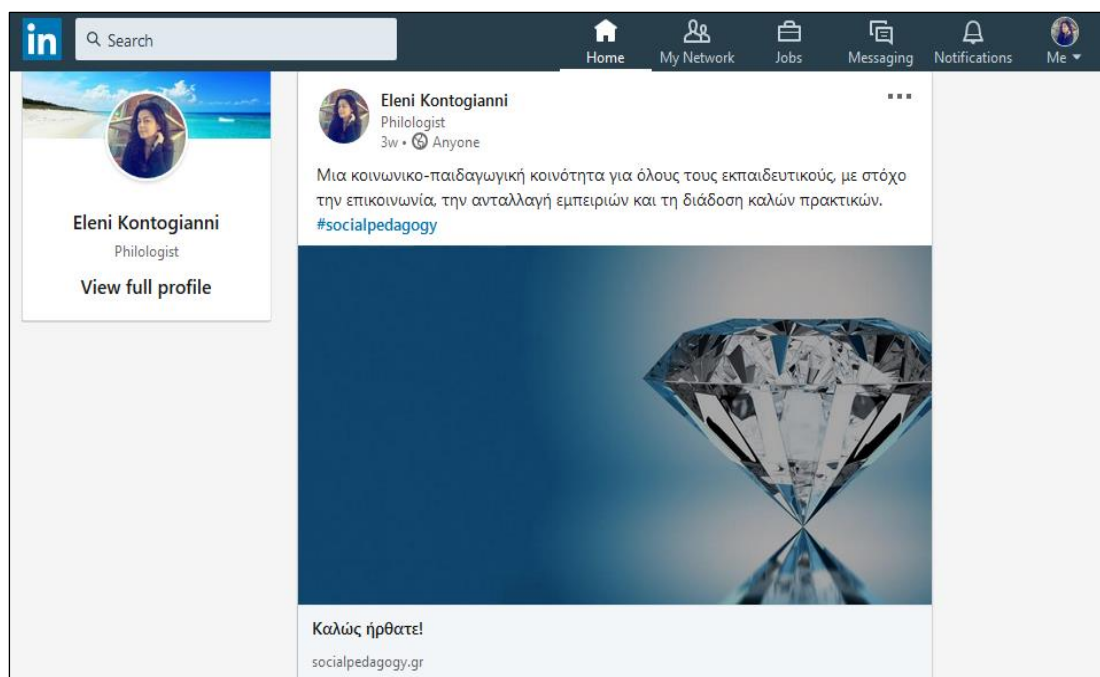
Σχήμα 12. Η φόρμα εγγραφής μέλους στο *socialpedagogy.gr*.

Σχήμα 13. Σχόλιο μέλους κάτω από ανάρτηση στο *socialpedagogy.gr*.

4.4. Διάδοση του «socialpedagogy.gr»

Η συστηματική διάδοση του ιστολογίου άρχισε ουσιαστικά από τα τέλη Αυγούστου του τρέχοντος έτους μέσω προφορικής διά ζώσης και τηλεφωνικής επικοινωνίας με συναδέλφους, φίλους και γνωστούς, με κοινοποιήσεις μέσω των προσωπικών μας λογαριασμών σε άλλα κοινωνικά δίκτυα, όπως το *Facebook* και το *LinkedIn* (Σχήμα 14), και με μηνύματα προς το δίκτυο των επαφών μας μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και των εφαρμογών *Viber* και *Messenger*. Από όλους ζητήσαμε να το κοινοποιήσουν με τη σειρά τους στα δικά τους δίκτυα. Επιπλέον, ήρθαμε σε επαφή με άλλους bloggers, των οποίων τα ιστολόγια ασχολούνται με εκπαιδευτικά θέματα, με στόχο να τους ενημερώσουμε για το *socialpedagogy.gr* και να τους ζητήσουμε συνεργασία και υποστήριξη. Συνολικά, σε διάστημα ενός μήνα, δηλαδή έως τα τέλη Σεπτεμβρίου 2019 απευθυνθήκαμε σε 45 διαφορετικά άτομα, ωστόσο οι αποδέκτες των κοινοποιήσεών μας στο *Facebook* και το *LinkedIn* αυξάνουν κατά πολύ αυτόν τον αριθμό.

Σχήμα 14. Κοινοποίηση του socialpedagogy.gr στο LinkedIn .

Η ανταπόκριση στο κάλεσμά μας ήταν στην πλειοψηφία της θετική. Τόσο προφορικά όσο και στις κοινοποιήσεις και στα γραπτά μηνύματα οι περισσότεροι/περισσότερες απάντησαν ή σχολίασαν θετικά:

- «Ενθουσιάστηκα!! Θα κάνω εγγραφή και θα σου ξαναγράψω!!» (Γ. Λ.)
- «Εριξα μια γρήγορη ματιά στο blog σου και φαίνεται εξαιρετικά ενδιαφέρον. Θα το προωθήσω και στους συναδέλφους και μακάρι να πάει πολύ καλά. Ό,τι θέλεις μη διστάσεις να μου ζητήσεις.» (Μ. Μ.)
- «Εξαιρετική δουλειά και ιδιαίτερα εύστοχα τα σχέδια μαθημάτων. Οι ιστορίες- παραμύθια, υλικό για διδασκαλία και ανατροφοδότηση! Μπράβο στη φρέσκια εκπαιδευτική ματιά!!» (Μ. Ρ.)
- «Ευχαριστούμε για την ενημέρωση και τη δημιουργική δουλειά σας!» (Α. Β.)
- «Αγαπητή, συγχαρητήρια για αυτή την πρωτοβουλία. Θα είναι σημαντικό να υποστηριχθεί από όλους μας και να έχει απόδοση. Καλή συνέχεια στο έργο σας.» (Μ. Κ.)
- «Θα χαρώ να γίνω μέλος και φυσικά να το προωθήσω και να σε βοηθήσω όσο μπορώ!!! Ό,τι χρειαστείς πες μου!!!» (Α. Π.)
- «Εννοείται πως θα το κάνω με την πρώτη ευκαιρία.» (Β. Κ.)

- «Το προώθησα σε 10 φίλες που πιστεύω ότι θα τους αρέσει. Εύχομαι να πάει καλά γιατί είναι πολύ ενδιαφέρον Ελένη μου. Κάποιες ήδη μου είπαν ότι έγιναν μέλη.» (Κ. Τ.)

Ωστόσο, υπήρξαν περιπτώσεις, οι οποίες, παρά τη θετική στάση τους, δήλωσαν αδυναμία να επισκεφτούν άμεσα το ιστολόγιο λόγω έλλειψης χρόνου:

- «Τώρα επείγει η προσαρμογή κι η οργάνωση για το σχολείο. Θα το δω το blog σου. Στο άμεσο μέλλον. Όχι τώρα τώρα και θα προσπαθήσω να ενημερώσω και κανέναν άλλον.» (Δ. Β.)
- «Θα το δω και θα το προωθήσω απλά αυτές τις μέρες μέχρι να τακτοποιήσω το σχολείο πνίγομαι. Αν δεν σου κάνει κόπο θύμισέ μου το ξανά μέσα στον Οκτώβριο.» (Λ. Ε.)

Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν έχουν εγγραφεί, τουλάχιστον μέχρι τη στιγμή που γράφουμε αυτές τις σειρές, αρκετοί από αυτούς που αρχικά εκδήλωσαν με ενθουσιασμό και βεβαιότητα αυτή την πρόθεση. Σε αυτούς συγκαταλέγονται και κάποιοι/κάποιες που μας εξέφρασαν τη δυσκολία τους να ορίσουν κωδικό πρόσβασης κατά την εγγραφή, και, παρόλο που τους παρείχαμε υποστήριξη, διαπιστώσαμε ότι τελικά δεν την ολοκλήρωσαν:

- «Καλημέρα! Ποιο συνθηματικό μου λέει; Ονοματεπώνυμο και ένα τετραψήφιο πήγα να βάλω και το βγάζει άκυρο...» (Σ. Μ.)
- «Βρήκα το μπλογκ...προσπαθώ να μπω...δεν δέχεται το συνθηματικό..» (Ρ. Λ.)

Δε γνωρίζουμε την έκταση της διάδοσης του ιστολογίου από άλλους, καθώς δεν ήταν πρακτικά εύκολο να την παρακολουθήσουμε, παρά μόνο στις περιπτώσεις κοινοποιήσεων από «φίλους» μας στο Facebook και το LinkedIn (Σχήμα 15).

Πάντως, έως σήμερα (μέσα Οκτωβρίου 2019) το ιστολόγιο αριθμεί 44 εγγεγραμμένα μέλη.

Σχήμα 15. Κοινοποίηση του *socialpedagogy.gr* από «φίλο» μας στο Facebook.

5. Η έρευνα για το «socialpedagogy.gr»

Όπως αναφέραμε και στον σχεδιασμό μας, ήταν πολύ σημαντικό για εμάς να λάβουμε άμεσα ανατροφοδότηση για το *socialpedagogy.gr* από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς που θα εγγράφονταν ως μέλη του. Ειδικά σε πρώτο στάδιο θεωρήσαμε ότι οι απόψεις και οι στάσεις τους είναι πολύ σημαντικές για τον δικό μας αναστοχασμό όσον αφορά αυτό που δημιουργήσαμε και τους στόχους που θέσαμε γι' αυτό.

Λαμβάνοντας υπόψη και το διαδεδομένο μοντέλο αξιολόγησης του Kirkpatrick (1994), σύμφωνα με το οποίο σε μία δραστηριότητα μάθησης προτείνονται τέσσερα επίπεδα αξιολόγησης (το επίπεδο της ανταπόκρισης/αντίδρασης, το επίπεδο της μάθησης, το επίπεδο της μεταφοράς/μεταβίβασης της γνώσης και το επίπεδο των αποτελεσμάτων), αποφασίσαμε να εκπονήσουμε έρευνα για το *socialpedagogy.gr*, όσον αφορά το επίπεδο της ανταπόκρισης/αντίδρασης, αμέσως μετά τη συμπλήρωση 2 μηνών από τη διάδοση και την «επίσημη» λειτουργία του ιστολογίου.

5.1. Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός της έρευνάς μας ήταν να μελετηθούν, μέσω απόψεων και στάσεων των εγγεγραμμένων ως μελών του εκπαιδευτικών, τόσο η δυνατότητα του ιστολογίου *socialpedagogy.gr* να λειτουργήσει αποτελεσματικά ως μια διαδικτυακή κοινωνικο-παιδαγωγική κοινότητα πρακτικής και μάθησης για εκπαιδευτικούς όσο και οι προοπτικές του για περαιτέρω ανάπτυξη και βελτίωση.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που, κατά την άποψή μας εξυπηρετούσαν τον παραπάνω σκοπό και αποτέλεσαν τον άξονά μας για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση της έρευνας ήταν τα εξής:

- 1^ο ερευνητικό ερώτημα

Διαθέτει το socialpedagogy.gr τα χαρακτηριστικά εκείνα που εξυπηρετούν τη λειτουργία του ως κοινωνικο-παιδαγωγικής διαδικτυακής κοινότητας πρακτικής και μάθησης για εκπαιδευτικούς σύμφωνα με τις απόψεις εκπαιδευτικών που είναι εγγεγραμμένα μέλη του;

Τα κριτήρια που ορίσαμε ως προς αυτό βασίστηκαν στη σχετική με τις διαδικτυακές κοινότητες πρακτικής και μάθησης βιβλιογραφία (βλ. Κεφάλαια 3 &

4) και αφορούσαν: την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών-μελών σε κοινωνικο-παιδαγωγικά ζητήματα, την ανταλλαγή απόψεων μεταξύ τους με σχόλια και συζητήσεις, την ανάρτηση και ανταλλαγή υλικού, την αλληλοϋποστήριξη στο έργο τους, την αξιολόγηση και τη βελτίωση των πρακτικών τους (διαδικασία αναστοχασμού) και τη δυνατότητά τους να παίρνουν πρωτοβουλίες ως προς τη διαχείριση και την οργάνωση του *socialpedagogy.gr*.

- 2^ο ερευνητικό ερώτημα

Για ποιον ή ποιους λόγους επέλεξαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα εκπαιδευτικοί να εγγραφούν στο socialpedagogy.gr; Ποιες είναι οι ανάγκες ή οι προσδοκίες τους σχετικά με αυτό;

Ως προς το ερώτημα αυτό διατυπώσαμε ερευνητικές υποθέσεις, βασισμένες και αυτές στην προαναφερόμενη βιβλιογραφία, σύμφωνα με τις οποίες οι εκπαιδευτικοί εγγράφηκαν στο *socialpedagogy.gr*:

- Για να παρακολουθούν το επιστημονικό πεδίο της Κοινωνικής Παιδαγωγικής.
- Για να επικοινωνούν και να αλληλεπιδρούν με άλλους εκπαιδευτικούς.
- Για να μοιραστούν πρακτικές και υλικό που έχουν δοκιμάσει και πέτυχαν.
- Για να επιμορφωθούν πάνω σε κοινωνικο-παιδαγωγικά ζητήματα.
- Για να λάβουν υποστήριξη στην επίλυση κοινωνικο-παιδαγωγικών προβλημάτων.
- Για να πάρουν ιδέες ώστε να δοκιμάσουν νέες κοινωνικο-παιδαγωγικές πρακτικές.

- 3^ο ερευνητικό ερώτημα

Πώς αξιολογούν το socialpedagogy.gr εκπαιδευτικοί που είναι εγγεγραμμένα μέλη του ως προς τον σχεδιασμό, τη λειτουργικότητα, τον σκοπό και το περιεχόμενό του; Ποιες βελτιώσεις και προσθήκες προτείνουν;

Τα σημεία που μας ενδιέφεραν και τέθηκαν προς αξιολόγηση από τους εκπαιδευτικούς-μέλη ήταν τα εξής: η ευκολία στην πλοήγηση και την εγγραφή, η καινοτομία/ πρωτοτυπία, ο κοινωνικο-παιδαγωγικός σκοπός, η χρησιμότητα του περιεχομένου, η επάρκειά του, η αξιοπιστία του, η κατηγοριοποίησή του, το αισθητικό αποτέλεσμα, αλλά και η συνολική αξιολόγηση του *socialpedagogy.gr*. Σημαντικό κριτήριο για εμάς ως προς την αξιολόγηση αποτέλεσε και η διερεύνηση

της στάσης των εκπαιδευτικών ως προς το αν θα πρότειναν το *socialpedagogy.gr* σε άλλους.

Επιπλέον, με βάση και τον δικό μας αναστοχασμό, ως δημιουργών του ιστολογίου, διατυπώσαμε και εδώ ερευνητικές υποθέσεις, σύμφωνα με τις οποίες το *socialpedagogy.gr* χρειάζεται τις εξής βελτιώσεις και προσθήκες:

- Να υποστηρίζεται από έναν επίσημο φορέα εκπαίδευσης.
- Να προστεθούν σε αυτό video με οδηγίες χρήσης.
- Τα μέλη να έχουν περισσότερες αρμοδιότητες στη διαχείριση.
- Το υλικό να περιλαμβάνει περισσότερες κατηγορίες.
- Να δημιουργηθεί σελίδα «*socialpedagogy.gr*» στο Facebook.

5.2. Σχεδιασμός και μεθοδολογία

Για τη διερεύνηση των παραπάνω ερωτημάτων και υποθέσεων επιλέξαμε ως σχέδιο έρευνας την *περιγραφική δειγματοληπτική έρευνα*, την οποία δανειστήκαμε από το πεδίο της «έρευνας αγοράς» και η οποία ενδείκνυται για την καταγραφή απόψεων και στάσεων ενός δείγματος απέναντι σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ή θέματα (Κυριαζή, 2011).

Ως εργαλείο συλλογής των δεδομένων της έρευνάς μας αποφασίσαμε να χρησιμοποιήσουμε και να κατασκευάσουμε ερωτηματολόγιο (βλ. Παράρτημα 3), στο οποίο εντάξαμε, με τη μορφή ερωτήσεων, δύο διαφορετικούς τύπους κλιμάκων μέτρησης μεταβλητών (Σιώμοκος & Βασιλικοπούλου, 2005):

- *Ordinal*, δηλαδή μεταβλητές που αντιπροσωπεύουν μια ιεραρχημένη λίστα στην κωδικοποίηση, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται και μεταβλητές *interval*, όπου τα διαστήματα μεταξύ των κατατάξεων είναι ίσα (Σχήμα 16).
- *Nominal*, δηλαδή μεταβλητές των οποίων οι τιμές αναφέρονται σε ονόματα, κατηγορίες, χαρακτηριστικά, κ.ά., χωρίς να υπάρχει σε αυτές κάποιο είδος ιεράρχησης ή ταξινόμησης κατά την κωδικοποίηση (Σχήμα 17).

6. Η σχέση σας με τη χρήση του διαδικτύου και των ΤΠΕ: *
Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

☐ Πολύ καλή

☐ Αρκετά καλή

☐ Καλή

☐ Μέτρια

☐ Κακή

Σχήμα 16. Κλίμακα μέτρησης τύπου «interval».

12. Τι θα προτείνατε να αλλάξει στο socialpedagogy.gr; (επιλέξτε όσα πεδία θέλετε) *
Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

☐ Τίποτα, όλα είναι εντάξει.

☐ Να υποστηρίζεται από έναν επίσημο φορέα εκπαίδευσης.

☐ Να προστεθούν video με οδηγίες χρήσης.

☐ Τα μέλη να έχουν περισσότερες αρμοδιότητες στη διαχείριση.

☐ Το υλικό να περιλαμβάνει περισσότερες κατηγορίες.

☐ Να δημιουργηθεί σελίδα του "socialpedagogy.gr" στο Facebook.

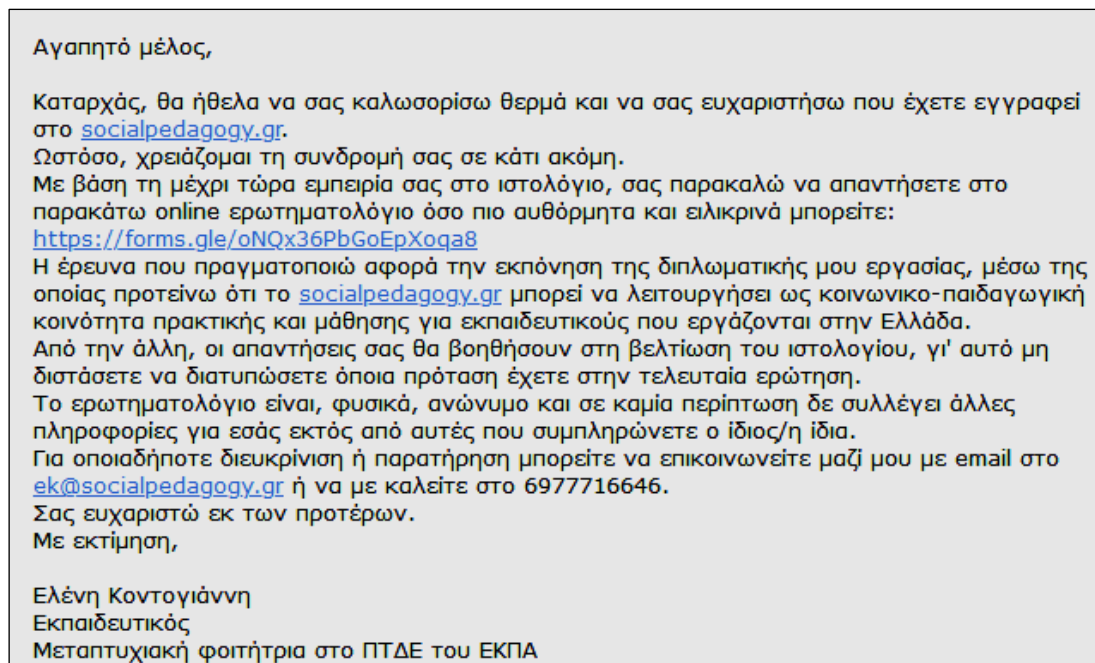
☐ Άλλο: _____

Σχήμα 17. Κλίμακα μέτρησης τύπου «nominal».

Το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε 4 ενότητες ερωτήσεων, χωρίς ωστόσο αυτό να αναγράφεται εμφανώς σε αυτό, και κατασκευάστηκε μέσω των *Φορμών Google* (*Google Forms*), οι οποίες είναι μια δωρεάν και εύκολη διαδικτυακή εφαρμογή για τη συλλογή πληροφοριών μέσω online ερευνών και εντύπων. Οι απαντήσεις αποστέλλονται απευθείας σε ένα υπολογιστικό φύλλο, το οποίο έχει ρυθμιστεί για εύκολη ανάλυση και αποθηκεύεται αυτόματα στο *Google Drive* (χώρο αποθήκευσης) του χρήστη. Μοναδική προϋπόθεση είναι να διαθέτει ο χρήστης έναν λογαριασμό *Google* (Mallette & Barone, 2013).

5.3. Διεξαγωγή

Όπως προαναφέρθηκε, είχαμε ορίσει ως πληθυσμό της έρευνάς μας τους εκπαιδευτικούς που θα είχαν εγγραφεί στο ιστολόγιο ως μέλη μέχρι τη στιγμή της διεξαγωγής της. Έτσι, το online ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε στα 44 εγγεγραμμένα μέλη του *socialpedagogy.gr* στις 20 Οκτωβρίου του 2019 μέσω email. Το μήνυμα περιλάμβανε ενημερωτικό κείμενο με όλες τις απαραίτητες λεπτομέρειες (Σχήμα 18) και η αποστολή του επαναλήφθηκε μετά την παρέλευση 10 ημερών, ως υπενθύμιση. Τελικά, το ερωτηματολόγιο απαντήθηκε από 33 άτομα, που αποτέλεσαν και το συνολικό δείγμα μας.

Σχήμα 18. Ενημερωτικό κείμενο κατά τη διανομή του ερωτηματολογίου μέσω email.

5.4. Επεξεργασία και έλεγχος δεδομένων

Για την επεξεργασία και την ανάλυση των δεδομένων μας χρησιμοποιήσαμε δύο εργαλεία, το εργαλείο *IBM SPSS²⁶ Statistics 24* και τα υπολογιστικά φύλλα των *Φορμών Google*, μέσω των οποίων κατασκευάσαμε και διανεμίσαμε το ερωτηματολόγιο, όπως προαναφέραμε.

²⁶ Statistical Package for the Social Sciences

Το SPSS χρησιμοποιήθηκε για τον στατιστικό έλεγχο της αξιοπιστίας των δεδομένων μας. Με γνώμονα τη λειτουργία «Reliability Statistics» του εργαλείου και με βάση τις απαντήσεις που λάβαμε από 17 ερωτήσεις του ερωτηματολογίου (*Η εκπαίδευσή σας/ Η σχέση σας με τη χρήση του διαδικτύου και των ΤΠΕ/ Συμφωνείτε ότι στο socialpedagogy.gr οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να επιμορφώνονται σε κοινωνικο-παιδαγωγικά ζητήματα;/ Να ανταλλάσσουν απόψεις με σχόλια και συζητήσεις;/ Να αναρτούν και να ανταλλάσσουν υλικό;/ Να αλληλοϋποστηρίζονται στο έργο τους;/ Να βελτιώνουν τις πρακτικές τους;/ Να παίρνουν πρωτοβουλίες ως προς τη διαχείριση και την οργάνωση του socialpedagogy.gr;/ Πώς θα αξιολογούσατε το socialpedagogy.gr ως προς την ευκολία στην πλοήγηση;/ Ως προς την ευκολία στην εγγραφή;/ Ως προς την καινοτομία/πρωτοτυπία;/ Ως προς τον κοινωνικο-παιδαγωγικό σκοπό;/ Ως προς τη χρησιμότητα του περιεχομένου;/ Ως προς την επάρκεια του περιεχομένου;/ Ως προς αξιοπιστία του περιεχομένου;/ Ως προς την κατηγοριοποίηση του περιεχομένου;/ Ως προς το αισθητικό αποτέλεσμα;)* ο δείκτης *Cronbach's Alpha* βρέθηκε με τιμή 0,832 (Πίνακας 1), πράγμα που δηλώνει ότι η εσωτερική συνοχή των δεδομένων μας βρίσκεται πάνω από την τιμή 0,7 και μπορούν να χαρακτηριστούν ως αρκετά αξιόπιστα (Σιώμκος & Βασιλικοπούλου, 2005).

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of items
,832	17

Πίνακας 1. Συντελεστής *Cronbach's Alpha* με βάση το ερωτηματολόγιο της έρευνας για το *socialpedagogy.gr*.

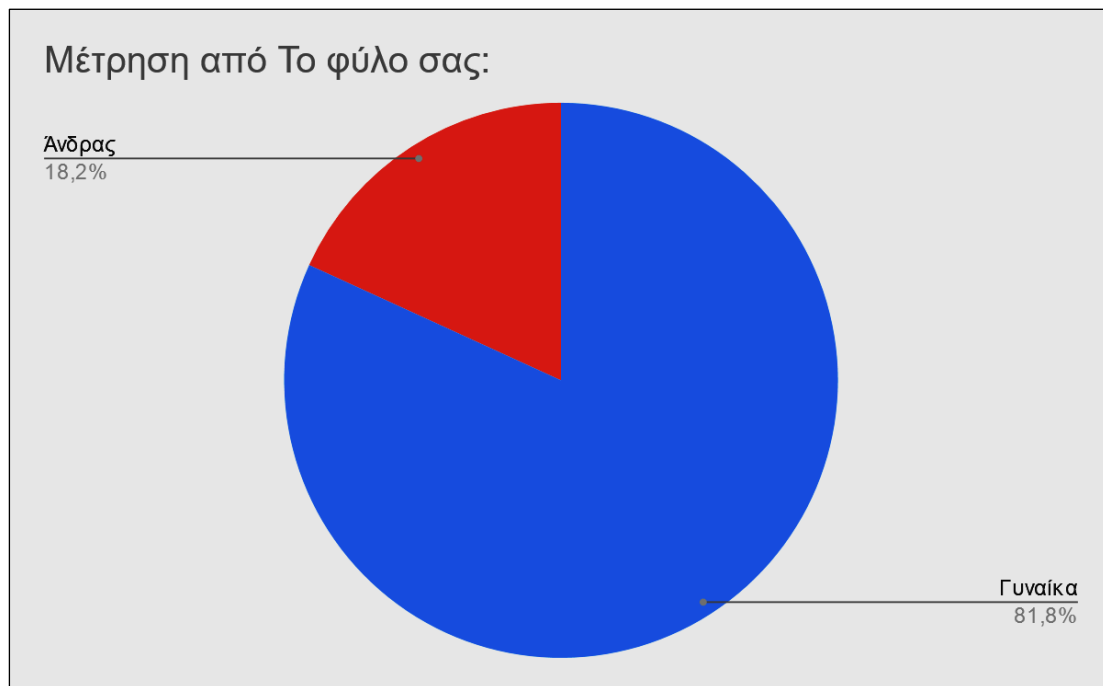
Μέσω των υπολογιστικών φύλλων των *Φορμών Google* προχωρήσαμε στην ανάλυση των δεδομένων που λάβαμε από τις απαντήσεις των ερωτώμενων, την οποία θα παρουσιάσουμε στη συνέχεια.

5.5. Αποτελέσματα

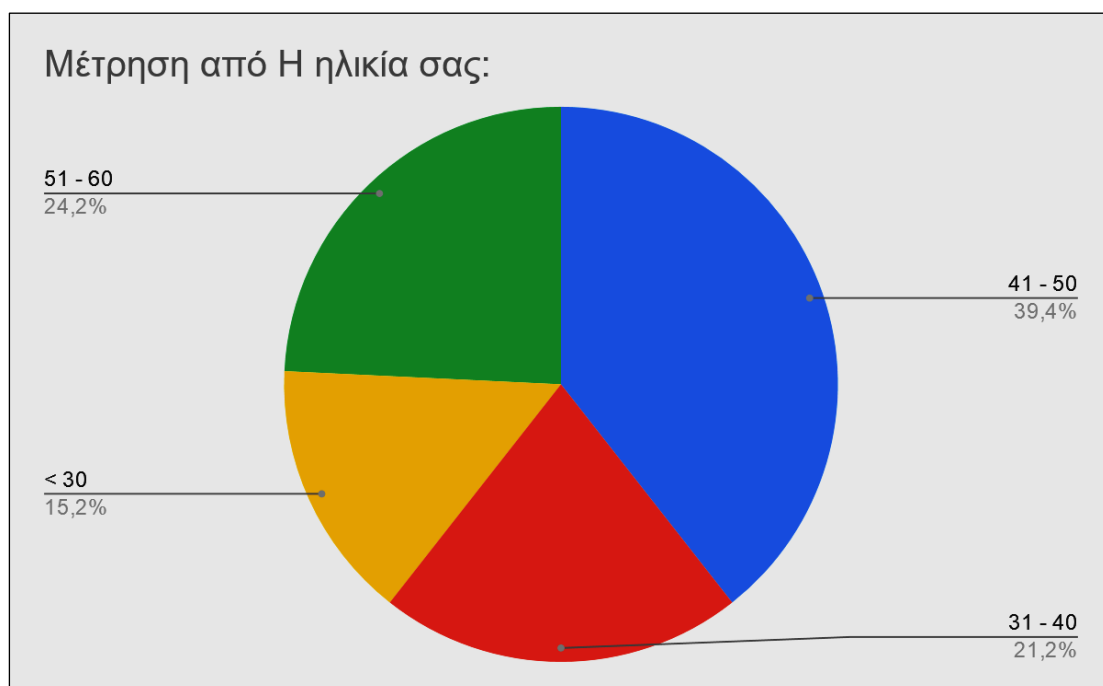
1^η ενότητα ερωτηματολογίου:

Από την πρώτη ενότητα του ερωτηματολογίου συλλέχθηκαν από τους ερωτώμενους κάποια δημογραφικά τους στοιχεία και άλλες πληροφορίες, που αφορούν το επάγγελμα, το μορφωτικό τους επίπεδο και τη σχέση τους με το διαδίκτυο και τις ΤΠΕ.

Από το σύνολο των 33 συμμετεχόντων στην έρευνα οι 27 ήταν γυναίκες (81,8%) και οι 6 (18,2%) άνδρες (Σχήμα 19). Σε ποσοστό 39,4% (13 άτομα) η ηλικία τους ήταν από 41 έως 50 έτη, το 24,2% (8 άτομα) από 51 έως 60, το 21,2% (7 άτομα) από 31 έως 40, ενώ το 15,2% (5 άτομα) ήταν κάτω από 30 έτη (Σχήμα 20).

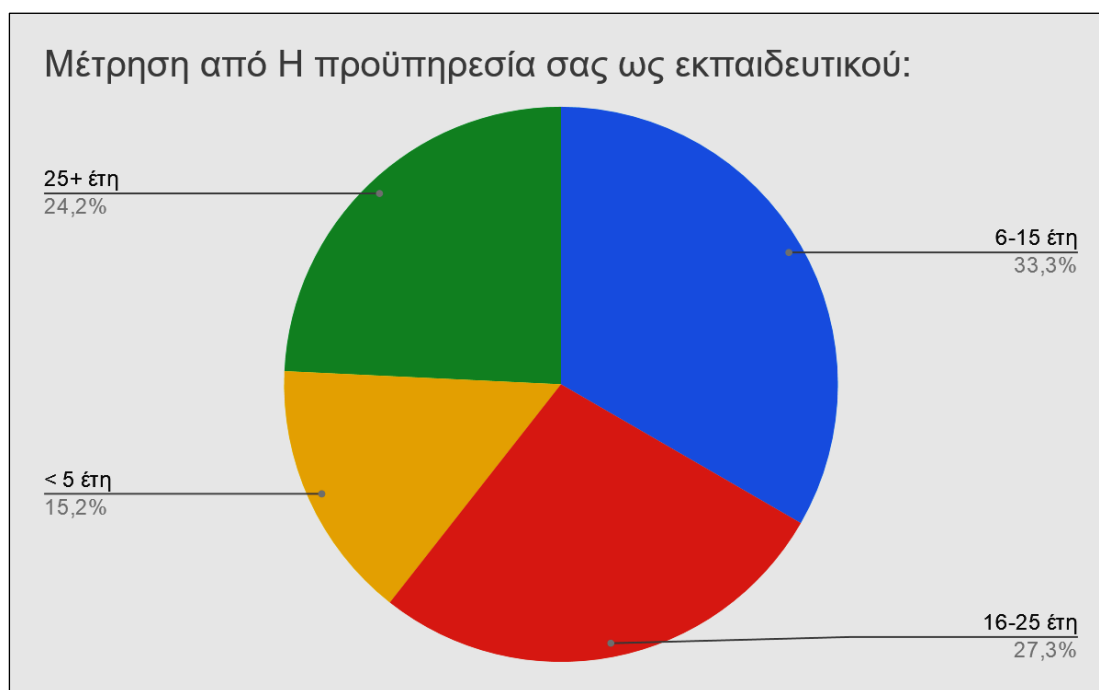

Σχήμα 19. Η κατανομή του δείγματος ως προς το φύλο.

Σχήμα 20. Η κατανομή του δείγματος ως προς την ηλικία.

Στο Σχήμα 21 παρατηρούμε ότι το 33,3% (11 άτομα) των ερωτώμενων απάντησε ότι η προϋπηρεσία τους ως εκπαιδευτικών είναι από 6 έως 15 έτη, το 27,3% (9 άτομα) από 16 έως 25 έτη, το 24,2% (8 άτομα) πάνω από 25 έτη, ενώ το 15,2% (5 άτομα) κάτω από 5 έτη.

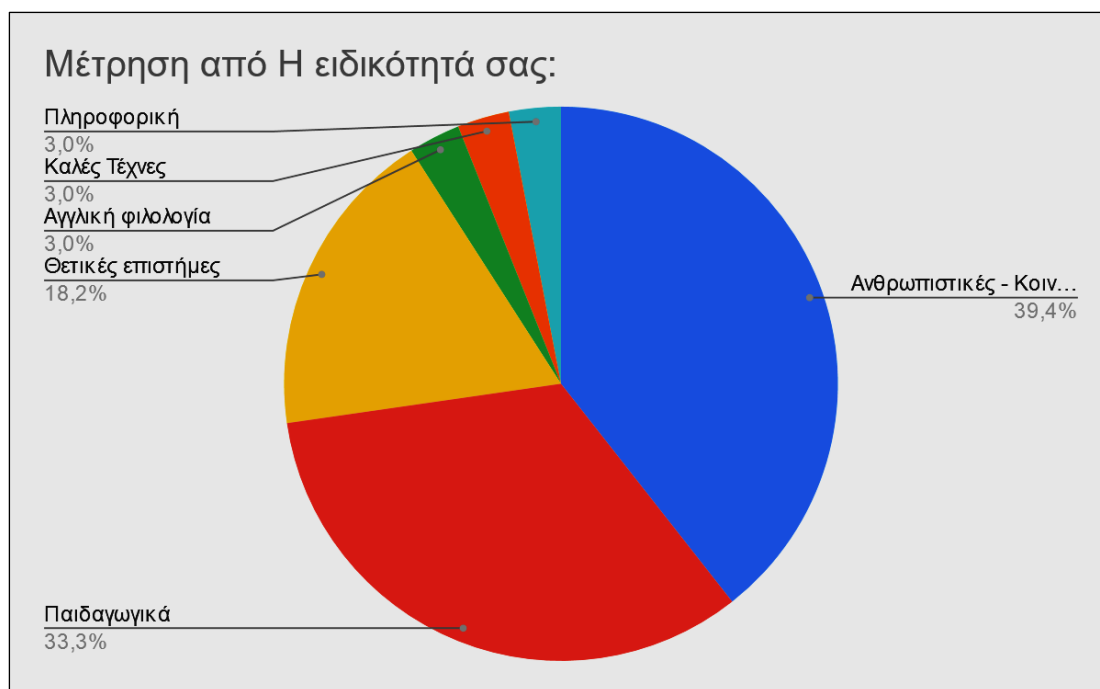

Σχήμα 21. Η κατανομή του δείγματος ως προς την εκπαιδευτική προϋπηρεσία.

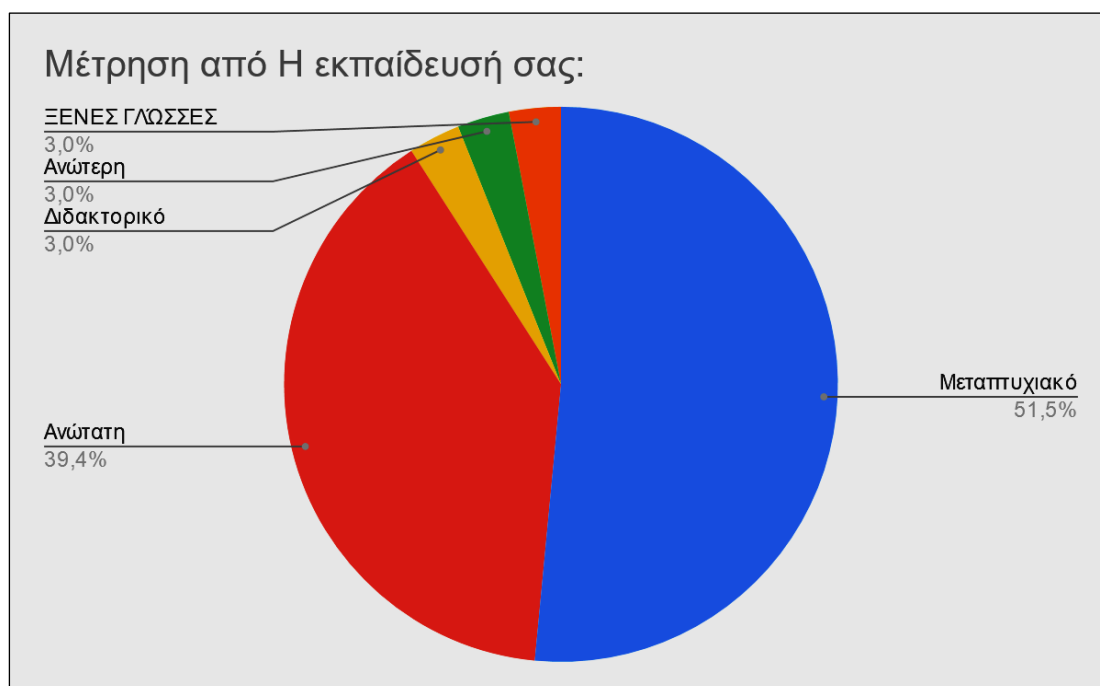
Ως προς την ειδικότητά τους απάντησαν ότι ανήκουν στις ανθρωπιστικές - κοινωνικές επιστήμες κατά 39,4% (13 άτομα), στα παιδαγωγικά κατά 33,3% (11 άτομα), στις θετικές επιστήμες κατά 18,2% (6 άτομα), ενώ το υπόλοιπο 9% σε άλλες ειδικότητες (Σχήμα 22).

Στην ερώτηση για τη βαθμίδα εκπαίδευσης την οποία έχουν ολοκληρώσει οι ερωτώμενοι απάντησαν σε ποσοστό 51,5% (17 άτομα) ότι έχουν ολοκληρώσει μεταπτυχιακή εκπαίδευση, το 39,4% (13 άτομα) ανώτατη εκπαίδευση, ενώ το υπόλοιπο 9% (3 άτομα) άλλες βαθμίδες (Σχήμα 23).

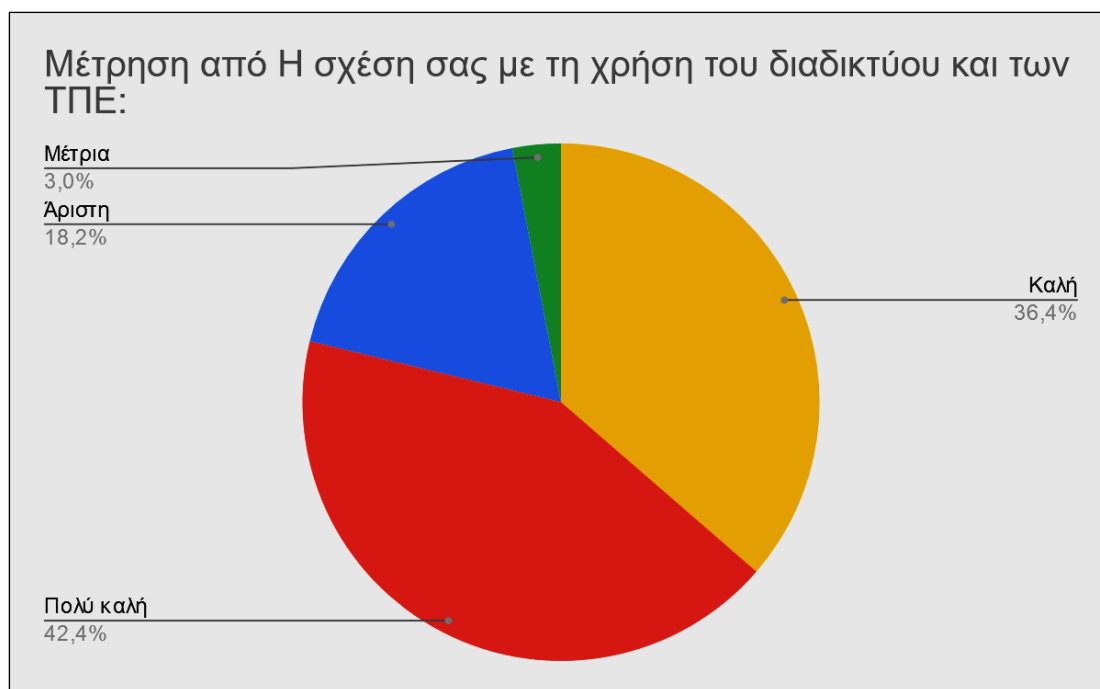
Ως προς τη σχέση τους με τη χρήση του διαδικτύου και των ΤΠΕ 6 από αυτούς/ αυτές (18,2%) δήλωσαν ότι έχουν άριστη σχέση, ενώ 14 (42,4%) δήλωσαν πολύ καλή σχέση, 12 (36,4%) καλή σχέση και 1 (3%) μέτρια σχέση (Σχήμα 24).

Σχήμα 22. Η κατανομή του δείγματος ως προς την ειδικότητα.

Σχήμα 23. Η κατανομή του δείγματος ως προς το εκπαιδευτικό τους επίπεδο.

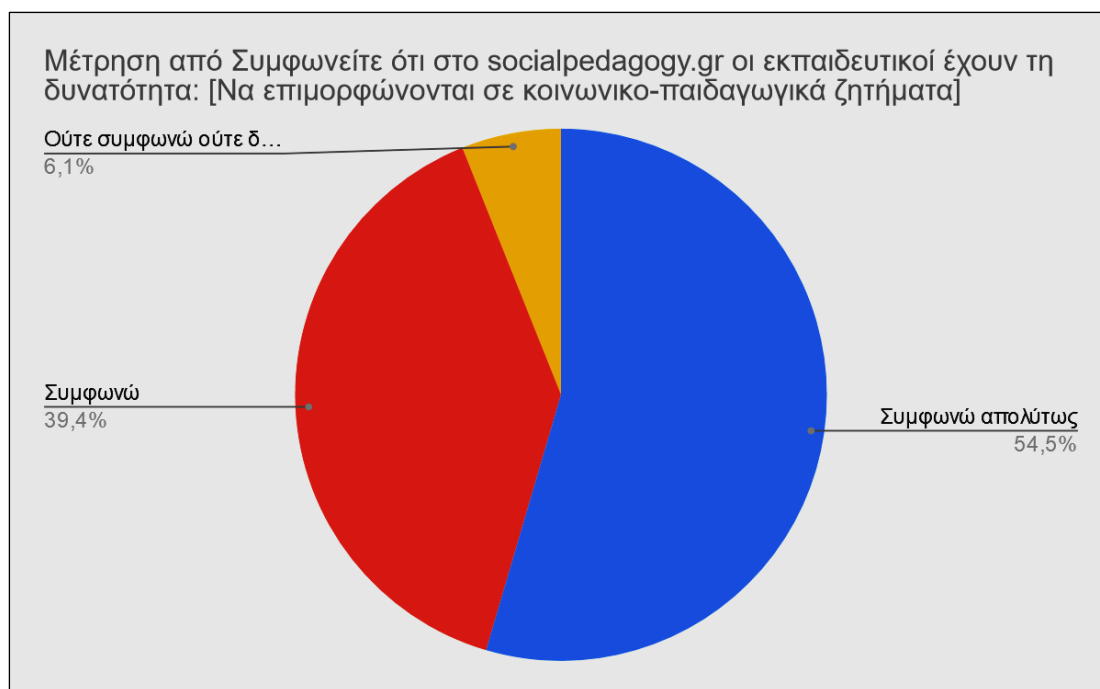
Σχήμα 24. Η κατανομή του δείγματος ως προς τη σχέση τους με τη χρήση του διαδικτύου και των ΤΠΕ.

2^η ενότητα ερωτηματολογίου:

Από τη δεύτερη ενότητα καταγράφηκαν απόψεις των ερωτώμενων μελών του *socialpedagogy.gr* σχετικά με το αν διαθέτει τα χαρακτηριστικά που εξυπηρετούν τη λειτουργία του ως κοινωνικο-παιδαγωγικής κοινότητας πρακτικής και μάθησης, με βάση τα συγκεκριμένα κριτήρια που είχαμε θέσει.

Στο Σχήμα 25 παρατηρούμε ότι το 93,9% (31 άτομα) των ερωτώμενων συμφώνησαν, και μάλιστα με το 54,5% (18 άτομα) να συμφωνεί απολύτως, ότι στο *socialpedagogy.gr* οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να επιμορφώνονται σε κοινωνικο-παιδαγωγικά ζητήματα. Το 6,1% (2 άτομα) ούτε συμφώνησαν ούτε διαφώνησαν.

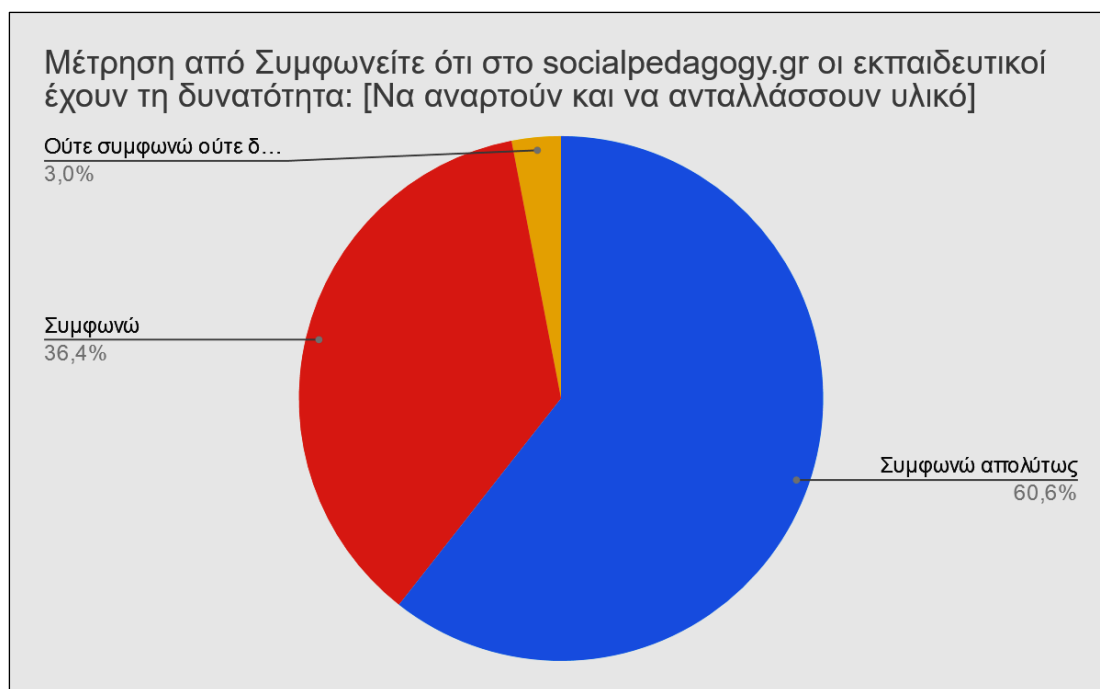
Το 97% (32 άτομα) των ερωτώμενων συμφώνησαν, με το 60,6% (20 άτομα) να συμφωνεί απολύτως, ότι στο *socialpedagogy.gr* οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να ανταλλάσσουν απόψεις με σχόλια και συζητήσεις. Το 3% (1 άτομο) ούτε συμφώνησε ούτε διαφώνησε (Σχήμα 26). Η ίδια ακριβώς κατανομή εμφανίστηκε στις απαντήσεις τους και στην ερώτηση για το αν οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να αναρτούν και να ανταλλάσσουν υλικό στο *socialpedagogy.gr* (Σχήμα 27).

Σχήμα 25. Η κατανομή των απόψεων του δείγματος ως προς τη δυνατότητα των εκπαιδευτικών να επιμορφώνονται σε κοινωνικο-παιδαγωγικά ζητήματα στο *socialpedagogy.gr*.

Σχήμα 26. Η κατανομή των απόψεων του δείγματος ως προς τη δυνατότητα των εκπαιδευτικών να ανταλλάσσουν απόψεις με σχόλια και συζητήσεις στο *socialpedagogy.gr*.

Σχήμα 27. Η κατανομή των απόψεων του δείγματος ως προς τη δυνατότητα των εκπαιδευτικών να αναρτούν και να ανταλλάσσουν υλικό στο *socialpedagogy.gr*.

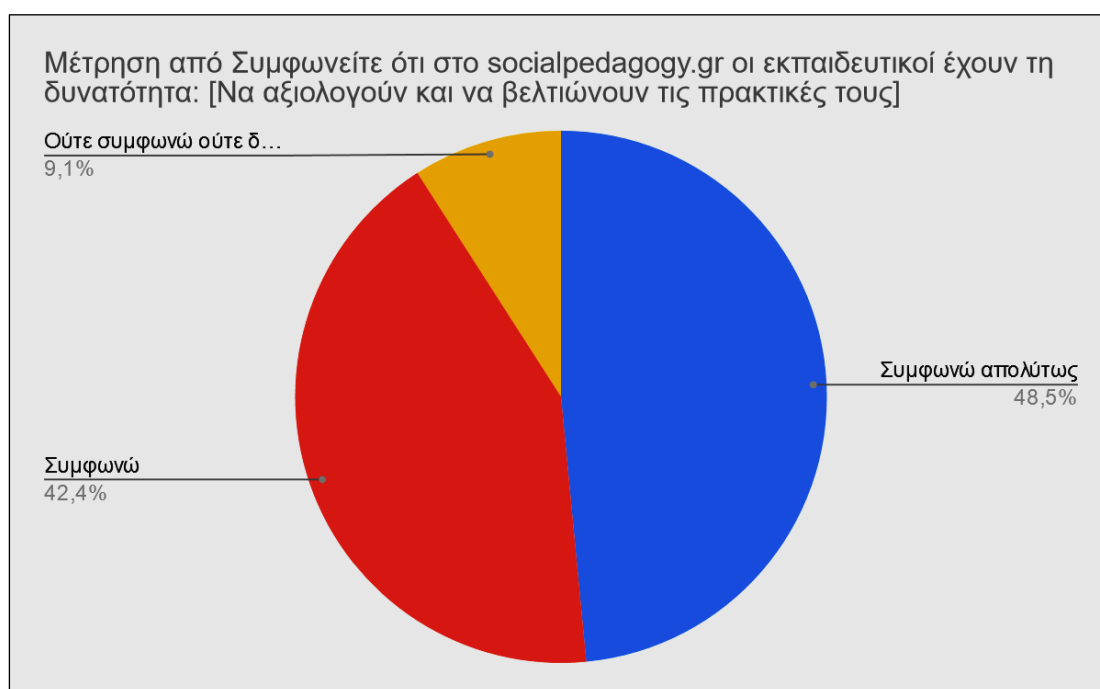
Στο Σχήμα 28 εμφανίζεται και πάλι το 97% (32 άτομα) των ερωτώμενων να απαντά θετικά στην ερώτηση για το αν στο *socialpedagogy.gr* οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να αλληλοϋποστηρίζονται στο έργο τους, ωστόσο με διαφορετική κατανομή: το 57,6% (19 άτομα) συμφώνησε απολύτως, το 39,4% (13 άτομα) συμφώνησε και το 3% (1 άτομο) ούτε συμφώνησε ούτε διαφώνησε.

Στην ερώτηση για το αν οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα στο *socialpedagogy.gr* να αξιολογούν και να βελτιώνουν τις πρακτικές τους παρατηρούμε ότι το 90,9% (16 άτομα) των ερωτώμενων συμφώνησαν, και μάλιστα με το 48,5% (14 άτομα) να συμφωνεί απολύτως. Ωστόσο, το 9,1% (3 άτομα) ούτε συμφώνησαν ούτε διαφώνησαν (Σχήμα 29).

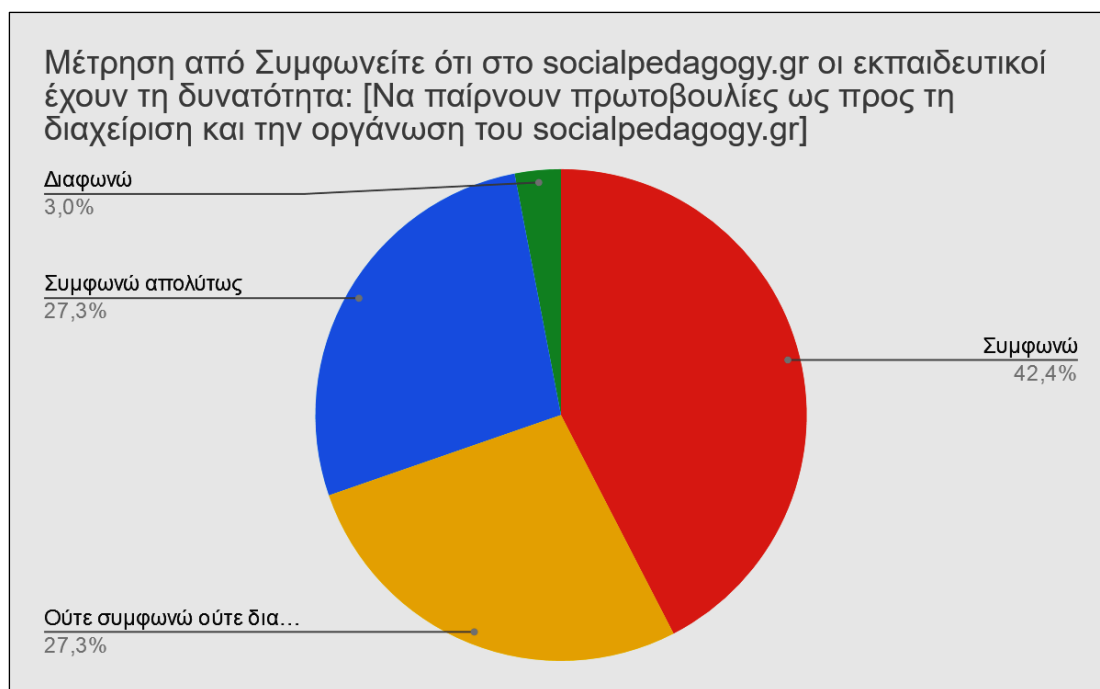
Σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με την κατανομή των απόψεων στις προηγούμενες ερωτήσεις αυτής της ενότητας παρατηρούμε στην ερώτηση για το αν οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα στο *socialpedagogy.gr* να παίρνουν πρωτοβουλίες ως προς τη διαχείριση και την οργάνωσή του. Και εδώ το μεγαλύτερο ποσοστό (67,9%) απαντά θετικά, με το 42,4% (14 άτομα) να συμφωνεί και το 27,3% (9 άτομα) να συμφωνεί απολύτως. Ωστόσο, 9 άτομα (27,3%) ούτε συμφώνησαν ούτε διαφώνησαν και 1 άτομο (3%) διαφώνησε (Σχήμα 30).

Σχήμα 28. Η κατανομή των απόψεων του δείγματος ως προς τη δυνατότητα των εκπαιδευτικών να αλληλοϋποστηρίζονται στο έργο τους στο *socialpedagogy.gr*.

Σχήμα 29. Η κατανομή των απόψεων του δείγματος ως προς τη δυνατότητα των εκπαιδευτικών να αξιολογούν και να βελτιώνουν τις πρακτικές τους στο *socialpedagogy.gr*.

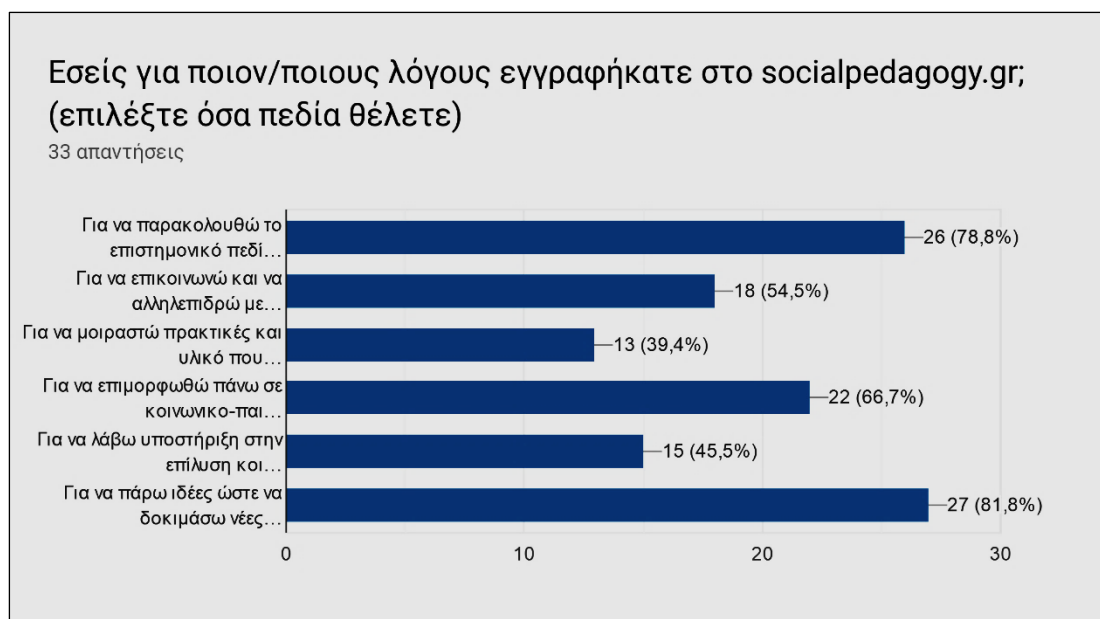

Σχήμα 30. Η κατανομή των απόψεων του δείγματος ως προς τη δυνατότητα των εκπαιδευτικών να παίρνουν πρωτοβουλίες ως προς τη διαχείριση και την οργάνωση του socialpedagogy.gr.

3^η ενότητα ερωτηματολογίου:

Με την ερώτηση της τρίτης ενότητας είχαμε στόχο να διερευνήσουμε τις στάσεις των μελών ως προς τον λόγο ή τους λόγους εγγραφής τους στο socialpedagogy.gr. Σε αυτήν οι ερωτώμενοι είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν όσες από τις 6 έτοιμες διατυπώσεις τους αντιπροσώπευαν, αλλά να δηλώσουν και επιπλέον λόγο ή λόγους μέσω της επιλογής «Άλλο».

Το υψηλότερο σκορ έλαβε η απάντηση «Για να πάρω ιδέες ώστε να δοκιμάσω νέες κοινωνικο-παιδαγωγικές πρακτικές» με 27 άτομα (81,8%) να την επιλέγουν. Αμέσως μετά ακολούθησε η απάντηση «Για να παρακολουθώ το επιστημονικό πεδίο της Κοινωνικής Παιδαγωγικής» από 26 άτομα (78,8%) και με 66,7% (22 άτομα) η δήλωση «Για να επιμορφωθώ πάνω σε κοινωνικο-παιδαγωγικά ζητήματα». Από 18 άτομα (54,5%) επιλέχθηκε η διατύπωση «Για να επικοινωνώ και να αλληλεπιδρώ με άλλους εκπαιδευτικούς», από 15 άτομα (45,5%) η απάντηση «Για να λάβω υποστήριξη στην επίλυση κοινωνικο-παιδαγωγικών προβλημάτων» και από 13 άτομα (39,4%) η δήλωση «Για να μοιραστώ πρακτικές και υλικό που έχω δοκιμάσει και πέτυχαν» (Σχήμα 31). Να σημειώσουμε εδώ ότι κανένας από τους συμμετέχοντες δε συμπλήρωσε κάποιον επιπλέον λόγο εγγραφής μέσω της επιλογής «Άλλο».

Σχήμα 31. Οι συχνότητες των απαντήσεων του δείγματος ως προς τον/τους λόγους εγγραφής τους στο *socialpedagogy.gr*.

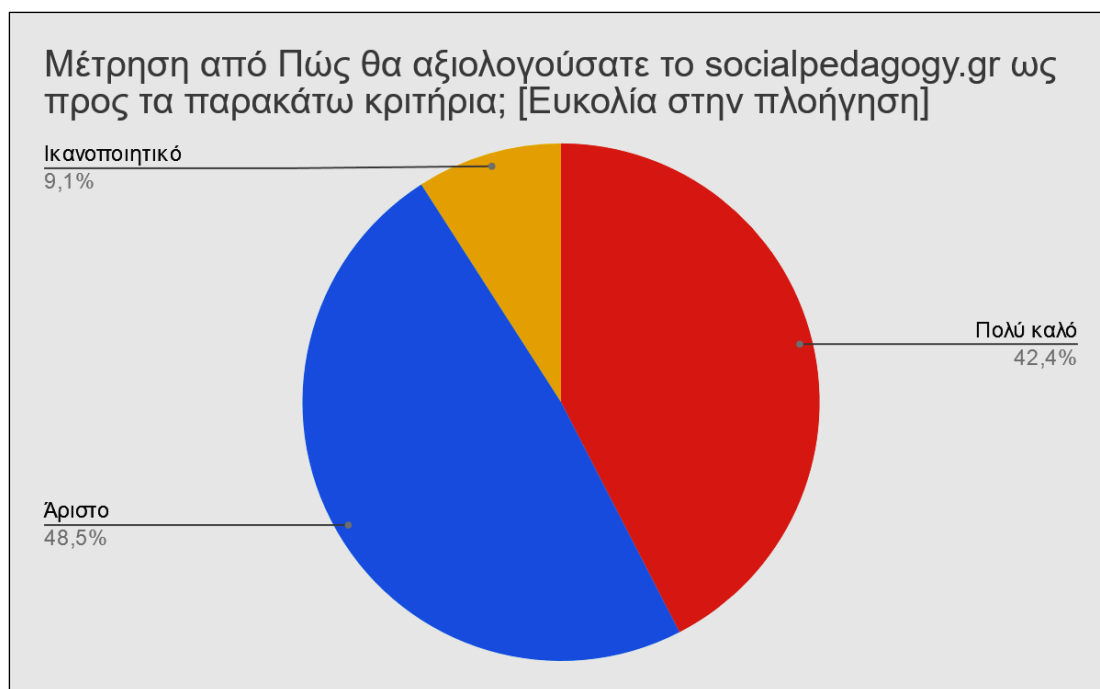
4^η ενότητα ερωτηματολογίου

Στην τελευταία αυτή ενότητα του ερωτηματολογίου συλλέξαμε από τους συμμετέχοντες δεδομένα που αφορούσαν την αξιολόγηση της λειτουργικότητας και του περιεχομένου του *socialpedagogy.gr* ως διαδικτυακού εργαλείου, με βάση τα συγκεκριμένα κριτήρια που είχαμε θέσει, συμπεριλαμβανομένων και των προτάσεών τους για βελτιώσεις και προσθήκες.

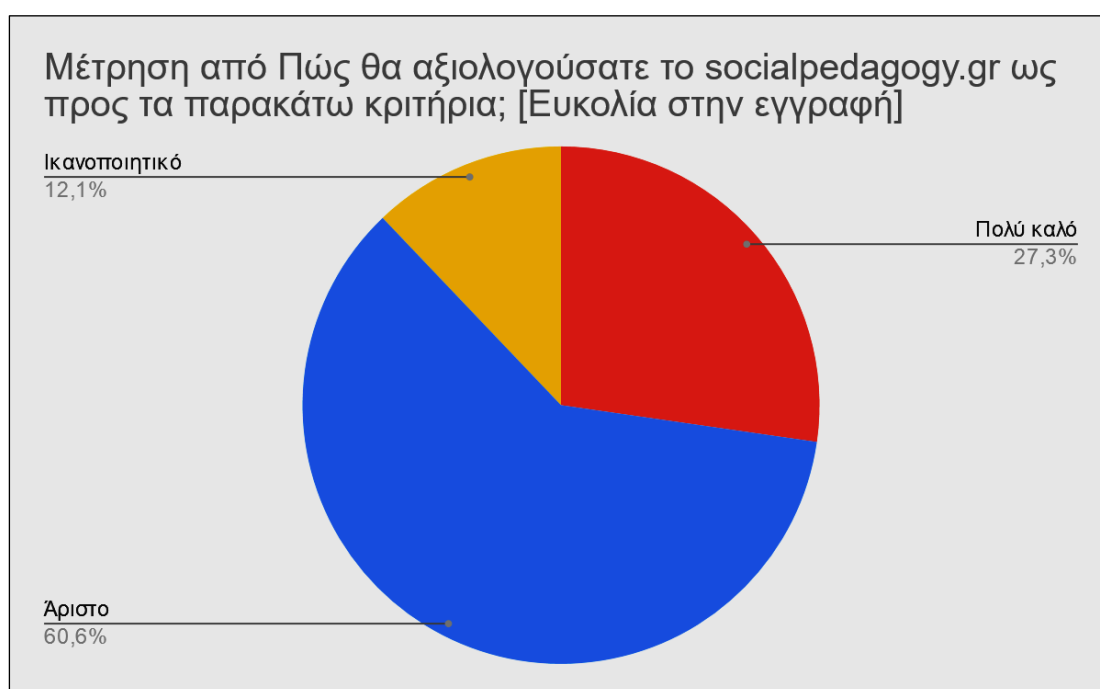
Στην ερώτηση για το πώς τα μέλη του αξιολογούν το *socialpedagogy.gr* ως προς την ευκολία στην πλοήγηση το 48,5% (16 άτομα) το χαρακτήρισαν «άριστο», το 42,4% (14 άτομα) «πολύ καλό» και το 9,1% (3 άτομα) «ικανοποιητικό» (Σχήμα 32).

Όσον αφορά το πώς αξιολογούν το *socialpedagogy.gr* ως προς την ευκολία στην εγγραφή 20 άτομα (60,6%) το χαρακτήρισαν «άριστο», 9 άτομα (27,3%) «πολύ καλό» και 4 άτομα (12,1%) «ικανοποιητικό» (Σχήμα 33).

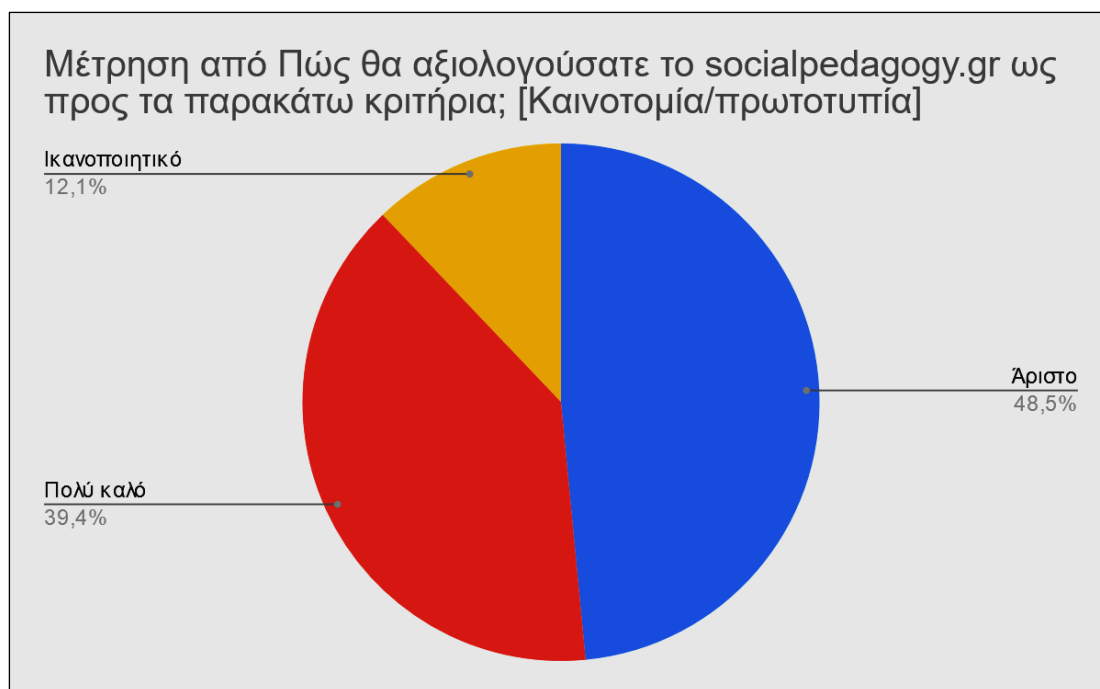
Στην ερώτηση για το πώς αξιολογούν το *socialpedagogy.gr* ως προς την καινοτομία/ πρωτοτυπία του (Σχήμα 34) ως «άριστο» το χαρακτήρισαν το 48,5% (16 άτομα) των ερωτώμενων, ως «πολύ καλό» το 39,4% (13 άτομα) και ως «ικανοποιητικό» το 12,1% (4 άτομα).

Σχήμα 32. Η κατανομή των απαντήσεων του δείγματος ως προς την ευκολία πλοήγησης στο socialpedagogy.gr.

Σχήμα 33. Η κατανομή των απαντήσεων του δείγματος ως προς την ευκολία εγγραφής στο socialpedagogy.gr.

Σχήμα 34. Η κατανομή των απαντήσεων του δείγματος ως προς την καινοτομία / πρωτοτυπία στο socialpedagogy.gr.

Στο ερώτημα για το πώς αξιολογούν το socialpedagogy.gr ως προς τον κοινωνικο-παιδαγωγικό σκοπό του το 51,5% (17 άτομα) το χαρακτήρισαν «πολύ καλό», το 39,4% (13 άτομα) «άριστο», το 6,1% (2 άτομα) «ικανοποιητικό», ενώ καταγράφηκε και 1 απάντηση «ΔΞ/ΔΑ» (Σχήμα 35).

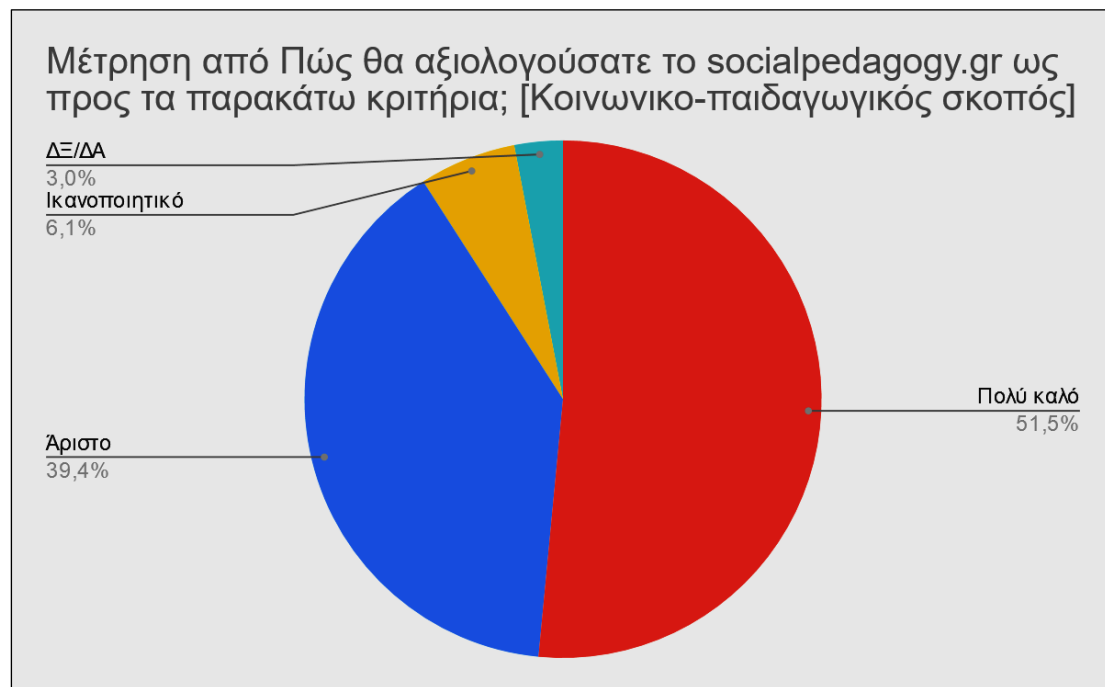
Όσον αφορά το πώς αξιολογούν το socialpedagogy.gr ως προς τη χρησιμότητα του περιεχομένου του το 60,6% (20 άτομα) των συμμετεχόντων το χαρακτήρισαν «πολύ καλό», το 27,3% (9 άτομα) «άριστο», το 9,1% (3 άτομα) «ικανοποιητικό», ενώ καταγράφηκε και 1 απάντηση «ΔΞ/ΔΑ» (Σχήμα 36).

Στην ερώτηση για το πώς αξιολογούν οι ερωτώμενοι το socialpedagogy.gr ως προς την επάρκεια του περιεχομένου του (Σχήμα 37) ως «πολύ καλό» το χαρακτήρισαν το 45,5% (15 άτομα), ως «ικανοποιητικό» το 36,4% (12 άτομα), ως «άριστο» το 15,2% (5 άτομα) και ως «μέτριο» το 3% (1 άτομο).

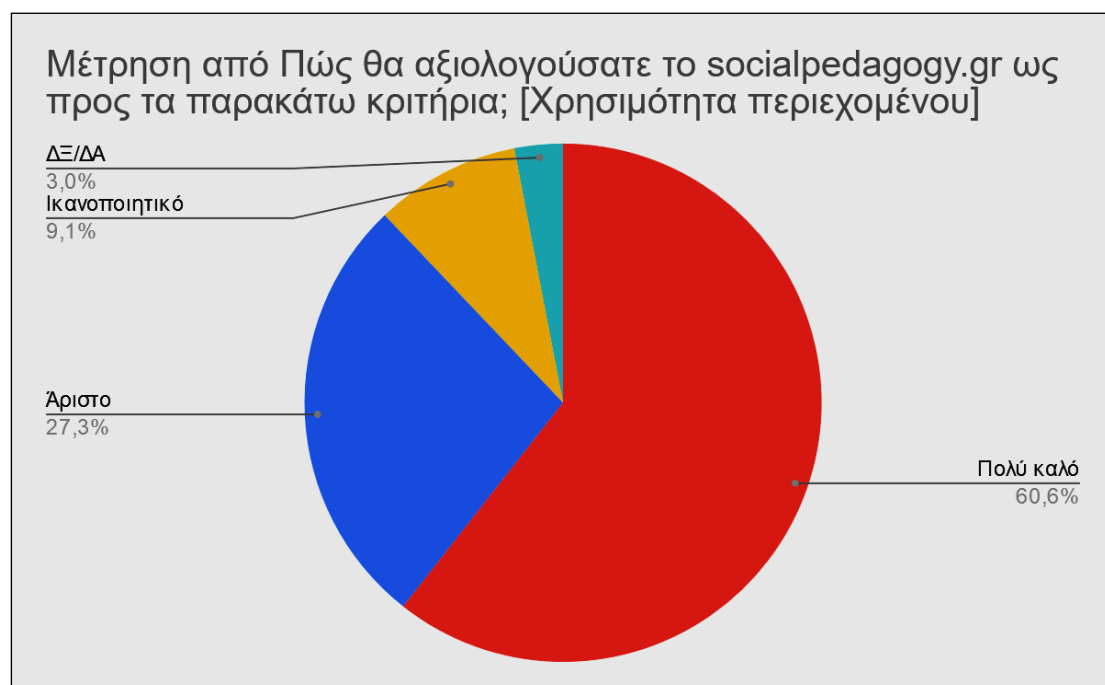
Στο ερώτημα για το πώς αξιολογούν το socialpedagogy.gr ως προς την αξιοπιστία του περιεχομένου του το 39,4% (13 άτομα) το χαρακτήρισαν «πολύ καλό», το 36,4% (12 άτομα) «άριστο» και το 24,2% (8 άτομα) «ικανοποιητικό» (Σχήμα 38).

Όσον αφορά το πώς αξιολογούν το socialpedagogy.gr ως προς την κατηγοριοποίηση του περιεχομένου του το 72,7% (24 άτομα) των συμμετεχόντων το χαρακτήρισαν

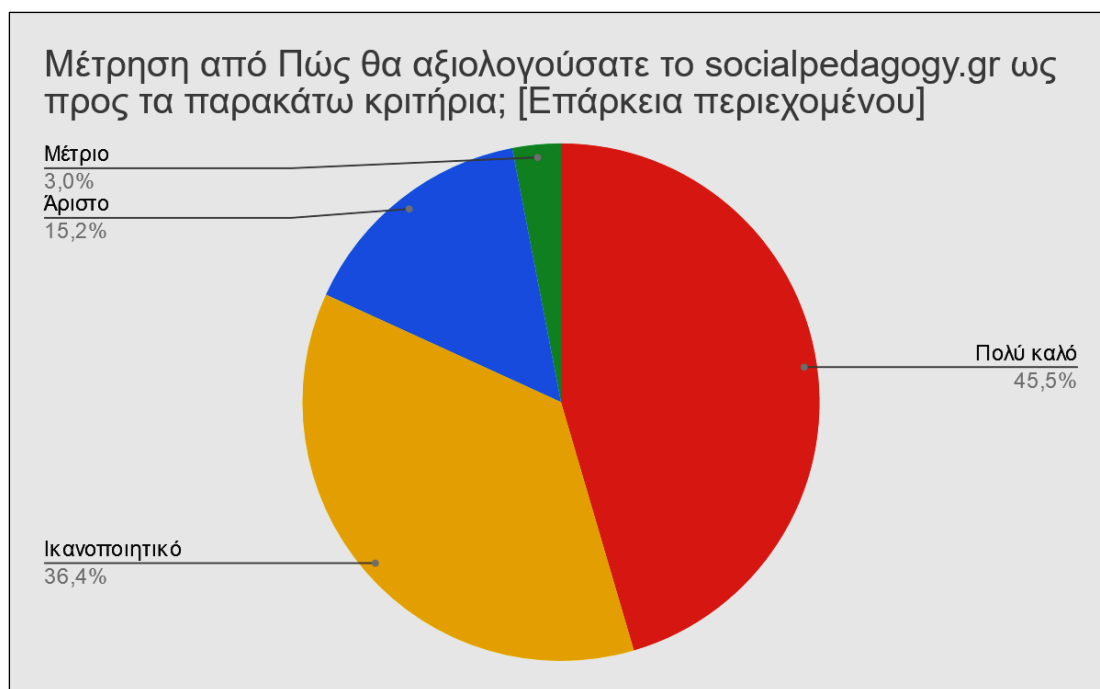
«πολύ καλό», το 18,2% (6 άτομα) «άριστο» και το 9,1% (3 άτομα) «ικανοποιητικό» (Σχήμα 39).

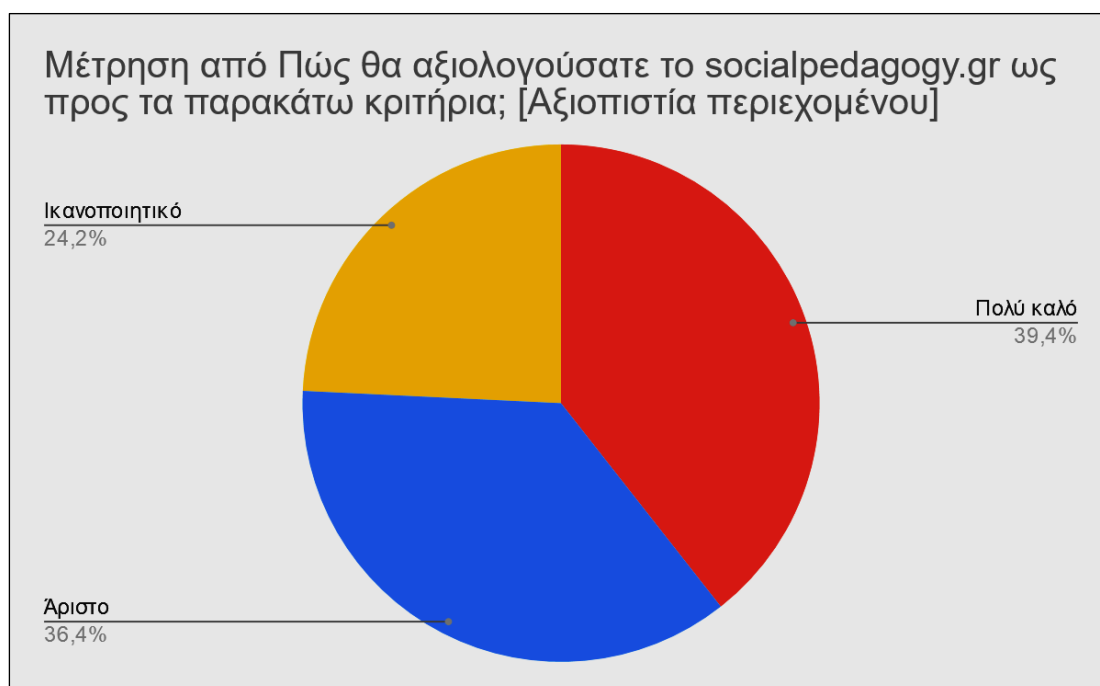
Σχήμα 35. Η κατανομή των απαντήσεων του δείγματος ως προς τον κοινωνικο-παιδαγωγικό σκοπό στο *socialpedagogy.gr*.

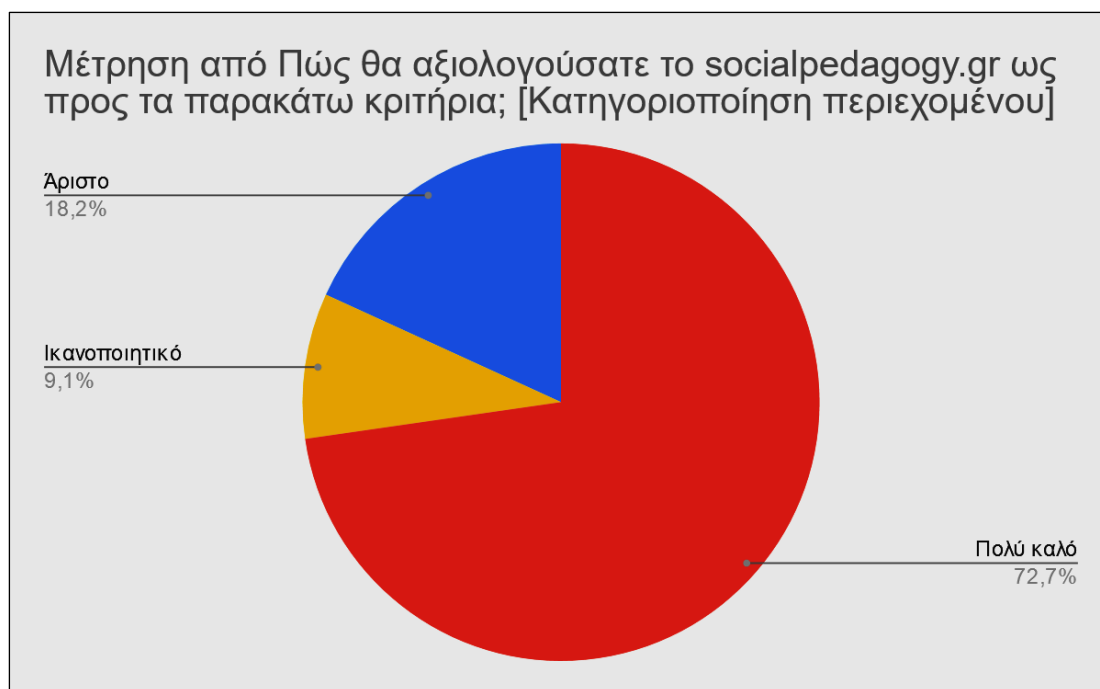
Σχήμα 36. Η κατανομή των απαντήσεων του δείγματος ως προς τη χρησιμότητα του περιεχομένου στο *socialpedagogy.gr*.

Σχήμα 37. Η κατανομή των απαντήσεων του δείγματος ως προς την επάρκεια του περιεχομένου στο *socialpedagogy.gr*.

Σχήμα 38. Η κατανομή των απαντήσεων του δείγματος ως προς την αξιοπιστία του περιεχομένου στο *socialpedagogy.gr*.

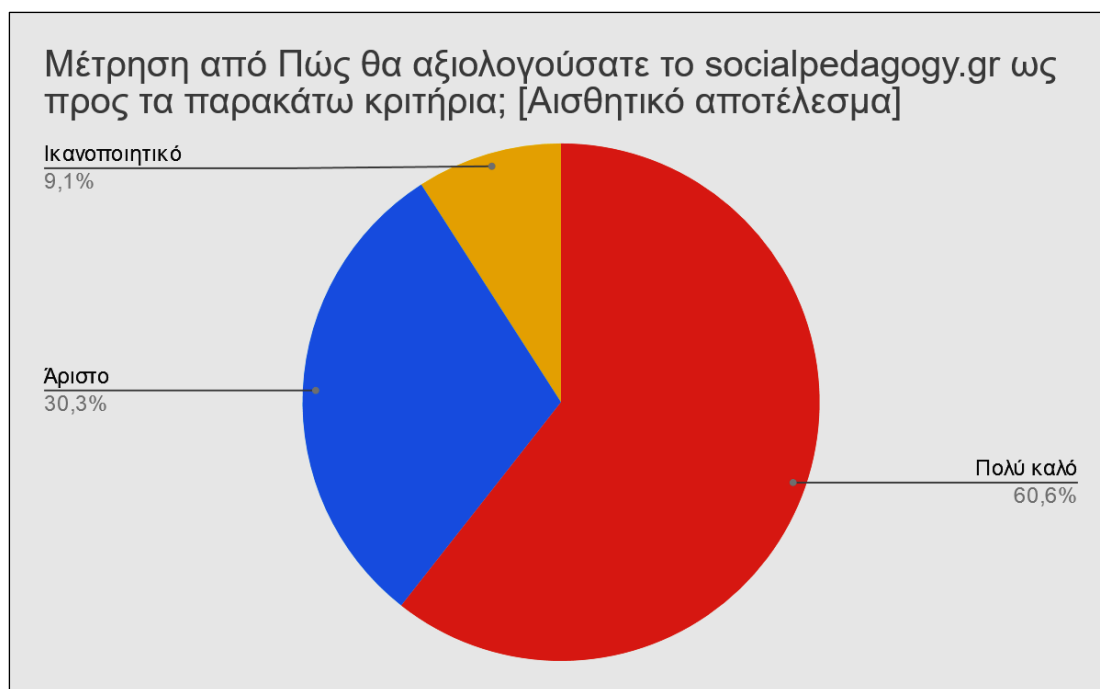

Σχήμα 39. Η κατανομή των απαντήσεων του δείγματος ως προς την κατηγοριοποίηση του περιεχομένου στο *socialpedagogy.gr*.

Στην ερώτηση για το πώς αξιολογούν οι ερωτώμενοι το *socialpedagogy.gr* ως προς το αισθητικό αποτέλεσμα (Σχήμα 40) ως «πολύ καλό» το χαρακτήρισαν 20 άτομα (60,6%), ως «άριστο» 10 άτομα (30,3%) και ως «ικανοποιητικό» 3 άτομα (9,1%).

Στην ερώτηση για το αν θα συνέστηναν το *socialpedagogy.gr* σε άλλους το 100% (33 άτομα) του δείγματος απάντησε θετικά επιλέγοντας το «Ναι» (Σχήμα 41).

Όσον αφορά το πώς αξιολογούν το *socialpedagogy.gr* συνολικά 72,7% (24 άτομα) των συμμετεχόντων το χαρακτήρισαν «πολύ καλό», το 24,2% (8 άτομα) «άριστο» και το 3% (1 άτομο) «ικανοποιητικό» (Σχήμα 42).

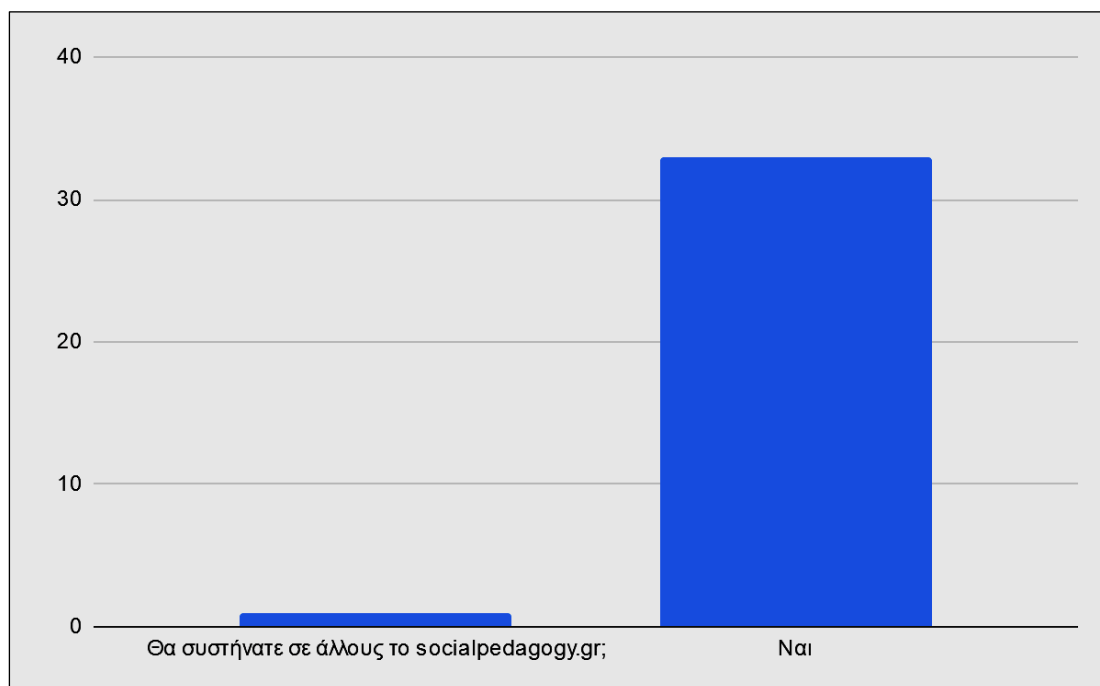

Σχήμα 40. Η κατανομή των απαντήσεων του δείγματος ως προς το αισθητικό αποτέλεσμα στο *socialpedagogy.gr*.

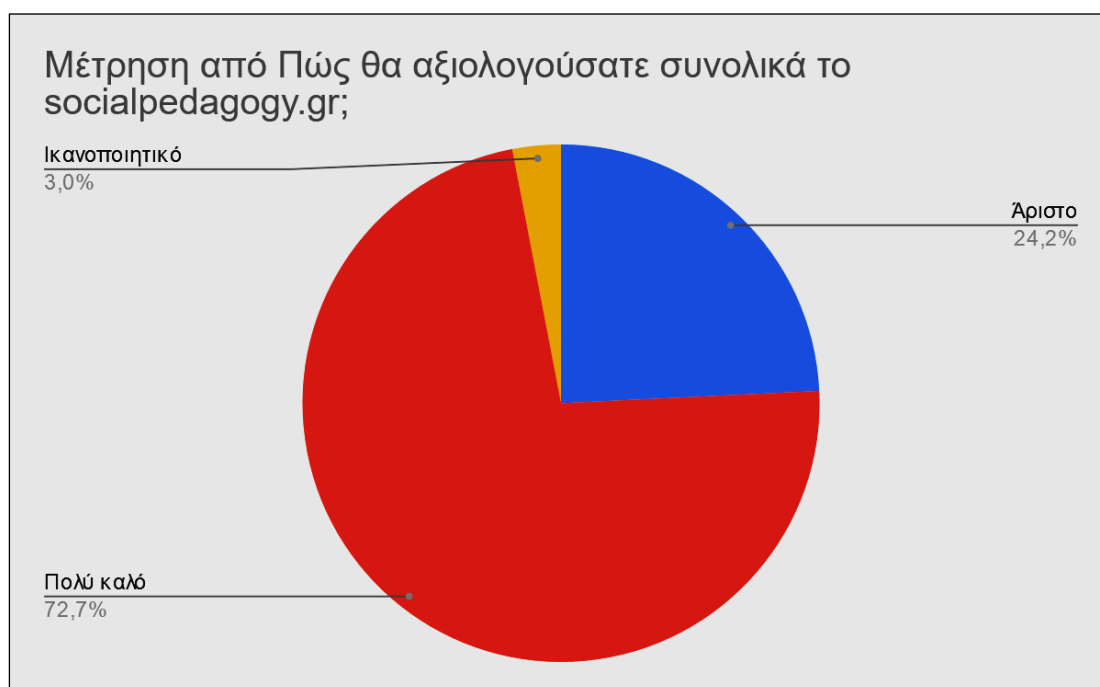
Με την τελευταία ερώτηση της ενότητας, αλλά και όλου του ερωτηματολογίου, είχαμε στόχο να διερευνήσουμε τις απόψεις των μελών ως προς τις αλλαγές και τις βελτιώσεις που χρειάζεται να γίνουν μελλοντικά στο *socialpedagogy.gr*. Σε αυτήν οι ερωτώμενοι είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν όσες από τις 6 έτοιμες διατυπώσεις τους αντιπροσώπευαν, αλλά να προτείνουν και επιπλέον αλλαγές μέσω της επιλογής «Άλλο».

Το υψηλότερο σκορ έλαβαν εξίσου οι απαντήσεις «Να υποστηρίζεται (το *socialpedagogy.gr*) από έναν επίσημο φορέα εκπαίδευσης» και «Το υλικό να περιλαμβάνει περισσότερες κατηγορίες» με 18 άτομα (54,5%) να τις επιλέγουν. Αμέσως μετά ακολούθησε η δήλωση «Να δημιουργηθεί σελίδα του *socialpedagogy.gr* στο *Facebook*» από 15 άτομα (45,5%). Από το 21,2% του δείγματος (7 άτομα) επιλέχθηκε η απάντηση «Να προστεθούν video με οδηγίες χρήσης» και από το 12,1% (4 άτομα) η διατύπωση «Τα μέλη να έχουν περισσότερες αρμοδιότητες στη διαχείριση», ενώ ένα ποσοστό 9,1% (3 άτομα) δήλωσε ότι δε χρειάζεται καμία αλλαγή μέσω της επιλογής «Τίποτα, όλα είναι εντάξει». Στην επιλογή «Άλλο» προτάθηκαν επιπλέον αλλαγές από 2 μέλη: 1 μέλος (3%) πρότεινε «Να εμπλουτιστεί το υλικό» και 1 (3%) σημείωσε «Να συνδεθεί (δεν ξέρω πώς) και με τις θετικές επιστήμες» και «Να

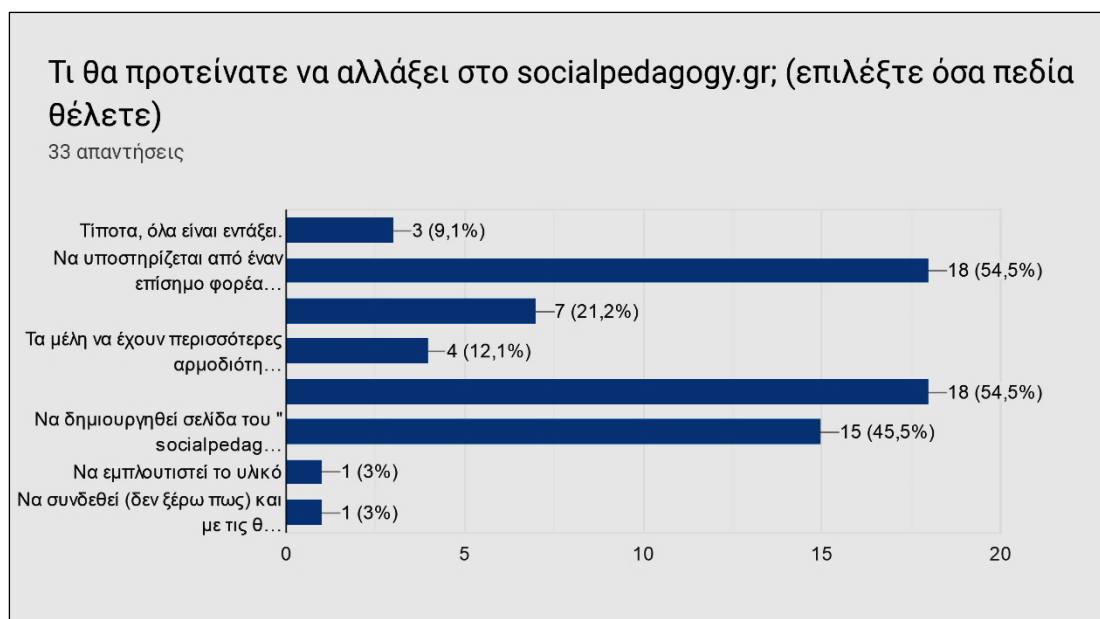
μπορεί κάποιος συνάδελφος να πάρει εξειδικευμένη βοήθεια σε κοινωνικοπαιδαγωγικά θέματα που αντιμετωπίζει στο σχολείο του» (Σχήμα 43).

Σχήμα 41. Οι απαντήσεις του δείγματος ως προς το αν θα συνέστηγαν σε άλλους το *socialpedagogy.gr*.

Σχήμα 42. Η κατανομή των απαντήσεων του δείγματος ως προς τη συνολική αξιολόγηση του *socialpedagogy.gr*.

Σχήμα 43. Οι συχνότητες των απαντήσεων του δείγματος ως προς τις αλλαγές που προτείνουν για το *socialpedagogy.gr*.

5.6. Περιορισμοί

Πριν προχωρήσουμε στην παρουσίαση των συμπερασμάτων μας, είναι αναγκαίο να αναφερθούμε στον βασικό περιορισμό της έρευνάς μας που αφορά το μικρό δείγμα μας. Αυτό οφείλεται, κυρίως, στο ότι κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας το *socialpedagogy.gr* μετρούσε μόλις 2 ½ μήνες επίσημης λειτουργίας, πράγμα που σημαίνει ότι ο αριθμός των εγγεγραμμένων μελών δε θα μπορούσε να είναι πολύ μεγάλος. Συν τοις άλλοις, η άμεση ευρεία διαδοσή του δεν ήταν εύκολη για εμάς, καθώς δε διαθέταμε πόρους ή υποστήριξη από επίσημο φορέα ή φορείς, αλλά περιοριστήκαμε σε κοινοποιήσεις του στο δίκτυο των γνωστών, φίλων και συναδέλφων μας, οι οποίοι με τη σειρά τους το κοινοποίησαν στα δικά τους δίκτυα, όσο αυτό ήταν εφικτό. Πρέπει, επίσης, να λάβουμε υπόψη ότι από τα ήδη εγγεγραμμένα μέλη δεν απάντησαν στο σύνολό τους στο ερωτηματολόγιο, γεγονός που περιόρισε ακόμη περισσότερο το δείγμα μας.

Όσον αφορά τη μέθοδο, περιοριστήκαμε σε μια μικρής έκτασης έρευνα αγοράς και σε περιγραφική στατιστική ανάλυση για την καταγραφή των απόψεων και των στάσεων των εκπαιδευτικών – μελών σχετικά με το εργαλείο και τις δυνατότητές του, χωρίς να προχωρήσουμε σε άλλου τύπου διερεύνηση σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών, σε μια προσπάθεια οικονομίας χρόνου και δυνάμεων, αφού η διαδικασία εκπόνησης της

εργασίας μας περιλάμβανε και το κομμάτι της ανάπτυξης, διάδοσης και διαχείρισης του ιστολογίου καθ' όλη τη διάρκειά της.

Με βάση τα 4 επίπεδα αξιολόγησης του Kirkpatrick (1994), αρκεστήκαμε στο να διερευνήσουμε το επίπεδο «της ανταπόκρισης/αντίδρασης», που αφορά τη μέτρηση της ικανοποίησης των συμμετεχόντων αμέσως μετά από τη συμμετοχή τους σε μια μαθησιακή δραστηριότητα. Αντιλαμβανόμαστε ότι η θετική αξιολόγηση από τους συμμετέχοντες σε αυτό το στάδιο δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση εγγύηση για την επίτευξη των στόχων του *socialpedagogy.gr* στο μέλλον ούτε μπορεί να προσθέσει σημαντικά επιστημονικά δεδομένα στη μελέτη των διαδικτυακών κοινοτήτων πρακτικής και μάθησης.

Ωστόσο, επιλέξαμε να εκπονήσουμε την έρευνά μας με αυτά τα δεδομένα, καθώς μας ενδιέφερε να καταγράψουμε άμεσα τον βαθμό της αποδοχής του *socialpedagogy.gr* από τα μέλη του και την εκπαιδευτική κοινότητα, έτσι όπως, τουλάχιστον, αυτά την εκπροσωπούν. Στόχος μας ήταν, μέσα από την ανατροφοδότηση που θα λαμβάναμε, να αναστοχαστούμε ως προς το εγχείρημά μας και να προβούμε σε βελτιώσεις και επανασχεδιασμό του ιστολογίου, σε όποιον βαθμό και τομέα χρειαστεί. Στην πορεία, όμως, το ιστολόγιο επιβάλλεται να αποτελέσει πεδίο μελέτης σε μεγαλύτερο βάθος και με άλλες ερευνητικές μεθόδους (π.χ. ποιοτικές) που θα παράγουν, ενδεχομένως, πιο σύνθετα και ενδιαφέροντα αποτελέσματα.

5.7. Συμπεράσματα

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας κατέστη, καταρχάς, σαφές σε εμάς ότι οι εκπαιδευτικοί-μέλη του *socialpedagogy.gr* έχουν πολύ θετική στάση απέναντί του και το ιστολόγιο χαίρει της αποδοχής τους με θετικότερες κρίσεις. Συν τοις άλλοις, θεωρείται από αυτούς ένα πολύ καλό διαδικτυακό εργαλείο, το οποίο θα συνέστηναν ανεπιφύλακτα σε συναδέλφους τους.

Προκύπτει ότι το *socialpedagogy.gr* καλύπτει τις προϋποθέσεις ώστε να μπορεί να λειτουργήσει ως διαδικτυακή κοινωνικο-παιδαγωγική κοινότητα πρακτικής και μάθησης για εκπαιδευτικούς. Ένας εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα μέσω του *socialpedagogy.gr* να επιμορφώνεται σε θέματα Κοινωνικής Παιδαγωγικής, να επικοινωνεί και να αλληλεπιδρά με συναδέλφους του ανταλλάσσοντας απόψεις και

ιδέες μέσα από σχόλια και συζητήσεις, να μοιράζεται υλικό με άλλα μέλη, να λαμβάνει και να παρέχει υποστήριξη ως προς την επίλυση κοινωνικο-παιδαγωγικών ζητημάτων, να αναστοχάζεται ως προς τις πρακτικές του και να τις βελτιώνει. Μέσα από αυτή τη διαδικασία θεωρούμε ότι το *socialpedagogy.gr* μπορεί να συμβάλει στη γενικότερη επιμόρφωση και την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών.

Επίσης, συνάγεται ότι ο εκπαιδευτικός που εγγράφεται ως μέλος στο ιστολόγιό μας μπορεί να λαμβάνει ενεργά μέρος και να παίρνει πρωτοβουλίες ως προς την οργάνωση και τη διαχείρισή του, πράγμα που ενισχύει τον ρόλο του *socialpedagogy.gr* ως κοινότητας πρακτικής και μάθησης. Ωστόσο, δε φαίνεται να αφορά όλα τα μέλη αυτό το ζήτημα, ούτε δίνουν προτεραιότητα σε αυτό, όπως φαίνεται και από τις βελτιώσεις που προτείνουν παρακάτω.

Εκείνα που ενδιαφέρουν περισσότερο τους εκπαιδευτικούς μέσα από τη συμμετοχή τους στην κοινότητα του *socialpedagogy.gr* είναι: η δυνατότητά τους να αντλήσουν ιδέες και υλικό που θα τους βοηθήσουν να βελτιώσουν τις κοινωνικο-παιδαγωγικές πρακτικές τους, η παρακολούθηση του πεδίου της Κοινωνικής Παιδαγωγικής σε ακαδημαϊκό επίπεδο και η επιμόρφωσή τους σε κοινωνικο-παιδαγωγικά ζητήματα. Επιπλέον, σημαντικά ζητήματα γι' αυτούς φαίνονται να είναι και η αλληλεπίδραση με συναδέλφους τους και η δυνατότητα να λαμβάνουν υποστήριξη σε κοινωνικο-παιδαγωγικά ζητήματα που τους απασχολούν. Οι απαντήσεις των ερωτώμενων στα παραπάνω έρχονται να επιβεβαιώσουν τις δικές μας υποθέσεις ως προς τις ανάγκες και τις προσδοκίες των εκπαιδευτικών από το *socialpedagogy.gr*, αλλά και προηγούμενες μελέτες που αναδείκνυαν την ελλιπή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.

Ως προς τον σχεδιασμό, τον σκοπό και τις λειτουργίες του προκύπτει ότι το *socialpedagogy.gr* είναι σε μεγάλο βαθμό καλαίσθητο, καινοτόμο και πρωτότυπο, εκπληρώνει κατά πολύ τον κοινωνικο-παιδαγωγικό σκοπό του και είναι πολύ εύκολο στην πλοήγηση και στην εγγραφή. Το περιεχόμενό του είναι σωστά κατηγοριοποιημένο και πολύ χρήσιμο και κρίνεται αρκετά αξιόπιστο και επαρκές.

Ωστόσο, απαιτούνται βελτιώσεις και προσθήκες όσον αφορά τους παραπάνω τομείς και αυτές που προτείνονται από τα μέλη έρχονται, επίσης, να συμφωνήσουν με τις δικές μας αρχικές υποθέσεις. Έτσι, προκύπτει ότι το *socialpedagogy.gr* χρειάζεται μεγαλύτερη ποικιλία ως προς το υλικό και τις κατηγορίες του, αλλά και πρέπει να υποστηρίζεται από έναν ή περισσότερους επίσημους φορείς. Απαραίτητη φαίνεται να

είναι και η δημιουργία σελίδας του *socialpedagogy.gr* στο *Facebook*, ενώ για κάποια μέλη του θα είναι χρήσιμη η προσθήκη οδηγιών για τη χρήση του ιστολογίου.

Αξίζει να ληφθούν υπόψη και κάποιες περαιτέρω ανάγκες που διατυπώθηκαν: η σύνδεση του *socialpedagogy.gr* και με τις θετικές επιστήμες και η δυνατότητα των εκπαιδευτικών να μπορούν μέσα από αυτό να λαμβάνουν εξειδικευμένη βοήθεια σε κοινωνικο-παιδαγωγικά ζητήματα που αντιμετωπίζουν στη δουλειά τους.

Τέλος, οφείλουμε να σταθούμε και στο γεγονός ότι κάποιοι από τους εκπαιδευτικούς στους οποίους απευθυνθήκαμε, ώστε να γίνουν μέλη, δήλωσαν αδυναμία εγγραφής στο *socialpedagogy.gr*, πράγμα που επιβεβαιώνει προϋπάρχουσες μελέτες σχετικές με τα εμπόδια και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στη χρήση των ΤΠΕ. Αν και το συγκεκριμένο ζήτημα δεν αποτέλεσε αντικείμενο της έρευνάς μας, ωστόσο συμφωνούμε ότι ο βαθμός εξοικείωσης των εκπαιδευτικών με τη χρήση του διαδικτύου και των ΤΠΕ φαίνεται να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην απόφασή τους να γίνουν μέλη σε διαδικτυακές κοινότητες ή στον τρόπο με τον οποίο συμμετέχουν σε αυτές.

6. Το μέλλον του «socialpedagogy.gr»

Τα ευρήματα και τα συμπεράσματα που προέκυψαν στο πλαίσιο της έρευνάς μας σαφώς μας παρείχαν θετική ανατροφοδότηση όσον αφορά το εγχείρημά μας και επιβεβαίωσαν δικές μας θέσεις ως προς τις προοπτικές και το μέλλον του *socialpedagogy.gr*, με σημαντικότερο το γεγονός ότι τις ισχυροποίησαν και τις εμπλούτισαν με νέες ιδέες και προτάσεις.

Ωστόσο, θεωρούμε ότι το *socialpedagogy.gr* μπορεί και πρέπει να αποτελέσει πεδίο έρευνας στο μέλλον και σε άλλα επίπεδα. Εμείς περιοριστήκαμε σε μια περιγραφικού τύπου και μικρής έκτασης έρευνα αγοράς για την καταγραφή της άμεσης ανταπόκρισης/αντίδρασης -σε πρώτο επίπεδο- όσον αφορά το εργαλείο και τις δυνατότητές του, ωστόσο στην πορεία μπορούν και πρέπει να διερευνηθούν και με άλλες μεθόδους (π.χ. ποιοτικές) ζητήματα, όπως η μάθηση των μελών, η μεταφορά/μεταβίβαση της γνώσης και τα αποτελέσματά της στη δουλειά τους, λαμβάνοντας υπόψη το μοντέλο αξιολόγησης του Kirkpatrick (1994).

Επιπλέον, με την περαιτέρω διάδοση και ανάπτυξη του ιστολογίου, πιστεύουμε ότι στο πλαίσιό του μπορούν να μελετηθούν σημαντικά κοινωνικο-παιδαγωγικά και άλλα εκπαιδευτικά ζητήματα. Ενδιαφέρον ζήτημα για περαιτέρω διερεύνηση και μελέτη, κατά την άποψή μας, είναι η σύνδεση της Κοινωνικής Παιδαγωγικής με τις θετικές επιστήμες, όπως αναδείχτηκε και από τα δικά μας ευρήματα. Επίσης, θέματα που φαίνονται να απασχολούν τους εκπαιδευτικούς στην Ελλάδα, όπως η ελλιπής επιμόρφωση και η ανάγκη τους για αξιόπιστη και εξειδικευμένη συμβουλευτική υποστήριξη σε κοινωνικο-παιδαγωγικά ζητήματα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη και να μελετηθούν περαιτέρω, σε συνάρτηση και με το θέμα των επαγγελματικών δικαιωμάτων της ειδικότητας του «κοινωνικού παιδαγωγού» στη χώρα μας. Προσθέτουμε στα παραπάνω και την περαιτέρω διερεύνηση του σημαντικού ζητήματος της ψηφιακής ετοιμότητας των εκπαιδευτικών στη χώρα μας και του επιπέδου των δεξιοτήτων τους όσον αφορά τη χρήση των ΤΠΕ, το οποίο αναδείχθηκε και από τα δικά μας ευρήματα.

Ελπίζουμε ότι η περαιτέρω λειτουργία και ανάπτυξη του *socialpedagogy.gr* θα δώσει απαντήσεις στα παραπάνω, αλλά και σε άλλα ζητήματα, έτσι ώστε το ιστολόγιο αυτό να μπορέσει να αποτελέσει μια κοινότητα - σημείο αναφοράς για τους εκπαιδευτικούς

της πράξης στην Ελλάδα. Φυσικά, εμείς, από την πλευρά μας, θα συνεχίσουμε με όλες μας τις δυνάμεις προς αυτήν την κατεύθυνση και θα προβούμε σε βελτιώσεις και προσθήκες, με στόχο το *socialpedagogy.gr* να είναι πιο λειτουργικό και αξιόπιστο και να καλύπτει περισσότερο τις ανάγκες των εκπαιδευτικών - μελών του. Ήδη σχεδιάζουμε, λαμβάνοντας υπόψη τη γνώμη τους, τη δημιουργία σελίδας του *socialpedagogy.gr* στο *Facebook* και την προσθήκη video με οδηγίες χρήσης στην αρχική σελίδα του ιστολογίου.

Επίσης, παρόλο που αρχικός μας στόχος ήταν η κάλυψη του κενού της κοινωνικο-παιδαγωγικής επιμόρφωσης και υποστήριξης των εκπαιδευτικών που εργάζονται στην Ελλάδα, αναγνωρίζουμε ότι το ιστολόγιο δεν πρέπει να περιοριστεί μόνο στην ελληνική γλωσσική εκδοχή του, αλλά σταδιακά να μεταφραστεί και να είναι διαθέσιμο και στα αγγλικά (ή και άλλες γλώσσες). Θεωρούμε ότι, στο πλαίσιο της πολυπολιτισμικής ελληνικής πραγματικότητας αλλά και της ελεύθερης διακίνησης της γνώσης σε διεθνές επίπεδο, αυτό θα ενισχύσει την προσβασιμότητα του *socialpedagogy.gr* από περισσότερους χρήστες και θα αυξήσει τις δυνατότητές του για διασύνδεση με αντίστοιχες κοινότητες του εξωτερικού και απόκτηση περαιτέρω κύρους και αξιοπιστίας.

Τέλος, εισηγούμαστε ότι το *socialpedagogy.gr* πρέπει να υποστηριχθεί επίσημα από έναν ή περισσότερους φορείς, πανεπιστημιακούς ή κρατικούς, γιατί θεωρούμε ότι όχι μόνο θα ενισχυθεί κατά πολύ η εγκυρότητα και η αξιοπιστία του, αλλά θα εξασφαλιστεί σε όλα τα επίπεδα η συνέχιση της λειτουργίας του και, κατ' επέκταση, η ευρύτερη διάδοση και ανάπτυξή του. Ειδικότερα, προτείνουμε και ελπίζουμε την «υιοθέτησή» του από πανεπιστημιακό ίδρυμα και, συγκεκριμένα, το ΠΤΔΕ του ΕΚΠΑ, καθώς γνωρίζουμε από δική μας εμπειρία τη σημαντική θέση που κατέχει σε αυτό το τμήμα η Κοινωνική Παιδαγωγική και τον πλούτο της ακαδημαϊκής γνώσης που παράγεται εκεί. Έτσι, πιστεύουμε ότι θα ενισχυθεί περισσότερο η σύνδεση της καθημερινής εκπαιδευτικής πρακτικής με το επιστημονικό πεδίο, πράγμα που θα συμβάλει στην αμφότερη ανάπτυξή τους και θα προσθέσει μεγάλη αξία στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και στην αντιμετώπιση των κοινωνικο-παιδαγωγικών ζητημάτων στην ελληνική πραγματικότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Αναστασιάδης, & Κωτσίδης (2017). Παιδαγωγικός Σχεδιασμός και Υλοποίηση Εξ αποστάσεως προγράμματος επιμόρφωσης εκπαιδευτικών: Η Αξιοποίηση του web 2.0 στο Σύγχρονο Σχολείο» με έμφαση στη συνεργασία και την δημιουργικότητα. *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 9(1Α), 116-137. DOI: 10.12681/icodl.1360
- Αναστασιάδης, Π. Σ., Κωτσίδης, Κ. Μ., & Μαρκάκης, Ν. (2017). Κοινωνικά Δίκτυα και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην Ψηφιακή Εποχή: Σχεδιασμός και Υλοποίηση του Εκπαιδευτικού Κοινωνικού Δικτύου (ESN) του Εργαστηρίου Δια Βίου και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης [Ε.ΔΙ.Β.Ε.Α]. *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 9(1Α), 153-181. DOI: 10.12681/icodl.1362
- Γιαβρίμης, Π., Παπάνης, Ε., Νεοφώτιστος, Β., & Βαλκάνος, Ε. (2010). Απόψεις εκπαιδευτικών για την εφαρμογή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση. *Πρακτικά Εργασιών 7ου Πανελλήνιου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή «Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση», τόμος II*, 633-640. Ανακτήθηκε από <http://korinthos.uop.gr/~hcicte10/proceedings/23.pdf>
- Γιαννακοπούλου, Δ., Διαρεμέ, Σ., Σουμάκη, Ε., Χατζηπέμου, Θ., Ασημόπουλος, Χ. & Τσιάντης, Ι. (2010). Καταγραφή αναγκών και ευαισθητοποίηση για το φαινόμενο του εκφοβισμού σε σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην περιοχή της Αθήνας. *Ψυχολογία*, 17(2), 156-175. Ανακτήθηκε από http://www.teiath.gr/userfiles/lamveny/documents/biografika/arthra_asimopoulos/katagrafh_anagkwn.pdf
- Γκοτζαρίδης, Χ., Αντωνίου, Π., & Βερναδάκης, Ν., (2010). Δημιουργία ενός δικτύου επικοινωνίας και επιμόρφωσης με τη χρήση ιστολογίου (blog) και η αξιολόγησή του από τους χρήστες εκπαιδευτικούς. *Πρακτικά 2ου Πανελλήνιου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου Ημαθίας «Ψηφιακές και Διαδικτυακές εφαρμογές στην Εκπαίδευση»*, Βέροια-Νάουσα, 23-24 Απριλίου 2010, 1180-1190.
- Γλέζου, Κ., Γρηγοριάδου, Μ., & Κωνσταντίνου, Ν. (2010). Αξιοποίηση διαδικτυακών υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης στην ελληνική εκπαίδευση. Στο Μ.

- Γρηγοριάδου, (Επιμ.). *Πρακτικά 5^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Διδακτικής της Πληροφορικής*, Αθήνα, 9-11 Απριλίου 2010, 375-384.
- ΙΤΥΕ Διόφαντος (2013). *Επιμορφωτικό Υλικό για την Εκπαίδευση των Επιμορφωτών στα Πανεπιστημιακά Κέντρα Επιμόρφωσης: Τεύχος 1: Γενικό Μέρος*. Πάτρα: ΕΑΙΤΥ - Τομέας Επιμόρφωσης και Κατάρτισης (ΤΕΚ).
- Καρράς, Κ., & Οικονομίδης, Β. (2015). Η επιμόρφωση και η μετεκπαίδευση των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα. Στο Κ. Καρράς & C.C. Wolhuter (Επιμ.), *Συστήματα Εκπαίδευσης, Επιμόρφωσης και Μετεκπαίδευσης των εκπαιδευτικών στον σύγχρονο κόσμο*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κόλλιας, Β. (2006). Ο εκπαιδευτικός συναντά την ηλεκτρονική κοινότητα μάθησης: προϋποθέσεις που δεσμεύουν. *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή «Διά Βίου Μάθηση για την Ανάπτυξη, την Απασχόληση και την Κοινωνική Συνοχή»*, Βόλος, 31 Μαρτίου - 2 Απριλίου 2006, 233-236.
- Κυριαζή, Ν. (2011). *Η κοινωνιολογική έρευνα: Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Πεδίο.
- Κώστας, Α., & Σοφός, Α. (2013). eΚΠΑ - Ηλεκτρονική Κοινότητα Πρακτικής Άσκησης Εκπαιδευόμενων Εκπαιδευτικών. *3ο Πανελλήνιο Συνέδριο «Ένταξη των ΤΠΕ στην Εκπαιδευτική Διαδικασία»*. Ανακτήθηκε από <https://www.etpe.gr/custom/pdf/etpe2015.pdf>
- Λιοναράκης, Α. (2001). Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Πολυμορφική Εκπαίδευση: Προβληματισμοί για μία ποιοτική προσέγγιση σχεδιασμού διδακτικού υλικού. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Απόψεις και Προβληματισμοί για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση* (σσ. 33-52). Αθήνα: Προπομπός.
- Λιοναράκης, Α. (2006). Η θεωρία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και η πολυπλοκότητα της πολυμορφικής της διάστασης. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.) *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση - Στοιχεία Θεωρίας και Πράξης* (σσ. 7-41). Αθήνα: Προπομπός.
- Λιοναράκης, Α., Βερύκιος, Β., Νιάρη, Μ., Σφακιωτάκη, Κ., Αγγέλη, Α., Τζήλου, Γ., ... & Σταυρόπουλος, Η. (2017). Η συνεργατική μάθηση ως εργαλείο υποστήριξης φοιτητών εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 9(5Α), 164-176. DOI: 10.12681/icodl.1377

- Λογιώτης, Γ., Μάλαμας, Κ. & Παπατριανταφύλλου, Α. (2015). Σκιαγράφηση των επιμορφωτικών αναγκών των εκπαιδευτικών σχετικά με την πρόληψη και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών – Επιστημονικών Θεμάτων*, 7, 194-210. Ανακτήθηκε από https://erkyna.gr/e_docs/periodiko/dimosieyseys/ekpaideytika/t07-13.pdf
- Μακρή, Α. Θ., & Βλαχόπουλος, Δ. (2017). Ηλεκτρονική μάθηση: η πολυσημία και πολυπλοκότητα της έννοιας. *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 9(5Α), 133-147. DOI: 10.12681/icodl.974
- Μανούσου, Ε., & Χαρτοφύλακα, Τ. (2011). Κοινωνικά δίκτυα και μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην εξ αποστάσεως τριτοβάθμια εκπαίδευση. *2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο «Ένταξη και χρήση των ΤΠΕ στην Εκπαιδευτική διαδικασία»*, 497-510.
- Ματθαίου, Δ. (2011). Η βασική επαγγελματική κατάρτιση των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: Κριτική και συγκριτική θεώρηση. Αθήνα: Διάδραση
- Μαχαρίδου, Μ. (2011). *Η αποτελεσματικότητα των νέων τεχνολογιών στην επιμόρφωση καθηγητών φυσικής αγωγής* [Διδακτορική διατριβή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ). Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού]. Ανακτήθηκε από <http://ir.lib.uth.gr/handle/11615/2109>
- Μπουλούτα, Κ. (2017). Αξιοποίηση των κοινωνικών δικτύων στην εκπαιδευτική διαδικασία: Νέες εκπαιδευτικές εφαρμογές (Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών). Ανακτήθηκε από <https://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/handle/10889/11364>
- Μυλωνάκου - Κεκέ, Η. (2013). *Κοινωνική Παιδαγωγική. Θεωρητικές, Επιστημολογικές και Μεθοδολογικές Διαστάσεις*. Αθήνα: Διάδραση.
- Ρουσάκη, Φ., & Κώστας, Α. (2016). Οι κοινότητες Πρακτικής ως Υποστηρικτικό Εργαλείο στη βασική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών. *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 6(1Α), 502-515. DOI: 10.12681/icodl.758
- Σάμψων, Δ., Χατζηνώτας, Σ., Καστραντάς, Κ., & Καραμπιπέρης, Π. (2004). e-EDCOM: Ένα Διαδικτυακό Περιβάλλον Δημιουργίας και Υποστήριξης

Εκπαιδευτικών Κοινοτήτων στον Παγκόσμιο Ιστό. 4ο Συνέδριο ΕΤΠΕ, 535-544.

Σιάνου - Κύργιου, Ε. (2010). Τεχνολογίες της πληροφορίας και των επικοινωνιών στην εκπαίδευση και «ψηφιακό χάσμα». *Πρακτικά Εργασιών 7ου Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή «Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση»*, Κόρινθος, 23-26 Σεπτεμβρίου 2010, 601-605.

Σιώμοκος, Γ., & Βασιλικοπούλου, Α. (2005). *Εφαρμογή μεθόδων ανάλυσης στην έρευνα αγοράς*. Αθήνα: Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης.

Σολομωνίδου, Χ. (2006). *Νέες τάσεις στην εκπαιδευτική τεχνολογία: Εποικοδομητισμός και σύγχρονα περιβάλλοντα μάθησης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Σωτηριάδου, Α., & Παπαδάκης, Σ. (2012). Αξιοποίηση των Κοινωνικών Δικτύων για τη Διδακτική της Πληροφορικής σε Ενηλίκους - Βιβλιογραφική ανασκόπηση. 6ο Πανελλήνιο Συνέδριο Διδακτικής της Πληροφορικής, 417-426. Στο Τζικόπουλος, Α. (2013). *Ηλεκτρονικά μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media): ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ*. Γ.Γ.Δ.Β.Μ., Υ.ΠΑΙ.Θ. Ανακτήθηκε από <https://www.openbook.gr/elektronika-mesa-koinwnikis-diktywsis-social-media/>

Σωτηριάδου, Α., & Παπαδάκης, Σ. (2013). Τα κοινωνικά δίκτυα ως εκπαιδευτικά εργαλεία: Εμπειρία από την εκμάθηση του Matlab μέσω Facebook. *Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση*, 6(3), 161-179.

Τάσση, Ό. (2014). Οι σχέσεις των εκπαιδευτικών με τις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνιών στο σχολείο. *Έρκυνα, Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών - Επιστημονικών Θεμάτων*, 1, 200-215. Ανακτήθηκε από https://erkyna.gr/e-docs/periodiko/teyxos/teyxos-1-%281_2014%29.pdf

Τζικόπουλος, Α. (2013). *Ηλεκτρονικά μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media): ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ*. Γ.Γ.Δ.Β.Μ., Υ.ΠΑΙ.Θ. Ανακτήθηκε από <https://www.openbook.gr/elektronika-mesa-koinwnnikis-diktywsis-social-media/>

Τσιωτάκης, Π., & Τζιμογιάννης, Α. (2012). Η Ηλεκτρονική Κοινότητα Εκπαιδευτικών Πληροφορικής: Ζητήματα τεχνολογικού και λειτουργικού σχεδιασμού, στο Θ.

- Μπράτισης (Επιμ.), *Πρακτικά 6ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Διδακτική της Πληροφορικής»*, Φλώρινα, 20-22 Απριλίου 2012, 287-297.
- Φελούκα, Β., & Αμανάκη, Ε. (2009). Στάσεις και αντιλήψεις των δασκάλων για το πρόβλημα του εκφοβισμού/θυματοποίησης (bullying) στα σχολεία. *Ελληνική Επιθεώρηση Ειδικής Αγωγής*, 2, 51-69.
- Χατζηδήμου, Δ. (2003). *Σκέψεις και Προτάσεις για την Αναβάθμιση της Εκπαίδευσης*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Χουρίδου, Π. Ι., & Μανούσου, Ε. (2017). Ο σχεδιασμός και η αξιοποίηση μιας ψηφιακής κοινότητας μάθησης για την συνεργατική εξ αποστάσεως επιμόρφωση εκπαιδευτικών σε ζητήματα φιλαναγνωσίας, μια διά βίου διαδικασία μάθησης; The design and utilization of a digital learning community for cooperative distance learning of teachers in thermal reading, a lifelong learning process.. *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 9(6B), 41-49. DOI: 10.12681/icodl.1375

Ξενογλώσση βιβλιογραφία

- Alexiadou, N. & Essex, J. (2016). Teacher education for inclusive practice: Responding to policy. *European Journal of Teacher Education*, 39(1), 5-19. DOI: 10.1080/02619768.2015.1031338.
- Anastasiades, P. S., & Kotsidis, K. (2013). The Challenges of Web 2.0 for Education in Greece: A Review of the Literature. *International Journal of Web-Based Learning and Teaching Technologies (IJWLTT)*, 8(4), 19-33. DOI: 10.4018/ijwlтт.2013100102
- Anastasiades, P.S., Filippousis, G., Karvunis, L., Siakas, S., Tomazinakis, A., Giza, P., & Mastoraki, H. (2010). Interactive Videoconferencing for collaborative learning at a distance in the school of 21st century: A case study in elementary schools in Greece. *Computers & Education*, 54(2), 321-339. DOI: 10.1016/j.compedu.2009.08.016
- Beetham, H., & Sharpe, R. (2013). *Rethinking pedagogy for a digital age: Designing for 21st century learning*. London: Routledge.

- Berge, Z. L., & Collins, M. P. (Eds.). (1995). *Computer mediated communication and the online classroom: distance learning*. Introductory chapter of the second volume. Cresskill, NJ: Hampton press.
- Bocconi, S., Kampylis, P., & Punie, Y. (2013). Framing ICT-enabled Innovation for Learning: the case of one-to-one learning initiatives in Europe. *European Journal of Education*, 48(1), 113-130. DOI: 10.1111/ejed.12021
- Booth, S. E. (2012). Cultivating knowledge sharing and trust in online communities for educators. *Journal of Educational Computing Research*, 47(1), 1-31. DOI: 10.2190%2FEC.47.1.a
- Borg, M. (2001) Key concepts in ELT: Teachers' beliefs, *ELT Journal*, 55(2), 186–188. DOI: 10.1093/elt/55.2.186
- Bourdieu, P. (2018). The Forms of Capital. In *The Sociology of Economic Life* (pp. 78-92). London: Routledge.
- Boyd, D.M., & Ellison, N.B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer Mediated Communication*, 13(1), 11. DOI: 10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x
- Brandt, C. (2008). Integrating feedback and reflection in teacher preparation. *ELT journal*, 62(1), 37-46. DOI: 10.1093/elt/ccm076
- Brescia, W. F., & Miller, M. T. (2006). What's it worth? The perceived benefits of instructional blogging. *Electronic Journal for the Integration of Technology in Education*, 5(1), 44-52.
- Byington, T. A. (2011). Communities of practice: Using blogs to increase collaboration. *Intervention in School and Clinic*, 46(5), 280-291. DOI: 10.1177/1053451210395384
- Cedefop (2014). *Terminology of European Education and Training Policy: A Selection of 130 Terms*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Commission of the European Communities (2006). Communication from the commission: Adult learning: It is never too late to learn. Brussels: European Commission.

- Crandall, J. J. (2000). Language teacher education. *Annual review of applied linguistics*, 20, 34-55. DOI: 10.1017/S0267190500200032
- Delors, J., Al Mufti, I., Amagi, I., Carneiro, R., Chiung, F., Geremek, B., ... & Nanzhao, Z. (1996). *Learning: The Treasure Within: Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-First Century*. Paris: UNESCO Publishing.
- Deng, L., & Yuen, A. H. K. (2011). Towards a framework for educational affordances of blogs. *Computers & Education*, 56(2), 441-451. DOI: 10.1016/j.compedu.2010.09.005.
- Draper, D. C. (2015). Collaborative instructional strategies to enhance knowledge convergence. *American Journal of Distance Education*, 29(2), 109-125. DOI: 10.1080/08923647.2015.1023610
- Dunlap, J. C., & Lowenthal, P. R. (2011). Learning, unlearning, and relearning: Using Web 2.0 technologies to support the development of lifelong learning skills. In *E-infrastructures and technologies for lifelong learning: Next generation environments* (pp. 292-315). IGI Global. DOI: 10.4018/978-1-61520-983-5.ch012
- Eaker, R., & DuFour, R. (2009). *Getting started: Reculturing schools to become professional learning communities*. Bloomington: Solution Tree Press.
- Efimova, L. (2004, April). Discovering the iceberg of knowledge work: A weblog case. In *Proceedings of The Fifth European Conference on Organisational Knowledge, Learning and Capabilities (OKLC 2004)*, vol. 3. Ανακτήθηκε από http://www.coulthard.com/library/Files/efimova_2004.pdf
- Efimova, L., & Fiedler, S. (2004, March). Learning webs: Learning in weblog networks. In *Proceedings of the IADIS international conference web based communities* (pp. 490-494).
- Eichsteller, G., & Holthoff, S. (2012). The Art of being a Social Pedagogue: Practice examples of cultural change in children's homes in Essex. Ανακτήθηκε από http://www.thempra.org.uk/downloads/Essex_Report_2012.pdf
- Eurostat (2016). *Classification of learning activities (CLA) MANUAL: 2016 edition*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

- Fallatah, H. (2014). *Social network-Based Framework for Users and Web Services Discovery* (Doctoral dissertation, Concordia University). Ανακτήθηκε από https://spectrum.library.concordia.ca/978701/1/Fallatah_MSc_S2014.pdf
- Falkner, K., & Munro, D. (2009). Easing the transition: A collaborative learning approach. In *Proceedings of the Eleventh Australasian Conference on Computing Education (ACE '09) - Vol 95* (pp. 65-74).
- Freeman, D. (1989). Teacher training, development, and decision making: A model of teaching and related strategies for language teacher education. *TESOL quarterly*, 23(1), 27-45. DOI: 10.2307/3587506
- Gibson, S., & Oberg, D. (2004). Visions and realities of Internet use in schools: Canadian perspectives. *British Journal of Educational Technology*, 35(5), 569-585. DOI: 10.1111/j.0007-1013.2004.00414.x
- Gikas, J., & Grant, M. M. (2013). Mobile computing devices in higher education: Student perspectives on learning with cellphones, smartphones & social media. *The Internet and Higher Education*, 19, 18-26. DOI: 10.1016/j.iheduc.2013.06.002
- Goodyear, V. A., & Casey, A. (2015). Innovation with change: developing a community of practice to help teachers move beyond the ‘honeymoon’ of pedagogical renovation. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 20(2), 186-203. DOI: 10.1080/17408989.2013.817012
- Greenhow, C. (2011). Youth, learning, and social media. *Journal of Educational Computing Research*, 45(2), 139–146. DOI: 10.2190%2FEC.45.2.a
- Hara, N. (2008). *Communities of practice: Fostering peer-to-peer learning and informal knowledge sharing in the work place* (vol. 13). Springer Science & Business Media.
- Hiemstra, R. (2001). Uses and benefits of journal writing. *New directions for adult and continuing education*, 2001(90), 19. DOI: 10.1002/ace.17
- Holthoff, S., & Eichsteller, G. (2009). Social pedagogy: The practice. *Every Child Journal*, 1(1), 58–63.

- Jacobson, D. A. (2016). *Causes and Effects of Teacher Burnout* (Doctoral dissertation, Walden University). Ανακτήθηκε από: <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations>
- Jarvis, P. (2009). *Learning from everyday life*. In P.Jarvis (Ed.),*The Routledge International Handbook of Lifelong Learning*, pp. 19-30. London: Routledge
- Jethro, O. O., Grace, A. M., & Thomas, A. K. (2012). E-learning and its effects on teaching and learning in a global age. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 2(1), 203.
- Jimoyiannis, A., Gravani, M., & Karagiorgi, Y. (2012). Teacher professional development through Virtual Campuses: Conceptions of a ‘new’ model. In *Handbook of Research on Practices and Outcomes in Virtual Worlds and Environments* (pp 327-374). DOI: 10.4018/978-1-60960-762-3.ch017
- Jones, A., & Preece, J. (2006). Online communities for teachers and lifelong learners: A framework for comparing similarities and identifying differences in communities of practice and communities of interest. *International Journal of Learning Technology*, 2(2), 112-137. DOI: 10.1504/IJLT.2006.010615
- Kalagiakos, P., & Ikonou, G. (2009). New web-based educational approaches. In *Proceedings of IADIS International Conference e-Learning 2009 (part of the MCCSIS 2009 Conference)*, Algarve, Portugal, 17-20 June, 2009, 271-278.
- Kaplan, A., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*, 53(1), 59-68. DOI: 10.1016/j.bushor.2009.09.003
- Killeavy, M., & Moloney, A. (2010). Reflection in a social space: Can blogging support reflective practice for beginning teachers? *Teaching and teacher education*, 26(4), 1070-1076. DOI: 10.1016/j.tate.2009.11.002
- Kilpatrick, S., Barratt, M., & Jones, T. (2003). Defining learning communities. *AARE/NZARE Joint Conference, November 29-December 3, 2003*. Ανακτήθηκε από <https://www.aare.edu.au/data/publications/2003/jon03441.pdf>
- King, F. B., Young, M. F., Drivere - Richmond, K., & Schrader, P. G. (2001). Defining distance learning and distance education. *AACE journal*, 9(1), 1-14. Ανακτήθηκε από <https://www.learntechlib.org/f/17786/>

- Kirkpatrick, D. L. (1994). *Evaluating training programs: The four levels*. San Francisco, CA: Berrett-Koehler.
- Kling, R., & Courtright, C. (2003). Group behavior and learning in electronic forums: A sociotechnical approach. *The Information Society*, 19(3), 221-235. DOI: 10.1080/01972240309465
- Lambropoulos, N., & Vivitsou, M. (2011). Distributed Leadership and Interconnected Worlds. *Distributed Leadership and Online Communities. Special Issue for the Journal of Human Technology*, 7(1), 4-8. Ανακτήθηκε από <https://humantechnology.jyu.fi/archive/vol-7/issue-1/humantechnology-may-2011.pdf/view>
- Lansley, C. (1994). Collaborative development: an alternative to phatic discourse and the art of co-operative development. *ELT Journal*, 48(1), 50-56. DOI: 10.1093/eltj/48.1.50
- Leung, D., Law, R., Van Hoof, H., & Buhalis, D. (2013). Social Media in Tourism and Hospitality: A literature review. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 30(1-2), 3-22. DOI: 10.1080/10548408.2013.750919
- Licklider, J. C. R., & Taylor, R. W. (1968). The computer as a communication device. *Science and technology*, 76(2), 1-3. Ανακτήθηκε από <https://signallake.com/innovation/LickliderApr68.pdf>
- London, M. (Ed.). (2011). *The Oxford handbook of lifelong learning*. Oxford University Press.
- Macià, M., & García, I. (2016). Informal online communities and networks as a source of teacher professional development: A review. *Teaching and teacher education*, 55, 291-307. DOI: 10.1016/j.tate.2016.01.021
- Makri, K., & Kynigos, C. (2007). The role of blogs in studying the discourse and social practices of mathematics teachers. *Educational Technology & Society*, 10(1), 73-84. Ανακτήθηκε από <http://www.jstor.org/stable/jeductechsoci.10.1.73>
- Mallette, M., & Barone, D. (2013). On using Google forms. *The Reading Teacher*, 66(8), 625-630. DOI: 10.1002/trtr.1169

- Mann, S. (2005). The language teacher's development. *Language Teaching*, 38(3), 103-118. DOI: 10.1017/S0261444805002867
- Matheson, D. (2004). Weblogs and the epistemology of the news: Some trends in online journalism. *New media & society*, 6(4), 443-468. DOI: 10.1177%2F146144804044329
- Minazzi, R. (2015). The digitization of word-of-mouth. In *Social Media Marketing in Tourism and Hospitality* (σελ. 21-45). Cham: Springer.
- Monahan, T., McArdle, G., & Bertolotto, M. (2008). Virtual reality for collaborative e-learning. *Computers & Education*, 50(4), 1339–1353. DOI: 10.1016/j.compedu.2006.12.008
- Moore, J. L., Dickson - Deane, C., & Galyen, K. (2011). e-Learning, online learning, and distance learning environments: Are they the same? *The Internet and Higher Education*, 14(2), 129-135. DOI: 10.1016/j.iheduc.2010.10.001
- Ngai, E. W., Tao, S. S., & Moon, K. K. (2015). Social media research: Theories, constructs, and conceptual frameworks. *International journal of information management*, 35(1), 33-44. DOI: 10.1016/j.ijinfomgt.2014.09.004
- Nichols, M. (2003). A theory for eLearning. *Educational technology & society*, 6(2), 1-10. Ανακτήθηκε από <http://www.jstor.org/stable/jeductechsoci.6.2.1>
- OECD (2018). *Reviews of National Policies for Education: Education for a Bright Future in Greece*. Paris: OECD Publishing.
- Ophus, J. D., & Abbitt, J. T. (2009). Exploring the potential perceptions of social networking systems in university courses. *Journal of Online Learning and Teaching*, 5(4), 639-648. Ανακτήθηκε από http://jolt.merlot.org/vol5no4/ophus_1209.pdf
- O'Reilly, T. (2007). What is Web 2.0: Design patterns and business models for the next generation of software. *Communications & strategies*, (1), 17. Ανακτήθηκε από https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1008839
- Parameswaran, M., & Whinston, A. B. (2007). Social computing: An overview. *Communications of the Association for Information Systems*, 19(1), 37. Ανακτήθηκε από <https://aisel.aisnet.org/cais/vol19/iss1/37>

- Petrie, P., Boddy, J., Cameron, C., Heptinstall, E., McQuail, S., Simon, A., & Wigfall, V. (2009). Pedagogy-a holistic, personal approach to work with children and young people, across services: European models for practice, training, education and qualification. Ανακτήθηκε από http://discovery.ucl.ac.uk/1532266/1/may_18_09_Ped_BRIEFING_PAPER_JB_PP.pdf
- Preece, J. (2001). Sociability and usability in online communities: determining and measuring success. *Behaviour Information Technology*, 20(5), 347-356. DOI: 10.1080/01449290110084683
- Rheingold, H. (2000). *The virtual community: Homesteading on the electronic frontier*. Cambridge, MA: MIT press.
- Richardson, W. (2006). *Blogs, wikis, podcasts and other Powerful Tools for Classrooms*. California: Corwin Press.
- Rosen, L.D. (2011). *Teaching the iGeneration*, *Educational Leadership*, 68(5), 10-15. Ανακτήθηκε από https://www.researchgate.net/profile/Larry_Rosen2/publication/279546713_Teaching_the_iGeneration/links/56df140208aee77a15fcf132.pdf
- Slonje, R., Smith, P. K., & Frisén, A. (2013). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in human behavior*, 29(1), 26-32. DOI: 10.1016/j.chb.2012.05.024
- Stahl, G., Koschmann, T. D., & Suthers, D. D. (2006). Computer-supported collaborative learning. In *Cambridge Handbook of the Learning Sciences* (pp. 409-426). Ανακτήθηκε από <http://gerrystahl.net/hci/chls.pdf>
- Tavangarian, D., Leypold, M. E., Nölting, K., Röser, M., & Voigt, D. (2004). Is e-Learning the Solution for Individual Learning? *Electronic Journal of E-learning*, 2(2), 273-280. Ανακτήθηκε από <https://eric.ed.gov/?id=EJ1099252>
- Top, E. (2012). Blogging as a social medium in undergraduate courses: Sense of community best predictor of perceived learning. *The Internet and Higher Education*, 15(1), 24-28. DOI: 10.1016/j.iheduc.2011.02.001
- Triacca, L., Bolchini, D., Botturi, L., & Inversini, A. (2004). MiLE: Systematic Usability Evaluation for E-learning Web Applications. In *Proceedings of*

EDMEDIA 2004, vol. 1 (p. 4398). Ανακτήθηκε από <http://doc.rero.ch/record/5377>

Trust, T., Krutka, D. G., & Carpenter, J. P. (2016). “Together we are better”: Professional learning networks for teachers. *Computers & education*, 102, 15-34. DOI: 10.1016/j.compedu.2016.06.007

U.S. Department of Education (2014). Connected Educators project: Exploratory Research on Designing Online Communities of Practice for Educators to Create Value. Office of Educational Technology. Ανακτήθηκε από <https://tech.ed.gov/wp-content/uploads/2014/10/Exploratory-Research-on-Designing-Online-Communities-FINAL.pdf>

Wang, F. Y., Carley, K. M., Zeng, D., & Mao, W. (2007). Social computing: From social informatics to social intelligence. *IEEE Intelligent systems*, 22(2), 79-83. DOI: 10.1109/MIS.2007.41

Wang, Q., & Woo, H. L. (2008). The affordances of weblogs and discussion forums for learning: A comparative analysis. *Educational Technology*, 34-38.

Wenger, E. (1998). *Communities of Practice: Learning, Meaning and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Yang, S. H. (2009). Using Blogs to Enhance Critical Reflection and Community of Practice. *Educational Technology & Society*, 12(2), 11-21.

Διαδικτυακές πηγές

Allen, C. (2004). Tracing the evolution of social software. *Life with alacrity*, 10, 2004. http://www.lifewithalacrity.com/2004/10/tracing_the_evo.html

Bard, M. (2010). 15 Categories of Social Media. <http://www.mirnbard.com/2010/02/15-categories-of-social-media/>

Jones, R (2009). Social Media Marketing 101, Part 1. Search Engine Watch. <https://www.searchenginewatch.com/2009/02/16/social-media-marketing-101-part-1/>

- Mayfield, A. (2008). What is Social Media? An e-book by Antony Mayfield from iCrossing. https://www.icrossing.com/uk/sites/default/files_uk/insight_pdf_files/What%20is%20Social%20Media_iCrossing_ebook.pdf
- Παλαιγεωργίου, Γ. (2011). Μικρο-ιστολόγια: Τεχνολογίες Κοινωνικής Δικτύωσης στην Εκπαίδευση. <https://docplayer.gr/452346-Mikro-istologia-palaigeorgiou-g-tmima-pliroforikis-a-p-th-1-tehnologies-koinonikis-diktyosis-stin-ekpaideysi-martios-2011.html>
- Siemens, G. (2004). Categories of e-learning. <http://www.elearnspace.org/Articles/elearningcategories.htm>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παράρτημα 1: Κείμενο αρχικής σελίδας socialpedagogy.gr

Καλώς ήρθατε!

Αγαπητοί συνάδελφοι και συναδέλφισσες εκπαιδευτικοί,

Ονομάζομαι Ελένη Κοντογιάννη και με πολλή χαρά σας καλωσορίζω στο socialpedagogy.gr, το ελληνικό blog του Κοινωνικού Παιδαγωγού.

Το ιστολόγιο αυτό δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της διπλωματικής μου εργασίας για το μεταπτυχιακό πρόγραμμα του ΠΤΔΕ του ΕΚΠΑ με κατεύθυνση «Κοινωνικές Νευροεπιστήμες, Κοινωνική Παιδαγωγική και Εκπαίδευση».

Σκοπός αυτού του blog είναι να ενισχύσει και να προβάλει περισσότερο στην ελληνική εκπαιδευτική κοινότητα το επιστημονικό πεδίο της Κοινωνικής Παιδαγωγικής και να το συνδέσει περισσότερο με την καθημερινή εκπαιδευτική πρακτική στην Ελλάδα. Άλλωστε, Κοινωνική Παιδαγωγική χωρίς πράξη δεν υφίσταται.

Επιπλέον, το socialpedagogy.gr στοχεύει στο να λειτουργήσει ως μια κοινωνικο-παιδαγωγική ψηφιακή κοινότητα πρακτικής και μάθησης για εκπαιδευτικούς που εργάζονται στην Ελλάδα, χωρίς περιορισμούς ως προς τη βαθμίδα εκπαίδευσης, το εργασιακό πλαίσιο ή την ειδικότητά τους.

Έτσι, φιλοδοξεί να συμβάλει, μέσω της επικοινωνίας και της ανταλλαγής εμπειριών και υλικού, στη διάδοση καλών πρακτικών που θα βοηθούν όλους μας να αντιμετωπίσουμε τις δυσκολίες και τα σοβαρά προβλήματα της εκπαίδευσης, ειδικά στην Ελλάδα του σήμερα.

Φυσικά, το socialpedagogy.gr απευθύνεται και σε φοιτητές, προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς, όπως εγώ, αλλά και -γιατί όχι;- στους διδάσκοντές τους, που μελετούν το πεδίο της Κοινωνικής Παιδαγωγικής σε ακαδημαϊκό επίπεδο και των οποίων η συμμετοχή και η συμβολή θα είναι σίγουρα πολύτιμη.

Μπορείτε να περιηγηθείτε στο ιστολόγιο πατώντας πάνω στο μενού των κατηγοριών. Επιπλέον, έχετε τη δυνατότητα να δείτε όλες τις δημοσιεύσεις συγκεντρωμένες, με χρονολογική σειρά ανάρτησης, στο μενού που βρίσκεται δεξιά (αν μπαίνετε από υπολογιστή) ή στο κάτω μέρος της σελίδας (αν μπαίνετε από κινητό). Εκεί θα βρείτε και τη ροή RSS, στην οποία μπορείτε να εγγραφείτε, ώστε να παρακολουθείτε άμεσα όλα τα νέα μας.

Σας προσκαλώ να γίνετε ενεργό μέλος της κοινότητάς μας: να πάρετε και να δώσετε ιδέες, να μοιραστείτε περιεχόμενο με δικές σας αναρτήσεις άρθρων, να διατυπώσετε ελεύθερα τα σχόλια και τις παρατηρήσεις σας, να θέσετε ζητήματα και να συμμετάσχετε σε συζητήσεις. Το μόνο που χρειάζεται, είναι να κάνετε εγγραφή μέλους, η οποία, φυσικά, είναι εντελώς δωρεάν.

Αν έχετε οποιαδήποτε απορία σε σχέση με τις λειτουργίες του blog επικοινωνήστε μαζί μου [εδώ](#). Εννοείται ότι είναι επίσης ευπρόσδεκτη και επιθυμητή οποιαδήποτε ιδέα, πρόταση ή παρατήρησή σας σε σχέση με το socialpedagogy.gr.

Θερμή παράκληση: Ενημερωθείτε για τους όρους χρήσης και τους κανόνες λειτουργίας του blog [εδώ](#), πριν το χρησιμοποιήσετε.

Με οδηγό μας τις αρχές και τις προτεραιότητες της Κοινωνικής Παιδαγωγικής, ελάτε να φτιάξουμε ένα καλύτερο σχολείο, έναν καλύτερο κόσμο!

Καλή περιήγηση!

Όροι χρήσης και κανόνες λειτουργίας socialpedagogy.gr

- Το παρόν ιστολόγιο με τίτλο «socialpedagogy.gr» προσφέρει τις υπηρεσίες του δωρεάν και αποτελεί μια μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα συλλογική προσπάθεια για ενημέρωση, επικοινωνία και αλληλεπίδραση μεταξύ εκπαιδευτικών πάνω σε ζητήματα Κοινωνικής Παιδαγωγικής.
- Η χρήση, η εγγραφή, η συμμετοχή σε συζητήσεις (forum) και η ανάρτηση άρθρων και σχολίων στο socialpedagogy.gr σημαίνει την πλήρη αποδοχή των παρόντων όρων χρήσης και κανόνων λειτουργίας.
- Το socialpedagogy.gr δεν απαιτεί και δε συλλέγει δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα από τους επισκέπτες του.
- Το περιεχόμενο του ιστολογίου αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του socialpedagogy.gr (εκτός αν αυτό προέρχεται από άλλον ιστότοπο, οπότε ανήκει στην πηγή του και συνοδεύεται οπωσδήποτε από την αναφορά της) και προστατεύεται με βάση το *Creative Commons 4.0 License* και συγκεκριμένα από την έκδοση «Αναφορά Δημιουργού – Μη Εμπορική Χρήση – Παρόμοια Διανομή 4.0 (CC-BY-NC-SA)», η οποία επιτρέπει στους χρήστες να κάνουν διασκευές, να τροποποιούν και να δημιουργούν παράγωγα του περιεχομένου του ιστολογίου, χωρίς όμως να τα διαθέτουν για εμπορικούς σκοπούς και υπό την προϋπόθεση ότι πάντα θα κάνουν αναφορά στην πηγή και στον δημιουργό και θα αναδιαθέτουν το περιεχόμενο με τους ίδιους ακριβώς όρους.
- Το socialpedagogy.gr περιλαμβάνει links προς άλλους ιστότοπους, τους οποίους δεν ελέγχει και σε καμία περίπτωση δεν ευθύνεται για τον τρόπο λειτουργίας τους ή την τήρηση των όρων Προστασίας των Προσωπικών Δεδομένων από αυτούς. Προβλήματα που τυχόν προκύψουν κατά την επίσκεψη – χρήση των δικτυακών τόπων στους οποίους παραπέμπουμε ανάγονται αποκλειστικά και μόνο στο πεδίο ευθύνης των αντίστοιχων ιστοτόπων. Η παραπομπή σε άλλους ιστότοπους γίνεται προς διευκόλυνση των χρηστών μας και σε καμία περίπτωση δε δημιουργεί οποιαδήποτε μορφής δέσμευση για οποιονδήποτε.
- Το socialpedagogy.gr δίνει το δικαίωμα στα εγγεγραμμένα μέλη του να αναρτούν περιεχόμενο και να σχολιάζουν αναρτήσεις άλλων μελών. Οι αναρτήσεις και τα σχόλια περνούν από την έγκριση του/των διαχειριστή/ών.
- Το socialpedagogy.gr δε φέρει καμία ευθύνη για το περιεχόμενο των σχολίων, συζητήσεων ή αναρτήσεων που κάνουν οι χρήστες. Υπεύθυνος/η για κάθε σχόλιο, μήνυμα ή ανάρτηση είναι μόνο το άτομο που φέρεται ως συντάκτης του.
- Οι χρήστες των παραπάνω λειτουργιών οφείλουν να σέβονται τους άλλους χρήστες και τις απόψεις τους, να τηρούν τους κανόνες καλής συμπεριφοράς και να μην προβαίνουν σε απρεπείς, προκλητικές, προσβλητικές, δυσφημιστικές, υβριστικές ή κατ' οποιονδήποτε τρόπο παράνομες εκφράσεις και διατυπώσεις.
- Ο/οι διαχειριστής/ές του socialpedagogy.gr διατηρούν το δικαίωμα να μην εγκρίνουν ή να διαγράψουν οποιοδήποτε σχόλιο, μήνυμα ή ανάρτηση παραβιάζει τον παραπάνω κανόνα.
- Το socialpedagogy.gr σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αποδέχεται ή υιοθετεί κατά οποιονδήποτε τρόπο τις προσωπικές ιδέες ή αντιλήψεις που εκφράζονται από τους χρήστες του.
- Οι χρήστες του socialpedagogy.gr διατηρούν το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας στο περιεχόμενο που κοινοποιούν με σχόλια, μηνύματα ή αναρτήσεις τους, εφόσον είναι αποδεδειγμένα δικό τους και δεν ανήκει σε άλλη πηγή.
- Το socialpedagogy.gr και ο/οι διαχειριστής/ές του δεν ευθύνονται σε καμία περίπτωση για την εγκυρότητα και ορθότητα των πληροφοριών, απόψεων, συμβουλών που περιέχονται σε σχόλια, μηνύματα ή αναρτήσεις χρηστών και για ενέργειες που θα είναι αποτέλεσμα αυτών.
- Το socialpedagogy.gr και ο/οι διαχειριστής/ές του δεν ευθύνονται για το περιεχόμενο άλλων sites για τα οποία δεν μπορούμε να ελέγξουμε το περιεχόμενό τους καθώς και για σχόλια, μηνύματα ή αναρτήσεις που θίγουν πνευματικά δικαιώματα τρίτων ή κατοχυρωμένου υλικού.
- Ως εκ τούτου, οι χρήστες του socialpedagogy.gr χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες του με δική τους πρωτοβουλία και αναλαμβάνουν τη σχετική ευθύνη διασταύρωσης των παρεχομένων πληροφοριών με τις πηγές.
- Η χρήση του socialpedagogy.gr διέπεται από τους εκάστοτε όρους και κανόνες, οι οποίοι αναγράφονται στην παρούσα σελίδα και μπορούν να τροποποιούνται ανά πάσα στιγμή και χωρίς προειδοποίηση, οπότε αυτό κρίνεται αναγκαίο. Οι χρήστες οφείλουν να ενημερώνονται για τυχόν προσθήκες ή αλλαγές ανατρέχοντας στην παρούσα σελίδα ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Τόσο τα εγγεγραμμένα μέλη όσο και οι επισκέπτες έχουν ελεύθερη και πλήρη πρόσβαση στους όρους χρήσης και τους κανόνες λειτουργίας ανά πάσα στιγμή.
- Για οποιαδήποτε απορία σχετικά με τους παρόντες όρους χρήσης και κανόνες λειτουργίας, καθώς και αν θεωρείτε ότι κάποιος χρήστης του socialpedagogy.gr, με το υλικό που μοιράζεται με άλλους, θίγει εσάς ή τα συμφέροντά σας, παρακαλούμε επικοινωνήστε μαζί μας και αυτό, αν κριθεί αναγκαίο, θα αφαιρεθεί.
- Σε περίπτωση που δε συμφωνείτε με τους παραπάνω όρους χρήσης και κανόνες λειτουργίας, σας παρακαλούμε να μη χρησιμοποιήσετε το socialpedagogy.gr.

Παράρτημα 3: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Ιστολόγιο "socialpedagogy.gr"

Παρακαλώ επιλέξτε:

* Απαιτείται

1. Το φύλο σας: *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Γυναίκα
☐ Άνδρας
☐ Δε θέλω να απαντήσω

2. Η ηλικία σας: *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ < 30
☐ 31 - 40
☐ 41 - 50
☐ 51 - 60
☐ 60+

3. Η προϋπηρεσία σας ως εκπαιδευτικού: *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ < 5 έτη
☐ 6-15 έτη
☐ 16-25 έτη
☐ 25+ έτη

4. Η ειδικότητά σας: *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Παιδαγωγικά
☐ Ανθρωπιστικές - Κοινωνικές επιστήμες
☐ Θετικές επιστήμες
☐ Καλές Τέχνες
☐ Φυσική Αγωγή
☐ Άλλο: _____

5. Η εκπαίδευσή σας: *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Ανώτερη
☐ Ανώτατη
☐ Μεταπτυχιακό
☐ Διδακτορικό
☐ Άλλο: _____

6. Η σχέση σας με τη χρήση του διαδικτύου και των ΤΠΕ: *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Άριστη
☐ Πολύ καλή
☐ Καλή
☐ Μέτρια
☐ Κακή

7. Συμφωνείτε ότι στο socialpedagogy.gr οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα: *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη ανά σειρά.

	Συμφωνώ απολύτως	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απολύτως
Να επιμορφώνονται σε κοινωνικο-παιδαγωγικά ζητήματα	☐	☐	☐	☐	☐
Να ανταλλάσσουν απόψεις με σχόλια και συζητήσεις;	☐	☐	☐	☐	☐
Να αναρτούν και να ανταλλάσσουν υλικό	☐	☐	☐	☐	☐
Να αλληλοϋποστηρίζονται στο έργο τους	☐	☐	☐	☐	☐
Να αξιολογούν και να βελτιώνουν τις πρακτικές τους	☐	☐	☐	☐	☐
Να παίρνουν πρωτοβουλίες ως προς τη διαχείριση και την οργάνωση του socialpedagogy.gr	☐	☐	☐	☐	☐

8. Εσείς για ποιον/ποιους λόγους εγγραφήκατε στο socialpedagogy.gr; (επιλέξτε όσα πεδία θέλετε) *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- ☐ Για να παρακολουθήσω το επιστημονικό πεδίο της Κοινωνικής Παιδαγωγικής
- ☐ Για να επικοινωνώ και να αλληλεπιδρώ με άλλους εκπαιδευτικούς
- ☐ Για να μοιραστώ πρακτικές και υλικό που έχω δοκιμάσει και πέτυχαν
- ☐ Για να επιμορφωθώ πάνω σε κοινωνικο-παιδαγωγικά ζητήματα
- ☐ Για να λάβω υποστήριξη στην επίλυση κοινωνικο-παιδαγωγικών προβλημάτων
- ☐ Για να πάρω ιδέες ώστε να δοκιμάσω νέες κοινωνικο-παιδαγωγικές πρακτικές
- ☐ Άλλο: _____

9. Πώς θα αξιολογούσατε το socialpedagogy.gr ως προς τα παρακάτω κριτήρια; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη ανά σειρά.

	Άριστο	Πολύ καλό	Ικανοποιητικό	Μέτριο	Ανεπαρκές	ΔΞ/ΔΑ
Ευκολία στην πλοήγηση	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ευκολία στην εγγραφή	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Καινοτομία/πρωτοτυπία	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Κοινωνικο-παιδαγωγικός σκοπός	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Χρησιμότητα περιεχομένου	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Επάρκεια περιεχομένου	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Αξιοπιστία περιεχομένου	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Κατηγοριοποίηση περιεχομένου	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Αισθητικό αποτέλεσμα	☐	☐	☐	☐	☐	☐

10. Θα συστήνατε σε άλλους το socialpedagogy.gr; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι
- ☐ ΔΞ/ΔΑ

11. Πώς θα αξιολογούσατε συνολικά το socialpedagogy.gr; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Άριστο
- ☐ Πολύ καλό
- ☐ Ικανοποιητικό
- ☐ Μέτριο
- ☐ Ανεπαρκές
- ☐ ΔΞ/ΔΑ

12. Τι θα προτείνετε να αλλάξει στο socialpedagogy.gr; (επιλέξτε όσα πεδία θέλετε) *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- ☐ Τίποτα, όλα είναι εντάξει.
- ☐ Να υποστηρίζεται από έναν επίσημο φορέα εκπαίδευσης.
- ☐ Να προστεθούν video με οδηγίες χρήσης.
- ☐ Τα μέλη να έχουν περισσότερες αρμοδιότητες στη διαχείριση.
- ☐ Το υλικό να περιλαμβάνει περισσότερες κατηγορίες.
- ☐ Να δημιουργηθεί σελίδα του "socialpedagogy.gr" στο Facebook.
- ☐ Άλλο: _____